

Лезги газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед ч'ал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 12 (10917) хемис 19 – март, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Фад ва хъсан ери аваз

Дагъустанда эцигна акъалт'ар тавунвай ва 2019-йисалай 2020-йисал хквезвай 46 объект ава

РФ-дин Кьил Владимир Васильева Дагъустанда федеральный ва республикадин программарин сергъятра аваз яшайишдин объекттар эцигуниз талукъ месэладай совещание тухвана. Идан гъа-кьиндай “Лезги газетдиз” РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гана.

Совещанидин иштиракчийрихъ элкьвена рахай региондин Кьили вилик эцигзавай месэлай ери аваз ва вахтунда гъялун чарасуз тирди рикел хкана: “Чахъ, эгер гъалар четин хъайит'а, кевяй экъеч'дайвал, хъсан резервиар арадал гъунин фикир ава. Исполнительный властдин органрин везифа лагъайт'а, к'валахда нукъсанриз рехъ тагуникай ва вахт гъак' пуч тавуникай ибарат я”, - малумарна В. Васильева.

РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместителдин везифаар вахтуналди тамарзавай Инсаф Хайруллинан гафаралди, 2020-йисуз федеральный ва республикадин бюджетрин такъатрин гьисабдай 357 объект эцигзава, абурукай 181 гъиле авай йисуз ишлемишиз вахун пландик кутунва. Эцигна акъалт'ар тавунвай ва 2019-йисалай 2020-йисал хквезвай 46 объект ава, абурукай 36 гъиле авай йисуз ишлемишиз вахун фикирдиз къачунва.

Гъа са вахтунда И.Хайруллина малумарайвал, алай йисуз ишлемишиз вахкана к'анзавай са бязи дараматрал к'валахар графикда къалурнавай вахтундилай къулухъ галамукъзава. Идан себебарни агъадихъ галайбур я: муниципальный тешкилатри агъарзавай, эцигунар кьиле тухудай ихтияр гузвай документация, гъа гьисабдай муниципалитетра пулдин такъатар ва пешекар кадрлар бес тахъунин нетижада чкайрал генпланар авачиз хъун.

Идахъ галаз алакъалу яз ихтин теклиф раижна: мулкарал эцигунар планла-мишуниз талукъ документар тукьлурунин барадай векилвилер, муниципалитетри-вай вахчуна, РД-дин архитекурадин ва шегъерра эцигунар кьиле тухунин рекъай комитетдиз вахун, гъа са вахтунда талукъ

тир кьорулуш арадал гъин. И.Хайруллина гафаралди, Россияда гъа ихтин къайда гъеле кардик квазва. Республикадин вице-премьердин везифаар вахтуналди тамарзавайди инанмиш тирвал, ик' хъайит'а, харжияр т'имил авуна, ерилу документар агъариз жеда.

И месэладиз баян гайи Владимир Васильева куьчери малдарвилдин чилерал тайинарнавай къайдайрал амал тавуна эцигнавай яшайишдин метлеб авай ва инженервилдин кьорулушдин объектрал фикир кьетлендаказ желбна: “Квез чир хъана к'анзават'а, мисал яз, эцигна куьтягнавай, чпиз пулдин такъатар серфнавай мектебрин дараматар ава. Амма чавай абур ахъайиз жезвач. Мад ихтин крариз рехъ гана виже къведач. Ик' давам хъайит'а, чна к'евелай жавабдарвилди ч'лугвада”. Идалайни гъейри, региондин Кьили пландик кутунвай дегишвилериз талукъ яз эцигунрин хиле кардик квай общественный тешкилатрихъ галаз мадни активнидаказ к'валахуниз звер гана. “Чпин к'валах чпи къайдадик кутазвай организацияр чи союзникар я. Чна - гьукумди лагъайт'а, агъалирин итижар вилив хуьналди к'валахзавайди я. За и кардал амал авун т'алабзава”, - лагъана Владимир Васильева.

Совещанидал гъанвай месэладай рахунар давамаруналди, И.Хайруллина регионда кардик квай проектрин организаци-цияр кадрларин пешекарвал бес къадардинди туширди ва кадрларин чпин пататъайни кьитвал авайди къейдна. “Проектрин организацирияр гъаф къадар конкурсра иштиракна. Гъа са вахтунда абуру чпин къуватар ва авай ресурсар хивез къачунвай мажбурнамайрихъ галаз гекигнач. Эцигунардай са жерге организацирияр ик' лугъуз жеда. Анра к'валахзавайбурун пешекарвилдин дережа агъузди я, производстводин крар бес къадарда тешкил-лудаказ кьиле тухузвач. Чна и жигъетдай к'валах гужлу ийида. Гележегда ерисуз к'валахдиз рехъ тагун патал чна к'евяй экъеч'дай рекъер жагъурун патал къай-гъуяр аквада”.

И.Хайруллина совещание кьиле фидай ч'авуз, хци месэлай гъялуни мад са рехъ яз, кьилдин хилерин дирекциядин везифаар сад тир заказчикдин Дирекциядив вахун, кьенят авур такъатар лагъайт'а, Сад тир дирекция материалралдини техникадалди таъминарун, эцигунар идара ийизвайбурун мажбар хкажун патал чара авун, гъак'ни виридалайни хъсан гъазурвал авай пешекар кадрлар Сад тир дирекциядив вахун теклифна. Региондин Кьили и теклифдин тереф хвена, месэла вири терефрихъ мукъуфдивди ахтармишун, гъа гьисабдай кадрлариз талукъ месэла веревирд авун, жуьреба-жуьре хилера эцигунар кьиле тухунин кьетленвилер фикирда кьун, кардив комплексный къайдада эгеч'лун чарасуз тирди рикелай ракур тавун меслятна.

Проектдинни сметадин документация гъазуруникай рахай республикадин эцигунрин ва ЖКХ-дин министр Малик Баглиева имаратар гъа са йисуз проектамишуни ва ишлемишиз вахкун гъамиша тайин тир хаталувилер арадал гъизвайди къейдна. Гъа и кар фикирда кьуна, региондин гьукуматди алай йисуз сифте яз бюджетдик яшайишдин метлеб авай ва инженервилдин кьорулушдин объектрин проектдинни сметадин документация гъазурун патал пулдин такъатар кутунва, пул йисан девир патал абурун къадар тестикъарнава. Алай вахтунда 91 объектдиз талукъ яз проектдинни сметадин документация тукьлурунин к'валах акъалт'арзава. Идалайни гъейри, М.Баглиеван гафаралди, гъеле 2019-йисуз и мурадар патал аванс яз пулдин такъатар чара авуна. Идани эцигунрин майданрал экъеч'дай вахтар 1-2 вацран т'имилушдин объектрин проектдинни сметадин документация гъазурун патал пулдин такъатар кутунва, пул йисан девир патал абурун къадар тестикъарнава. Алай вахтунда 91 объектдиз талукъ яз проектдинни сметадин документация тукьлурунин к'валах акъалт'арзава. Идалайни гъейри, М.Баглиеван гафаралди, гъеле 2019-йисуз и мурадар патал аванс яз пулдин такъатар чара авуна. Идани эцигунрин майданрал экъеч'дай вахтар 1-2 вацран т'имилушдин объектрин проектдинни сметадин документация гъазурун патал пулдин такъатар кутунва, пул йисан девир патал абурун къадар тестикъарнава.

“Алай аямдин истемешунрихъ галаз къадайвал к'валахиз чирна к'анда. Авунвай к'валахар чахъ авазвай такъатрин гьисабдай кьилиз акъудайди я. Амма гила фад ва хъсан ери аваз эцигунин везифа вилик акъвазнава. Чна вирида и кардиз итиж ийизва”, - къейдна эхирдай Дагъустандин Кьили.

Нумрадай к'ела:

ЖЕМИЯТ

Образование - илим - к'валах...

Советрин школади аялдиз, гъеле гъа йисара амаз, станокдал, машиндал, чуьлда, багъдани сала к'валахиз чирдай. Кьилин образование къачун тавурт'ани, колхозда, совхозда, фабрикадани заводда, яргъал ва мукъвал чкайра кьиле тухузвай члехи эцигунарла жегъилриз гъардаз вичелай алакъдай к'валах жагъидай.

▶ 3

Ч'ЕХИ ГЪАЛИБВИПИН - 75 ЙИС

Комиссардин хва

...Къасумхуьрел к'валахдайла, Куйбыш Балафендиевич ВЛКСМ-дин ЦК-дин кьилин шабагъдиз - “Комсомолда активвилелди к'валахунай” значокдиз лайихлу хъана. Виле секретардин алакунар ва агалкъунар акур гъакимри К.Исабегов ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомдиз хутахна.

▶ 4

ТАРИХ

Мискискарин хуьрун - 1500 йис

“Дербенд-наме” ктабдин бязи сиягъра Мискискар ва Кур VIII асирда вилайетрин центрай яз къалурнава. Амма и хуьрун уьмуьрдикай гегъенишиз чаз кьиле профессор Амри Шихсаидов аваз алимрин-тарихчийрин дестеди Мискискарин хуьре ахтармишунар кьиле тухудай ч'авуз жагъай тарихдин хроника чалдиз акъатай-далай къулухъ чир жеда.

▶ 6

Ч'АЛ

Кьелеч' ктабда яц'у гафар

Алмас Ахъагъевдин бязи фикирар гъакъикъатдихъ галаз къан тийизвайбур, къенин чи эдебиятдин ч'ал, адан гележег патал менфят авачирбур яз гьисабиз жеда. Эгер ахтин фикирар инкардай тайин делилар захъ авачирт'а, и макъалани кхьидачир.

▶ 8

ХАБАРАР

Жегъил пешекар - кьилин духтур

Красноярскда яшамаш жезвай ва ана медицинадин ч'ехи центрайдин кьилин духтурвиле к'валахзавай Ренат Бадрудинович Къурбанисмаиловни ч'ехи алакунар авай жегъил пешекар я.

▶ 12

ХАБАРАР

Ц'ийихуьрун тарих

Авай малуматрал асаслу яз, Ц'ийихуьр 1940-йисуз Рутул ва Ахъегъ районрай агъалияр куьнуруниз талукъ РД-дин программадин пландин бинедаллаз арадал атана. 1939-йисан зулуз 105 хизан (абурукай 90 хизанди алай вахтунин хуьрун бине кутуна) куьн хъана.

▶ 15

Мубаракрай!

12-мартдиз Дагъустандин Кьил Владимир Васильев Абдулжелил Абдулкеримовлахъ галаз гуьруьшмиш хъана. Гуьруьш кьиле фидай члавуз республикадин Кьили чи ватанзгъли, "Люминарий" проектдик кьил кутур кас тир А.М. Абдулкеримовлахъ хуьрерин мулкар вилик тухунин багдай еке метлеб авай проектар кьилиз акъудуник еке пай кутунай ва активнидаказ мергьяматлувилин кваллах тухунай "Хайи чил клан хъунай" Дагъустан Республикадин гуьрметдин лишан гана.

Владимир Абдуалиевича Абдулжелил Магьмудовичан бубадиз - мергьяматлувилин фондунин президент, РД-дин лайихлу муаллим тир М.А. Абдулкеримовлахъ яшайишдинни культурадин жигьетдай важиблу проектар бажармишуник пай кутунай риклин сидкьидай сагърай лагъана. Владимир Абдуалиевични муаллимдин хизанда чехи хъайиди я. Образованидихъ, просвещенидихъ Дагъустан патал гьикъван важиблу метлеб аватла, гъа кар адаз лап хъсандиз чизва.

А.М. Абдулкеримов РД-дин лайихлу муаллим М.А. Абдулкеримован тварунихъ галай "Просвещение" фондунин асул меценат я. Ада пулдин куьмекар гуналди ва къаюмвал авуналди Ахцегъ районда ва маса районрани 2008-йисалай инихъ са жерге проектар кьилиз акъуднава. Савадлувилин "Люминарий" центр, са шакни алачиз, Фондунин виридалайни машгъур ва жанлу проект я. Проектдик кьил кутур Абдулжелил Магьмудовича чпин бубади гайи теклифар стхаяр тир Абдулкеримоврин къуватралди, хизандин фонд арада аваз, бажармишзавайди ва Дагъустандин абадвилехъ элкьурнавай и кваллах давамардайди къейдна.

* * *

Карчи ва Дагъустандин патай Федерациядин Советдин член Сулейман Керимовлахъ "Дагъустан Республика яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик тухуник пай кутунай" медаль ганва. 12-мартдиз (сенатор хайи юкьуз) талукъ тир Указдал региондин регъбер Владимир Васильева къул члугуна. Идан гъакъиндай "Лезги газетдиз" республикадин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гана.

"Дагъустан Республика яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик тухуник члехи пай кутунай ва гзаф йисара бегьерлудаказ кваллахунай Сулейман Керимовлахъ "Дагъустан Республика яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик тухуник пай кутунай" медаль ганва", - раижзава малумтада.

Рикел хкин, С. Керимов 1966-йисуз Дербент шегьерда дидедиз хъана, 2008-йисалай инихъ ада Россиядин парламентдин вини палатада республикадин патай векилвалзава. Виликдай адаз "Дагъустан Республикадин вилик лайихлувилерай" орден (2013-йисан апрель) ва «Хайи чил клан хъунай» гуьрметдин лишан (2016-йисан март) гайиди я.

* * *

11-мартдиз Москвада мергьяматлувилин "Артист" твар алай фондунин "Гьисаба кьун" ("Признание") премия вахкунин мярекат кьиле фена. И премия Россиядин жуьребажуьре регионрай тир 20 артистдиз, театрдинни кинодин работникриз абуру улкьведдин культура вилик тухуник гзаф йисара гъакъисагъвилелди пай кутунай ганвайди я.

Лауреатриз Чарли Чаплинан клалубда авай рикел хъудай статуетка - "Артист" фондунин лишан ва пулдин премия гана.

Лезги театрдин директор Динара Эминовади кьелелай кьайгъударвал авунин нетижада лауреатрин сиягъдик лезгийрин Стлал Сулейманан тварунихъ галай госмуздраттеатрдин актер, Россиядин лайихлу артист Абдуллагъ Гьабибован тварни акатна. А. Гьабибов Дагъустандин виридалайни еке тарих авай театрикай сад тир Лезги театрдин сегънедал экъечлиз 50-йисалай гзаф вахт алатнава. И девирда актерди милли театрдин сегънедал саки 150-дав агакъна жанлу къаматар арадал гъана. Абдуллагъ Гьабибов сегъне патал халкънавай бажарагълу пешекар актеррикай сад я.

"Фикир гунай, зегьметдал кьимет эцигунай заз театрдин руководстводиз, кваллахдин рекъай юлдашриз сагърай лугъуз кланзава. Лайихлувилер гьисаба кьун, гуьрмет авун риклиз гзаф хуш жедай кар я", - лугъузва А. Гьабибова.

Серенжемар къабулзава

Дагъустан Республикадин чирвилерин тешкилатра коронавирсдин садакай масадак акатдай азар чукулунин вилик пад кьун патал са жерге серенжемар къабулзава. Абурулай гъейри, РД-дин образованидин ва илимдин министерстводи мектебриз ва аялрин бахчайриз мажбури тушиз, чпин хушуналди фидай ихтияр авайдан гъакъиндай кьарар къабулнава. И кардик министерстводин пресс-кьуллугъди хабар гузва.

Школадиз фидай яш тахъанвайбурун идарайриз хушуналди фин 18-мартдилай 1-майдалди, умуми образованидинбурузни гатфарин каникулар башламиш жедалди кардик кутазава.

Каникулрин вахт куьтягъ хъайила, мектебра азардин вилик пад къадай кьетли серенжемрин шартлара клелун давамарда ва я кар республикада, эпидемиологиядин гъалдилай аслу яз, дистанционно, яни арада мензил аваз, киле тухуда.

Пешекарвилерин чирвилер гудай ва кьилин образованидин идарайриз программа чирунин кваллах дистанционно кьиле тухунин ва я практикадин тарсар маса вахтунда тухунин тапшуругъ ганва.

Къабулзавай серенжемри республикадин мулкунал азар чукулунин хаталувал лап тимилярдай мумкинвал гуда.

* * *

Гуьрметлу юлдашар, соцсетра бязибур кичевилин велвела (паника) тваз алахънаватлани, адаз рехъ гудай себбар авач. Алай вахтунда чи республикада ОРВИ ва грипп акатнавай 2721 дуьшуьш малум хъанва, им эпидпорогдилай 2,3 сеферда тимили я. Ихътин гьалар чи регионда январдизни авай. Къенин юкьуз Дагъустанда коронавирус авач. Идакай РД-дин здравоохраненидин министерстводи хабар гузва.

Дагъустандин здравоохраненидин министерстводи киле тухвай ахтармишунри къалурайвал, эгер эпидемия арадал атайтла, республикадин медицинадин идараяр лазим тир вири раб-дарманралди таъмин я. Идалайни гъейри, лазимвилеиз килигна, азарханайра нефес члугвадай 700 аппарат авазва. Министерство алава тадаракар маса къачунин кьайгъуйрик ква.

Кискис гуниз (провокация) яб тагун тлалабзава, члур ванер чукурзавайбуру халкъдихъ рикл кун тийизвай, анжах чпин хийридихъ ялзавай, гъакъикъатда и месэладикай хабар авачиз агъалийрин арада къалабулукъ, гьулгъула твазвай ксар я. Кичевал акатмир, гьулгъуладиз рехъ гумир! Стрессри иммунитет агъуз вегъезвайди я. Ам лагъайтла, садакай масадак акатдай азаррихъ галаз женг члугвазвай, чи сагъламвал хуьзвай кьилин такъат я. Чна анжах официальной чешмейрихъ ихтибаруниз звер гузва. Чи макъсад азарлуьриз куьмек гун я, чаз куьн чи гъавурда дуьз акъуна, мергьяматлувал къалуна кланзава.

Чаз эхиримжи вахтара виридалайни гзаф гузвай суал медицинадин маскайриз талукъди я. Дугъриданни, чи ва къецепатан улкьвейрани абурун кьитвал ава. Себбар агъалийри коронавирсдихъай кичле хуьниди абуру виликамаз маса къачун, квалера хуьн я. Абурулди еке къазанкияз къазанмишиз алахънавайбуруни кими туш. Гъаниз килигна маскайрин кьиметар багъа авунихъ ва абуру аптекайра тахунихъ галаз Федеральный антимонопольный кьуллугъди (ФАС) Роспотребнадзордихъ галаз санал женг члугваза.

Фикир гуда жал?

Райсудин НАБИЕВ

Улкьведдин Президентдин теклифдалди Ватандин Чехи дяведин ветеранриз гъар садаз 75 агъзур манат пул гунин кьарар къабулнава. Им лап хъсан кар хъанва. Баркаллу ветеранар гъар гьихътин хъайитлани, гуьрметриз члехи шабагъриз лайихлу я.

Ватандин Чехи дяведин ветеранар чахъ тимили ама, абурун жергеяр йисалай-суз кьери жезва. Гзаф хуьрера, районра абуру ерли амач. Бязи шегъеррани абуру тупларалди гьисабиз жеда. Им, гьелбетда, гъайиф къведай кар я.

Ватандин Чехи дяведин ветеранрикай ихтилат кватнавай и арада чи гьукуматди мад са важиблу кардиз фикир ганайтла, хъсан жедай: дяведин йисарин аялризни кьезилвилер гун. Абурун къисмет гзаф заланди, тукъуьлди хъана. И месэла 6 йис идалай вилик Госдумадиди гьиле къунай. Амма адал клукл гъаначир. Зунни дяведин йисарин аялрикай я. Четинвилер, дарвилер гзаф акуна. Фу авачиз, хъчар недай вахтар хъана. Зун хътинбуру хуьрера, шегъерра вишералди, агъзурралди ава. Къе чунни ветеранар я. Госдумадиди гила къванни дяведин аялрин месэладиз фикир гана, абурузни са куьмекдин гьил яргъи авунайтла, хъсан кар жедай.

Кьилин редактордин гаф

Дербентда гьулгъула

Мегъамед ИБРАГЪИМОВ

Дербентдин администрациядин кьиле Хизри Абакаров тайинарайдалай кьулукъ шегъерда хъсан патлахъ дегишвилер кьиле физвайди гзафбуруз малум я. Ришветбазвилехъ, къанун-къайдадал амал тавунихъ галаз женг члугуниз шегъердин кьилевайбуру иллаки кьетлен фикир гузва. И кваллах, ясли-бахчайрилай, мектебрилай гатлунна, вири карханайра кьиле тухузва. Мукъвара Дербентдин государстводин тарихдинни архитектурадин музей-заповедникдин директор дегишарунни гъа и месэладихъ галаз алакъалу я.

Лагъана кланда, 2013-йисуз и кьуллугъдал тайинарай Али Ибрагъимован тахсиркарвилерикай шегъердин мэр Хизри Абакарован Инстаграмда авай махсус чина гегъеншдиз кхъенва. Чун макъалада и делирикай рахадач, абуруз къанун-къайда хуьдай органри кьимет гудайвал я.

Алай вахтунда Дербентда Низами Генжевидин тварунихъ галай паркуна цийикла тухъкьур хъувунин кваллахар кьиле физва. Ана дуьньядин винел виридалайни гуьрчег фонтанрикай сад эцигдайвал я. И кардиз Али Ибрагъимов акси хъана. Адан фикирдалди, фонтан эцигуни шегъердин къадим медениятдин ирсиниз хасаратвал гун мумкин я (парк экля хъанвай мулкарал дегъ девиррин сурар жагъанва). Амма и делил Дербентдин администрацияди инкарна. Эцигунрин кваллахра Дагъустандин илимрин центрадин пешекарини иштиракзава. Абуру тарихдин, медениятдин объектриз зарар тахъунал гуьзчивал тухузва.

2-мартдиз музей-заповедникдин кьиле цийи кас тайинарна: Виктор Викторович Чесноков. Виликдай ада 20 йисан къене къанун-къайда хуьдай органрин къурулушда кваллахна. Эхиримжи 6 йисуз Урусатдин культурадин министерствода туризмдин отделдин начальнидин везифаяр тамамарзавай. Коллектив цийи регъбердихъ галаз танишардайла, Хизри Абакарова къейд авурвал, алай вахтунда Нарын-къеле акъалтай пис гьалда ава. Шегъердин мэрди цийи директордилай музей-заповедникдин кваллах вилик тухуз алакьдайдак умуд кутуна.

Музей-заповедникдин кьиле цийи кас тайинарун виликан директор Али Ибрагъимован терефдарриз хуш хъанач. Дербент шегъердин администрациядин сайтда хабар гузайвал, 15-мартдиз абуру шегъердин куьгъне магъалар авай паюна, къеледин "Баят-Капы" твар алай варар алай чкадал кватл хъана. Анлай абуру жуьмя-мискин галайвал фена. Къанундал амал тавуна, кьиле тухузвай мярекатдин иштиракчийри Али Ибрагъимов кваллахдилай алудунин жигьетдай чпин наразивал къалурзавай. Абурухъ галаз гуьруьш кьиле тухун ва гьулгъула тунвайбуру гъавурдик кутун патал чкадал Виктор Чесноков атана. Анжах гьалар авайдалайни кьизгъин хъана. Къанун-къайда хуьдай органрин куьмекдалди гьулгъула секинариз алакьна.

Чуьруькдин вахтунда шегъердин жуьмя-мискиндин варар хана. Бязи иштиракчийри кичлерар гудай гафар лагъана, сеперарна. И кардихъ галаз алакьалу яз 17 кас шегъердин полициядин отделдиз хкана, 8-дан гъакъиндай протоколар кхъена. Махсус ихтилатар авурдалай кьулукъ абуру вири азад хъува.

"Аргументы и факты в Дагестане" газетдин сайтда чапнавай макъалада къейднавайвал, Виктор Чеснокова везифайригъ эгечлай са куьруь вахтунда музей-заповедникдин кваллахда са шумуд кимивал винел акъуднава. Адан гафаралди, музейдин экспонатар хуьзвай жебехана пис гьалда ава ва ана 2015-йисуз археологри кьиле тухвай ахтармишунрин нетижада жагъай экспонатар авач. Музей-заповедникдин кьуллугъчийрикай гзафбуру виликан директордин мукъва-къилияр тир. Идардин штатда, мажиб къачуз, кваллахал текъезвай инсанар авай.

И гьулгъуладилай кьулукъ интернетда бязи миллетчийри Дербентда, гуя лезгийри азербайжанвийригъ акси сиясат тухузва лугъуз, гъакъикъатдихъ галаз къан тийизвай малуматар чукурзава. Чи фикирдалди, къанун-къайда хуьдай органрин векилри ахътинбурун вилик пад кьун лазим я. Шегъердин кьиле авай ксари ришветбазвилехъ галаз тухузвай женг миллетчийр халкъарин арада къалмакъал твадай яракъдиз элкьуьриз алахънава.

Лезги халкъдин са пай Азербайжанда ава ва къецепатан улкьведин мулкарал алай миллетрихъ галаз дуствилелди яшамаш жезва. Дагъустандани гъакл я. Рикле къалп, пис ниятар авай миллетчийривай садрани Дагъустандин халкъарин арада авай стхавал, дуствал члуриз жедач!

Президентдин Чарчин цIарце аваз Образование - илим - кIвалах...

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

И МУКЪВАРА РФ-дин Госсветдин Президиумдин Президентдин патав гвай илимдин образованидин рекьяй Советдин саналди тир заседанидал кыле феи (ам чи кылин телеканалрай са шумудра тикрарна) рахунри, гайи кван теклифри, мумкин я, са зак ваь, гзафбурук са гыхтин ятIани умудар кутуна. Суаларни тIимил туш.

Умудар куь кутуна? Гыкван лагьайтIани, санал кIватI хьана, акьван чIехи дережайра ийизвай ихтин веревирдери чи умуми крарик хьсан патыхди еримишдай юзун кутазвайдал шак алач. Илим, образование вилик тухун Президентди гьеле 2012-йисалай иних теклифнавай милли проектрай сад я. Илим, образование, цийи ахтармишунар, техника, технологияр галачиз экономика, яшайиш вахтун истемиззавай дережайрив агакьариз тежедайди тарихди субутнава. Гилани чи вилик и везифа ква. Кьулух галамукьайди гатада лугьуда.

Бязибуру рикелай алудиз алахьнавай Советрин девирдани уьлкве асирин чулав кикларай ян тагана виликди тухун патал индустриализация, коллективизация, электрификация хьтин зурба проектрих галаз санал савадлувилини культурадин, санитариядин сагламвилини проектар кардик кутунай. Уьлкве садрани такур хьтин дережайрих финни авунай. Лап са куьруь вахтунда.

Дуьньядиз фашизмдин тIегуьн аватнавачиртIа, акьван залум дява, Европани, Американи, Японияни сад хьана, чал, Советрин уьлкведал, илитIначиртIа, чи агалкьунар низ чиди, мадни гыхьтин зурбабуру жедайтIа!..

Социализмдин кьурулушди вичин кьуватлувал, артуханвал а залум дяведани ЧIехи Гьалибвал кьачуналди субутна. Адалай гуьгуьнизни арадал хкай экономикадини, яшайишдин шартIари, оборонадин мягкемвили, культуради, илимди, образованиди - вири уьмуьрди а проектрин гьакьикивал, дуьзвал, гафунани, кардани садвал кьалурнай. Кардик квачиз хьун, кIелиз тахьун, яшайишдин шартIар туькIуьриз алакь тавун, пешекарвал кьачуз жезвач лугьун - рикелни кьведай гафар тушир. Инсанар пакадин югь кьениндадай хьсан хьунихь инанмиш тир. Нафакьачивал, кьайгуьсузвал, умудсузвал гьар са чкада негьзавай.

Хизан арадал гьиз тежезвай, аялар хуьз тежез, вокзалрикни аэропортара, больницайра тазвай дуьшуьшар?.. Сифте нубатда вири дережайра аяларини жегилрин кьайгуь чуьгуьзавай эхир! Жегилри гьикьван зурба крарик кьил кутазвай! Лап са куьруь вахтунда Дагьустандин чилел арадал атай Огнидин шуьше цIурурдай завод, Махачкьаладин авиаагрегат, электромаш завод, Кьизлярдин электромеханический завод, Дербентдин деталар цIалцIамардай завод, маса гзаф карханаярни жегилри эцигайбуру тушни! Сулакдин электростанция, са шумуд поселок, Кьизилюрт, Дагогни, Сухокумск шегьерар жегилрин гилерин гьунарар тир. Жегилар зурба эцигунрал чпиз чеб аквазвай, жегил хизанарни арадал кьезвай, хизанра аяларни жезвай. ИкI экономикадин месэлайрих галаз санал культурадин, образованидин, сагламвилини, демографиядин месэлаярни гьализ жезвай.

Гила чина жегилрин карханаяр, шегьерарни поселокар садни амач. Герек туширвилей я жал?

Гьа и чIавуз гукум гилевай сагьибри "жегилар мажбури яз кIвалахал рахьун герек кар туш" лугьузва. Ихтилат "мажбуру" авуникай физва жал?

Савадлувал, жегилди пешекарвални са гьикI ятIа кьачурлани, кар-кеспи жагьин тийиз амуькьзавайди куьз аквазвачтIа? Хуьруьн гзаф жегилар хьиз, шегьердинбуруни, кьил хуьдай чка жагьури, фин тийизвай чка авач.

"Земский духтурни" "земский муаллим" хуьруьз хьфидалди, цIудралди хуьрер, аялар, жегил-жаванар амачиз, ичIи жезва. Дяведин йисара тахьай тегьерда аяларин кьадар тIимил хьанвайлани, етимарни юхсулар артух хьун квевай ятIа? Бес ихьтин гьалдай экьечIдай "милли проект" - стратегия авайди тушни? Хизанар кесибвилай акьуддай рекьер теклиф тавунани туш. "Чна уьмуьр гьикI хьайитIани хьсан патыхь дегишарда!", - лагьанва Президентдин Чарче.

Инсафсуз "приватизация" лугьудайди чи халкьдин асул пай акьалтIай кесибвиле, магьрумвиле турди гила хиве кьазва. ГьалатI туькIуьриз жезвач.

Чахь тахьанвай жуьредин вузни колледж, лицейни гимназия авач, чпи чеб тикрарзавайбуру. Чирвилер гыхьтинбуру я? Вуз акьалтIарай жегилдиз вичин багьри ватандин гьакьикь тарих, адан игитар, география, чун гьинай гьикI атайбуру ятIа чир тахьуниз вуч лугьуда?

КIелиз, пешекарвал кьачуз, жегилар "работодателри" рекье тун, кIвалахални таьминарун лазим я лугьузва. "Работодателар" чеб вужар ятIа, пара чкайра чир жезвач. Чаз аквазвай кьилин "работодатель" базарни туьквен хьанва. Вири жегилрикай алверчир жедани бес?! Пешекарар гьинай кьведа?

Советрин школади аялди, гьеле гьа йисара амаз, станокдал, машиндал, чуьлда, багьдани сала кIвалахиз чирдай. Кьилин образование кьачун тавуртIани, колхозда, совхозда, фабрикадани заводда, яргьал ва мукьвал чкайра кьиле тухузвай чIехи эцигунрал жегилриз гьардаз вичелай алакьдай кIвалах жагьидай. Им мах хьиз кьалурззава гилан "демократри" жегилриз...

Гилан карчийри, чпин шартIарал рази яз, ерли са жуьрединни хуси гаф чпихь авачирбуруз са вуч ятIа гуз аквада. Сад-кьве юкьуз кIвалахна, мад куьчедат гьатзава жегил кас. "Алакьнач валай" лугьузва. Я са икьрар, я меслят, я ихтиярар ина "работникдихь" амуькьзавач. Капитал я кьван...

Суалрин а кьил авач. За мад сеферда Президентдин Чарчин теклифар, кар алай кьейдер кел хьийизва.

"Аялриз мектебда, гьина ам аватIани, кIелдай вири шартIар тешкилун лазим я", - лагьанва Чарчин "Аял ва школа" паюна. "ШартIар" гафунки вуч акатзава? Чарчяй аквазвайвал, сифтегьан классра кIелзавай вири аялриз чими ва кфетлу тIуьрун гун. Пул гьинай кьведа? Жаваб: а такьатар федеральный, региональный, чкадин бюджетрай (чешмейрай) агакьарун лазим я.

Гьа инал мад суал кьезва: чи хьтин гьамиша "дотацийрал" алай регионри, чкIанвай хуьрери а такьатар жагьурда жал?

РикIел квезва: Рамазан Абдулатипов хьтин "патриот" республикадин кьилиз атайвалди, чи аялриз, яшлу ксариз, инвалидриз жуьреба-жуьре рекьерай гузвай лап гьевчи пуларни, чи бюджетдихь авач лагьана, хгачичир. Бюджетни ацIаначир... Хизан, аял, мектеб хуьдай замин кIандачни?

Образование вилик тухунин маса шартI яз, Чарче муаллимдин дережа (статус) хуьн, хкажун герек тирди кьейднава. Классдин руководителдин дережа ва адаз гузвай мажибни артухарда... Вири школьникри, абуру мектеб акьалтIарайла, очно ва пулсуз кьилин образование кьачудай рекьерни ачухарин, яни вузра йисалай-суз бюджетдин чкаяр артухарин. Чебни асул гьисабдай чкадал духтурар, муаллимар, инженерар бес тежезвай регионра.

Президентди кьалурнавай рекьер, ганвай теклифар вахтунни вилик гьанвай лап важибулур тирдал шак алач.

Тербия - образование - илим - кIвалах - уьмуьрдин асайишвал - Ватандин абадвал ва кьудрат. И рехь гьакьикь крариз элкьуьрун патал рекьер ни, гьикI, мус ачухда, кардик кутада?

Нариман ИБРАГЬИМОВ

УьЛКВЕДИН Конституциядик дегишвилер кухтазвай вахтунда Президент Владимир Путина хизандин ивирар хуьн ва аяларин кьисметдин гьакьиндай кьайгуь чуьгун госуларстводин эвелимжи политика хьун лазим я лагьана. Вучиз лагьайтIа, уьлкведин гележег, кьудратлувал, мублагьвал, дуьньядин майданда лайихлу чка кьун хизандин яшайишдилай, аялар гзаф хунилай, абуруз сагламдиз чIехи жедай, кIелдай ва ахпа кIвалахдай кьулай шартIар яратмишунилай, алакьунар кьалуриз тадай вири жуьредин мумкинвилер гунилай аслу я. Гьайиф хьи, алай вахтунда уьлкведа и жуьредин гьалар ва шартIар авач.

Ихьтин гьакьикь арадал атанвайвилей В. Путина вичин Чарче ачухдиз кьейдна: "Кье чун саки 147 миллион кас ава. Амма алайди демографиядин муракаб, лап муракаб вахт я. Адан кьетIенвални ам я хьи, 2000 - йисарин юкьварилай гатIунна кьабулай герек серенжемар себеб яз, чалай демографиядин гьалар са жуьреда хьсанвилехь элкьуьриз алакьна, агьалийрин кьадар тIебидаказ гзаф хьана. Гьавилей чи школайра кIелзавайбурун кьадарни виниз акьатзава. Амма алай вахтунда хизанри арадал гьизвай несилар гьевечIибур я (яни са аял хуьзвай хизанар гзаф жезва). Уьлкведа аяларни тIимил хазва. Гьа им демографиядин лап муракаб гьални я. Амма Россия и четин

авай. 2010-йисуз и рекьем 2 млн 868,8 агьзур касдив агакьна. 2018-йисуз дагьустанвийрин кьадар 3 миллиондилай алатна. Аквазвайвал, гьар цIуд йисалай чи агьалийрин кьадар 300 агьзурдан гзаф жезва. Гьелбетда, им хьсан делил я. Амма эхиримжи йисара республикада хазвай аяларин кьадар тIимилвилехь язва. Эгер 2014-йисуз республикада садрани тахьай кьван кьадар аялар ханатIа - 56888, 2018-йисуз и рекьем 48120-дал ахватна.

Аялар хунин рекьемри чаз агьалийрин, хизанрин яшайишдикайни малуматар гузва. 1990-йисуз республикадин дейри 48029 бицек хана, амма 2000-йисуз абурун кьадар 38229-дал хтана. Вучиз? Гьавурда акьун четин туш. XX асирдин 90-йисар гьикьван четинбуру, татугайбуру, пакадин йикьахь инанмишвал авачирбуру хьанатIа, виридан рикIел алама. Гзаф кьадар инсанар кIвалах авачиз амуькьна. Ихьтин татугай гьалара мехьерардай, цийи хизанар кутадай жегиларни лап тIимил тир. Гьавилей аяларин кьадарни тIимил хьана. Уьлкведин регионрикай рахайтIа, демография мадни чуру гьалда гьатна. Ихьтин мусибатдин гьакьикьатдин иеси хьайи президентди ва гьукьматди "дидевилин капитал" кардик кутуна. Ида гьиле-гьил аваз гьалар дегишарна. Са аял авайбуру кьвед, пуд лагьай аялар хун хьувуна. 2010-йисуз Дагьустанда хайи аяларин кьадар 52057-дав агакьна.

Инге гила мад бицекрин кьадар агьзур жезва. Идахьни вичин себебар ава. Владимир Путина вичин Чарче, регион-

Муракаб месэла

гьалдай экьечIна кIанда ва алуькьзавай цIуд йисан юкьвариз уьлкведин агьалийрин кьадар тIебидаказ артух жедай гьалар таьминарун лазим я. 2024-йисуз Россияда хазвай аяларин коэффициент 1,7 хьун герек я".

Им жедай кар яни? И мукьвара Россиядин общественный телеканалди вири уьлкведин тамашачийрин вилик суал эцигна: Россияда аяларин кьадар артухардай мумкинвилер авани? 28 процентди разивилин жаваб ганатIани, 72 процентди авач лагьана.

Абуру гьахьни я, чаз и кар жуван вилералдини аквазва. Россиядин статуправленидин малуматралди, эхиримжи 11 йисан рекьемрив гекьигаила, 2019-йисуз хайи аялрилай кьейи агьалийрин кьадар 259,6 агьзурдан гзаф, яни уьлкведин халкь гзаф ваь, тIимил хьана. 2008-йисуз и рекьем 362 агьзур касдиз барабар тир. Эгер икI давам хьайитIа, уьлкведин гележег гьихьтинди жедат?

Агьалийрин кьадар тIебидаказ артух тахьунин кьилин себеб аялар тIимил хунихь галаз алакьалу я. 2019-йисан 10 вацра уьлкведа 1,250 млн бицек дуьньяда атана. 2018-йисан делилрив гекьигаила, им 102,6 агьзурдан тIимил я. Россиядин 85 региондикай анжах вад регионда хазвай аяларин кьадар гзаф жезва. Хазвай аяларин кьадар Новгородский, Ивановский областра, Чукоткадин Автономный округда виридалайни тIимил жезва. Кьейдзавайвал, инра ва Россиядин аялар тIимил хазвай маса регионрани жегилар 25-34 йисан яшара аваз эвленмиш жезва. Гзаф жегилри хизанриз аялар атул патал тадини кьачузвач. Дагьустанда лагьайтIа, жегилри 23-25 йисан яшара аваз цийи хизанар кутазава. Гьа са вахтунда чинани, 30 йис тамам хьайилани, эвленмиш тежезвай жегилар гзаф жезва.

Россиядин Федерацияда Дагьустан, Чечен Республика, Ингушетия тIебидаказ агьалияр гзаф жезвай регионар яз гьисабзава. Амма эхиримжи йисара инрани демографиядин гьалар тарифдайбуру я лугьуз жедат. Кьачун чи Дагьларин уьлкве. Республикада авай федеральный госстатистикадин кьуллуьгьди тестикьарзавайвал, 2002-йисан 1-январдиз Дагьустанда 2 млн 536,1 агьзур кас

рин кьилерихь элкьвена лагьана: "Федерациядин субъектрин гьуьрметлу кьилер, коллегаяр, акI кIвалахна виже кьведат. Квехь вуч хьанва?"

Вучиз Президентди икI лагьана? РФ-дин гьукьматди 2021-йисалди регионриз куьмек гунин мураддалди 250 агьзур чка жедай аяларин бахчаяр эцигун патал пул чара авуна. 2018-2019-йисара 90 агьзур аялди чкаяр жедай бахчайрин чкадал 78 агьзур чка авай бахчаяр эцигна. Абурукайни анжах са паюнивай аялар кьабулиз жезвай.

Инге пуларни ахьайзава, регионрин кьилеривай истемисни ийизва, амма чкайрал пулар ишлемишзвач, кIвалах дуьзгундиз тешкилзвач, вири кьулайвилер авай бахчаяр ишлемишиз вахкузвач. Нетижда диде-бубайривай чпин аялар бахчайра секинарна, кIвалахрал физ, аяларин бахчайрихь галай учираар тIимил жезвач.

Идалайни гьейри, яшайишдин маса месэлайрини жегилар кIеве твазва. Республикада яшайишдин кIвалер йигин еришралди эцигзавай хьиз, абурун кьиметарни гьа тегьерда виниз акьатзава. Эвленмиш жез кIанзавай жегилри сифте нубатда кIвалерикай, кIвалахдикай, хизан хуьдай мумкинвилерикай фикирзава. Амма и мумкинвилер гьиле гьат тийидайбуру я. КIвалер жемир, кIвалах, аяларин бахчаяр жемир, хизан гьикI кутадайди?..

Алай вахтунда кьвед-пуд аял авай хизанрин гьаларни тарифдинбуру я лугьуз жедат. Гьикьван чулу тIарамарайтIани, пул акьакьзвач. Вацра кьачузвай 15-20 агьзур манат мажиб, суьзекдиз цайи яд хьиз, гьасятда куьтяг жезва. Коммунальный кьуллуьгьдай гузвай пулни хкудайла, амуькьзавайди лап тIимил я. Ам чIехи жезвай пуд аялди алуькьдай парталар кьачуз бес жезвач. Бес тIуьн-хьун, кIвал аваданламишун, диде-бубадиз лек-партал, школьникриз учебникар, формаляр... Гьинай гьида пул? Авач ахьтин чкани. Кредитар кьачуртIа, мадни буржара гьатзава. Ихьтин гьалара хизанра гзаф аялар гьикI хуьрай?!

Госуларстводин политика хизандихь, аяларихь элкьуьрун, гьелбетда, хьсан кар я. Анжах ам гьар са регионда дуьзгундаказ уьмуьрдиз кечирмишдайвал авуна кIанда эхир.

Гъич са касни, гъич са затӀни рикӀелай алуднавач

Алаудин ГЪАМИДОВ,
РД-дин ва РФ-дин культурадин лайихлу
работник

1941-ЙИСАН 22-ИЮНЬ. Чи тарихда мусибатдин югъ. Гатун йикъан пакамахъ башламиш хъайи дядеди, барбатвилер, пучвилер арадал гъунихъ галаз сад хъиз, советрин инсанрин рикӀера лап агъур гел туна. Советрин Союздин вири халкъарихъ галаз санал дагъустанвийрини душмандин винел гъалибвал къазанмишуник чпин пай кутуна. Абурун арада Балафенди Исабековни авай.

...Кесиби хизанда са гъар гъилле кӀвачел акъалтай хпитӀарви Исабегаз авайди са хва тир - Балафенди. Амни, вичин дах хъиз, гъвечлизамас етим хъана. Гзафбуру хъиз, адани каш-мекъ эхна. Гена умуьрдин чарх маса патахъ элкъвена, цийи девир алуькна. Балафендиди сифтебурукай яз кӀелиз-кхъиз чирна. Уяхвал, савадлувал ва алакьунар фикирда къуна, ам Ялцугърал хуьруьн Советда жавабдар къуллугъдал тайнарна.

Райцентрадин идарайра савадлу ксар герекзавай. Балафендиди къасумхуьруьн райисполкомдин заместителвилин къуллугъ теклифзава. Гуьгъуьнлай, махсус курсар акъалтарна хтай Балафенди Къурагъ райондин цийи тешкилай военкоматдин комиссарвиле рекъе твазва.

Комиссардин хва

Са акъван вахт арадай фенач, цавар рахана, цайлапанар яна... Къурагъ дагъларални чулав бутар акъалтна - душмандин Ватандал гъужумнавай. Жегъил военкомди вичин таяр-туьшериз, гъиле яракъ къадай ихтияр, тайин яшара авайбуруз Яру Армиядин жергейриз эвер гузвай. Гъа са вахтунда ватанпересвилин руьгъдаллаз чехи хъанвай жегъил комиссардин рикӀи вич къерехда акъвазун къабулна. Гуьгъуьллукаказ фронтдиз феи старший лейтенантди майорвилин чинда аваз душмандин галаз кӀиле феи женгера чан гана. Адаз, къасухдай хъиз, Ростовский областдин Куйбышевский райондин Куйбышево хуьре (авай са хчин тӀвар алай хуьре) стхавилин сурар къисмет хъана. 1943-йисуз женгера телеф хъайи ам гъана кучукнава.

Гъеле школадиз тефенмаз, **Куйбыш ИСАБЕГОВАН** дидени рагъметдиз фена. Диде-бубадиз авай са хва етим яз амукъна. Амма Балафендидин амледин руша адаз дидедални авуна, бубавални. Фатимат эмедин тербиядик кваз етимдикай гъаким хъана.

...**ДЯВЕДИН** йисара ХпитӀрин - сифтегъан, ахпа Хутаргърин хуьре 7 йисан ва Къасумхуьруьн юкъван школар акъалтарай жегъилдин вилик мадни жавабдар имтигъан - пеше хкъагъун, умуьрдин рехъ тайинарун акъвазна. Ам Дагъустандин СтӀал Сулейманан тӀварунихъ галай пединститутдин (гилан Даггосуниверситет) филологиядин факультетдик экечна. Гъикъван дарвилер акунатӀани, кӀелдай йисар алатна. Ам аттестат къачур Къасумхуьруьн школада практикада хъана, вичи кӀелай Хутаргърин юкъван школадиз урус чӀалан ва литературадин муаллим яз хъфена. Адахъ галаз санал а вахтунда классриз хъсан чирвилер ва гъазурвилер авай маса муаллимарни (Агъмед, Сейфедин, Навруз, Лидия, Таисия) гъахъна. Жегъил муаллимрин десте хтай сифте йикъарилай школада чан акъалтна, аялрин чирвилер дерин, активвал артух хъана. Муаллимрин коллективди Куйбыш Балафендиевич комсомолдин организациядин секретарвиле хкъана. Ада къил кутун яз, школада жуьреба-жуьре серенжмар мукъвал-мукъвал тухуз хъана. Идакай ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомдиз хабар хъана, Куйбышаз обкомдин Гуььрметдин грамота гана.

Са варзни алатнач, Куйбыш ВЛКСМ-дин Къасумхуьруьн райкомдин къвед лагъай секретарвиле хкъана. Гила ам жегъилрихъ галаз мадни сих алакъада хъана. Ам гагъ школайра, гагъ культурадин маканра комсомолринни жегъилрин арада аваз аквадай. Са пуд варзни арадай фенач, ком-

сомолри К.Исабеков ВЛКСМ-дин райкомдин 1-секретарвиле хкъана. Жегъилрин башчиди вич алай чка инани куьруь са вахтунда къалурна. Комсомолар сугъул яз амукънач. Мукъвал-мукъвал тешкилзавай мярекатри жегъилар машгъуларзавай. Гъа икӀ, Къасумхуьруьн жегъилри а вахтунда галаз-галаз фестивалра кӀвенкӀвечи чкаяр къунай. Сийидрин багълара бубайрин девиррилай, пинийриз фида лугъуз, кӀару тешкилун адет хъанвай. Хуьрерай, акатайвал къвез, инсанри пинидин багълариз кӀур гузвай. Комсомолри а вахтунда районда сифте яз "Пинийрин сувар, манийрин сувар" тухвана.

Вири республикадиз машгъур хъайи ихътин мярекат гуьгъуьнлай адетдиз элкъвена, ам гъар йисуз тухузвай. Къасумхуьруьн далдамчир ва гъакӀ спортсменарни гъа вахтунда машгъур тир.

...**КЪАСУМХУЬРЕЛ** кӀвалахдайла, Куйбыш Балафендиевич ВЛКСМ-дин ЦК-дин кӀилин шабагъдиз - "Комсомолда активвилелди кӀвалахунай" значокдиз лайихлу хъана. Виклегъ секретардин алакьунар ва агалкъунар акур гъакимри К.Исабеков ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомдиз хутахна.

КӀвалахдин тежриба, дилавар мез авай комсомолдин тӀвар республикадин жегъилрин арада машгъур жезва. Москвада ЦКШ-да (комсомолрин центральный школада) са йисан курсар куьтягъна хтай жегъил ВЛКСМ-дин обкомдин секретарвиле хкъазава.

Жегъилвал гъикъван авурай лагъай хъиз, КПСС-дин обкомдин бюродин къарардалди Куйбыш Балафендиевич КПСС-дин ЦК-дин патав гвай высший партийный школадиз (ВПШ-диз) рекъе твазва. Ана лап хъсан къиметар аваз кӀелунихъ галаз сад хъиз, ам илимдин кӀвалахдални машгъул хъана, гуьгъуьнлай ада философиядин илимрин кандидатвилин диссертацияни агалкъунралди хвена.

...**КПСС-дин** Дагъустандин обком. Инани, вичиз хас тирвал, миьхидаказ кӀвалахзавай йикъарикай са юкъуз Куйбышаз КПСС-дин обкомдин сад лагъай секретарь Мегъамедсалам Умаханова вичин патав эверзава. Жузун-качузун авурдалай гуьгъуьнлиз абурун арада ихътин суьгъбет кӀиле физва:

- Куйбыш, вун Къурагъиз КПСС-дин райкомдин сад лагъай секретарвиле фейитӀа, гъикӀ акъвазва ваз?

- Чидач ман, зун гъазур туш. Къвед лагъайди, залай ахътин четин райондин кӀиле акъвазиз алакъдатӀа?..

- Ви дахдилай дяведин четин йисара военный комиссарвал ийиз алакъдай чкада валай секретарвал ийиз алакъдани?

Къурагъа Куйбыш лап хушдиз къабулна. Иллаки - Ватандин Чехи дяведин иштиракчийри ва яшлугуру. Республикада комсомолдин башчи хъайи ам жегъилризни хъсандиз чизвай эхир. Гъа икӀ сифте йикъарилай сих алакъаяр, шад гуьруьшмишвилер... Амма кӀвалах кӀвалах я, ам гагъ-чӀал къведайвал авун Куйбышаз хас кар тушир.

Жегъил секретардик школар, майишатар, зегъметчи халкъ авай гъалди, иллаки жегъилар кӀвалахдалди тагъмин тахъуни къалабулух кутазавай. Куьруь са вахтунда, ада къайгъу чӀугун себегъ яз, КъепӀирдални Шимихуьре школарин, са шумуд майишатда фермайрин ва райцентрадални бязи хуьрера яшайишдин дараматар эцигна. Райцентрадал Дербентдин "Радиоэлемент" заводдин филиал ачухна. Ана виш кас рушариз кӀвалахдай мумкинвал хъана. Эхирки, Къурагъани баркалла алаз кӀвалахна. Мад меркездиз хтана, гъукматдин идарайра жавабдар къуллугърал хъана.

Къе Куйбыш Балафендиевич дидедиз хъайидалай инихъ 85 йис тамам жезва. РикӀе къени мурад ар амаз, Чехи Гъалибвал къазанмишайдалай инихъ 75 йис тамам жезвай юбилей къаршиламишдай фикирар авай ам, гъайиф хъи, залан азарди чавай къакъудна. Женнет къисмет хуьрай вичиз. Багърийрин, чидайбурун рикӀера ам гъаишалугъ яз амукъда.

Ватан хвейибурун тӀварар эбеди я

Шекер РАГЪИМХАНОВА

ДУЪНЬЯДИН тарихда, гъикъван вахтар алатайтӀани, рикӀелай алуьдиз тежедай вакъаияр хъана. Абурукайни сад Ватандин Чехи дяве я. Чехи несилдин векилриз хъсандиз чизва и мусибатдин дяведа фашизмдал гъалибвал къазанмишун патал чи бубайри гъихътин магърумвилериз, четинвилериз таб ганатӀа! Жуван тарих чир хъуни, рикӀел хуьни руьгъдин жигъетдай инсанриз еке къуватар гузва. Къвезмай несилар, жележ патални чна а дяведин вакъаияр рикӀел хуьн лизим я. Вахтар алатзаватӀани, 1418 юкъуз кӀиле феи къизгъин, ивиар экичай, миллионралди инсанрин рикӀериз тӀарвал гайи женгер, чи бубайри, стхайри, Яру Армиядин аскерри къалура кӀегагъвилер инсанрин рикӀелай алатдач.

Дяведин женгер кӀиле феначтӀани, Дагъларин уьлкведин гъар са хизандизни ада магърумвилер, дердер-гъамар гъана. Агъзурралди инсанар телеф хъана. Дяведилай гуьгъуьнлиз гзаф хизанра хендедаяр, етимар, набутар амукъна. Къе чан аламай бязи фронтвикрин беденрикни гуьллейрин, минайрин кӀусар кума.

Ватан хуьз гъвечи хуьр тир Хуьрелдилайни жегъил итимар фена. Фашистрин Германиядин винел къазанмишай гъалибвилек зи улу-буба **РЕМИХАНОВ Рагъимхан Керимхановичан** пайни ква.

Р.Ремиханов 1918-йисуз Къасумхуьруьн райондин Хуьрелрин хуьре дидедиз хъана. Школа куьтягъай жегъил Дербентдин педагогвилин училищедик экечна. Ина адахъ галаз санал Дагъустандин халкъдин шаир СтӀал Сулейманан хва Мусаибани кӀелзавай. Училище куьтягъай 1939-йисуз жегъил муаллим кӀвалахиз Хив райондин ЗахитӀрин хуьруьз рекъе туна. Ина ам эвлемши хъана. 1941-йисан 26-мартдиз Ремихановаз Яру Армияда къуллугъиз эвер гана. КӀвале жегъил свас ва гъвечи аялни туна, ам буржи кӀилиз акъудиз фена. Дяве башламишайла, ам сержант тир, ада лишанчийрин (стрелковый) 1331-полкуну къуллугъзавай. Полкунин аскерри Туапсе шегъер душмандикай азад ийидай женгер тухузвай.

Улу-бубади гагъ-гагъ чаз вичи иштиракай женгерикай, ацалтай четинвилерикай ахъайдай. Ада рикӀел хъайвал, нубатдин женгина абурундай суьрсетни гумачиз, гъалкъада гъатнай.

Туапсе шегъер азаддай вахтунда адан кӀилеп ихътин дуьшуьшни атана. Улу-бубадал залан хер хъана. Са бубат секин хъайила, хер хъанвайбуру хутахиз башламишна. Гъа и арада улу-бубадин патав жегъил аскер атана ва лезги чӀалалди рахана: "Регъимхан муаллим, ви гъал гъикӀ я?" КилигайтӀа, и гада улу-бубади кӀвалахай ЗахитӀрин хуьртай тир. Вич-вичикай квахъзавай ва залан хер хъанвай муаллим акурла, ада, хъуьчуьккай хкудна, улу-бубадив хъукъванвай фан кӀус жакъваз туна. Ахпа хер алай чкаяр кутӀунна,

вичин кӀулаз яна, медсанбатдиз хутахна. Вич-вичел хтай улу-буба госпиталда авай. Хирер сагъар хъийиз, ам Тифлис шегъердин 1287-нумрадин госпиталдиз рекъе туна. Ина сержантдиз са шумуд операция авуна. Адан бедендин чапла патаз, гуьлле галуькна, еке хасаратвал хъанвай. Операция авур духтурри адан руфунин са пад атӀана. Касдин пакун са шумуд кӀарабни ханвай.

Са шумуд вацра госпиталда къаткай улу-бубадикай амукъайди хамни кӀарабар тир. 1943-йисан 15-июндиз ам армиядай ахъай хъувунай.

Улу-буба дяве жедалди вилик виклегъ ва къуватлу гада тир. Ада садра рикӀел хъайвал, педагогвилин училищедика кӀелдайла, физкультурардин тарсуна улу-бубади гадарай диск спортдин майдандалай фена, садан кӀвалел алуькна. КӀвалин иеси атана, "куьне зи кӀвал ацадарна" лугъуз къал акъуднай. Бахтунай хъиз диск инсанрал алуькначир. Ингъе гъа ихътин къуват авай касдикай дяведи набут авуна.

Гъа и йисан сентябрдилай ада хайи хуьруьн школада кӀвалах давамарна. Идалай гуьгъуьнлиз ада Гилийрин хуьруьн школадин директорвал авуна. Пенсиядиз фидалди, ада Хуьрелрин 8 йисан школада дидед чӀалан тарсар гана.

Дяведай хтайдалай гуьгъуьнлиз улу-буба къвед лагъай сеферда хизан кутуниз мажбур хъана. Сифтегъан адан паб рагъметдиз фена. Цийи хизанда адаз 8 аял хъана. Къе абуру гъар сад чпин хизанрин, кеспири иесияр я. Адан велериз хуьрени, кӀвалахзавай чкайрани еке гуььрмет ава.

Рагъимхан Керимхановичан ученик, тежрибалу педагог, хуьруьн агъсакӀалрин советдин председател Гъажиметов Къазимета рикӀел хкизва: "Рагъимхан муаллимдиз вичи тарс гузвай аялар пара кандай. Тарсарикай азад вахтунда ам вичин хер алай гъилни кваз такъаз, колхоздин никериз, багълариз фидай, майишатдиз куьмекар гуз. Ам

вичин пешедал рикӀ алай ва муаллимвилин кеспи хъсандиз чидай пешекар тир. Адан кӀанивал себегъ яз зунни дидед чӀалал ашукъ хъана. Ада тухузвай гъар са тарс са машгъулат, тарихдиз, милли медениядиз сейр авун тир. Аялрини адаз пара гуььрметдай. Коллективда кӀвалахзавай жегъил муаллимрини адан патай гъаиша герек куьмек агакъдай. Гъавилай ам къени хуьруьнвийрини, ученикрини хушвилелди рикӀел хкизва".

Виклегъ лишанчи 1996-йисан 2-февралдиз рагъметдиз фена. Ватан душмандикай хвейи кӀегагъал рухвайрин тӀварар эбеди я.

Улу-буба гъаиша чи рикӀера амукъда.

Мердали ЖАЛИЛОВ

Чи халкъ Чехи Гъалибвили 75 йисан юбилейдин къайгъуйрик квайла, Мегъарамдхурьун райондин Къуйсунрин хурье яшамийш жезвай зи имидин хчин хва-хтул **ЖАЛИЛОВ Жамалдиназ (Валериказ)** вичин рагъметлу буба Жалилан куьгъне са къватидай къве шагъадатнама (шхилпра) жагъана.

Ватандин Чехи дяведин йисара женгера къалурай къегаьвилерин шагъидар. Сад зи буба Абдулазизаз, муькуьдини адан стха (зи ими) Расулан хва Жалилаз ганвайбур. И кардикайни хтулди гъилегилди зав хабар агакъарна.

Дугъриданни, бязи вахтара рикелли алачир чкайрай чаз гъакъван важиблу затлар жагъин хъийида, чпини хейлин вакъиайрал чан хкида.

къведани иштиракна. И кардикай абуру чпини суьгъбетдай.

Дяве къарагъайла, Жалил Новочеркасскдин офицеррин школадин курсант тир. Бубади Бакуда фялевалзавай. Фашистрин геллегар Кавказдин дагъларивни агакъайла, вишералди, агъзурралди дагъви рухварни рушар хъиз, Абдулазизни, вичин яшар хейлин "гъвечи" авуна, Бакудай фронтдиз фена. Кутаиси шегъерда женгерин гъазурвилер аквазвай са частуна (1942-йис) имини хтул чеб-чпел гъалтна. И карни а рагъметлуйри чпи рикел хкидай. Жалила яшлу ими дяведа жеда лагъана фикирни авунвачир. Амма а вахт гъахътинди тир: жегъилри чеб фад-фад "чехи", агъилри чеб гъуьгъуллувилелди "жегъил" ийизвай...

Ихътин кардин шагъидвалзавай мад са документ ава. Буба рагъметдиз фейидалай къулухъ (а члавуз за Самурда муаллимвиле

гумачир. Зун аял тирла, аскервиллиз феи 1962-йисалди, чи къвале бубадизни дидедиз (фронтда ва далу пата) ганвай са къвати ацъай удостверенияр ва гъакъван медаларни авайди тир. Аскервилляй зун хтайла (1965-йис), абур амачир. Ни къачуна, гъикл хъанатла, аз чидач. Я рагъметлу бубадизни, дидедизни абурун иесивалдай мажал хъийиди хъиз туш.

"Кавказ оборона авунай" медалдин и шагъадатнама имидин хчин "Сталинград оборона авунай" медалдин шагъадатнамадихъ галаз санал хъунни квехъ галаз алакъалу ятла чаз чидач. Мумкин я, къве касдини абур санал вахчуна. Жегъил кас яз, стхадин хчив гумукъна. Масаклани хъун мумкин я... Гъар гъикл хъанатлани, къе чаз цийи шабагъар-цийи шадвилер жагъанва!

Бубадин чехи стха Расулан хва Жалилаз геле 1940-йисуз Докъуз-

Женгерин шагъидар

Абдулазиз

Жалил

пара райондин Миграгърин хуръяй Яру Армиядин жергейриз эвер ганай. Дяве къарагъайла, винидихъ лагъанвайвал, ада Новочеркасскдин военный училищеда къелзавай. Дяведи курсар фад къутягъиз туна, Жалила Батайск ва маса шегъерар патал женгера иштиракна, гъа вахтунда сифтегъан хирерни хъана. (1941-йис).

Махачкъаладин госпиталда хирер сагъарна, жегъил офицер мад фронтдиз хъфена. Сталинград душмандикай хуьдай женгера адал генани залан хирер хъана. (1942-йис). Душмандин минади къулан тарциз хасаратвал гайи адавай мад дяведа иштиракиз хъхъаначир. Саки са йисуз госпиталра сагъарай ам ватандиз хтана. Докъузпара райондин комсомолрин комитетдин сад лагъай секретарвиле, райисполкомдин председателдин заместителвиле къвалахна. Гъа йисара заочно Бакудин эцигунрин техникумни акъалтарна. 1948-йисуз Дербентдин рекъерин участокдин начальниквиле тайнарна. Дербентдай Рутулиз къван а чъаван рекъерни муькъвер къайдадик кваз хвена. 1961-йисалай, сагълавили гъалдиз килигна, мад адавай къвалахиз хъхъанач. Вичин хизан хвена, хурьуз-къвализ, райондиз куьмекар гана.

Зи буба Абдулазиз Берлиндиз къван фена. Гъалибвили юг ада гъана къаршиламишна. Ина адал вичин хурьунви уста Салигъов Яралини гъалтна. И кардикай за "Бубадин шинель" поэма къхънва...

Жалилахъни адан юлдаш Шагъадихъ (гарагъви рушахъ) 9 аял, 40 - дав агакъна хтуларни птулар хъана. Саки вирибуруз юкъван ва къилин пешекарвилин образование къачудай мумкинвал гана. Абур къе Къуйсундал, Дербентда, Каспийскда, Махачкъалада, Бакуда, Москвада, Ростовда яшамийш жезва.

Гъар са эвелдихъ эхирни ава. Зи буба Абдулазизазни диде Угълангереказ эхиримжи къвал за къвалахай Самурда къисмет хъана. Жалилазни адан юлдаш Шагъадиз - хизанар яшамийш жезвай Къуйсундал. Къуй чпин сурарал нур хурай. Абурун веледрини эвелдри бубайрин женгеринни зегъметдин, марифатдинни ахлакъдин хъсан адетар пақдиз хуьзва. Цъи гатуз Жалил бубадин 100 йис чна санал къейдда. Иншаллагъ!...

Ихътин къисметар...

Мерд АЛИ

"Гел галачиз къвахъна" лагъай гафари чи риклер тларзава. "Рикел хуьнин" махсус ктабар акъуднаватлани, гилани чав "гел галачиз къвахъна" гафарин сагибар хъайибурун тварар ахгакъзава.

Ингъе и йикъара ихътин къве твар чав отставкада авай милициядин полковник, эсил Хив райондин Лака хуръяй тир **ГЪАБИБОВ Музафар Гъаруновича** агакъарна.

ФЕИЗУЛЛАЕВ Бадрудин Гъамзатович. 1922-йисуз Къасумхурел дидедиз хъана. 1941-йисуз, дяве къарагъайла, Къасумхурьун райвоенкоматдай эвер гайи ада Яру Армиядин жергейра къуллугъзавай. Телеф хъайи чка, вахт малум туш.

ФЕИЗУЛЛАЕВ Фахрудин Гъамзатович. 1924-йисуз Къасумхурел дидедиз хъана. 1942-йисуз гъуьгъуллувилелди фронтдиз фена, Къасумхурьун райвоенкоматдай. Телеф хъайи чка, вахт малум туш.

Къве стхадин багърийри гилани гъам члугъзава, гел жагъун хъувуникайни вил атлугъвач.

* * *

Дяведай хирер алаз хтайбурук фронтдиз 1941-йисуз феи ивигарви **ШАГЪБАНОВ Буба Шагъбанович** (1920-йисуз дидедиз хъайи), Хив райондин Лака хурьунви **ГЪАБИБОВ Абдулбари** (1908-йисуз дидедиз хъайи), адан стха **ГЪАБИБОВ Гъарун** (1910-йисуз дидедиз хъайи) ква. Ибурни Къасумхурьун райвоенкоматдай 1941-1942-йисара Ватан хуьз фена.

Буба Шагъбанович дяведин эхирдал къван фронтда хъана. Чехи Гъалибвал ада Берлинда къаршиламишна. Анай ам 1946-йисуз хурудал Ватандин дяведин орден, медалар алаз хтана. Къасумхурел ислягъ уьмуьр давамарна, хурь-къвал хвена, хизанар чехи авуна. 1990-йисуз рагъметдиз фена.

Гъабибов Абдулбаридин къисмет генани ажайибди я. Адани дяведа 1942-йисалай 1945-йисалди иштиракна, фронт суьрсетралди таъминардай частара стрелок (лишанчи аскер) яз къуллугъна. Варшава фашистрикай азад хъийидай женгера адал залан хирер хъана, Украинада госпитализ аватна. Хурьуз "телеф хъана" лагъай хабар хтанай. Амма 1946-йисуз вич хтана.

Гъабибов Гъаруна дяведа 1942-йисалай иштиракна. Ам тупунин расхетдин командир - лишанчи тир. Уьмуьрдин рехъ яз, ада виридалайни ислягъ, гъакъван инсанперес пеше хъана - муаллимвал. 1936-йисуз Дербентдин педучилище акъалтарна, хайи районда культурадинни савадлувилин женг гегъеншарна. Вичин баркаллу ватангълияр - Темирхан Шалбузов, Абуслим Жафаров, Багъаудин ва Муталиб Митаровар, Манаф Шамхалов хътин рухвайрин дестеда истеклу чка къуна.

Амма 1941-йисан гатуз чи вирибурун къисметар, рекъер садрани такур жуьреда дегъиш хъана. Вичел, хурьун муаллим яз, бронь алайтлани, Гъарун муаллимни дяведиз фена. Медени женг дяведин женгиниз элкъвена.

Кавказ патал женгер варцаралди давам хъана. 1942-йисан 19-декабрдин къайи юг алуькна. Чуьлдал аламукъай гъар затлуни мурк къазвай. Амма аскериз меки жедай мажал авачир. Чехи къуватар агакъдалди Гъарунан дестеди хуьзвай терфдихъ душмандин танкарин чулав сел ахмиш жезва, минометрайни тупарай чил-цав какахъдайвал ягъайдалай къулухъ са шумуд танк, цъай къуна, акъваз хъана. Са шумуда къулухъ чуьгуна. Амма бязибур чи сенгерин винелай чархар язва. Ина чан алай зат амукъун мумкин тушир. Какахъай женг. Мусибатдин агъни, цлугъни, экъуьгъунни япара гъахъзава. Са герендилай вири къвахъна, секин хъана. Душманди къулухъ чуьгуна. Регъятдиз нефес къачуртла жезвай. Гъа и геренда Гъарунан тупуниз муьква чкадал душмандин мина хъиткъинна. Вилер цу кайиди хъиз хъана. Им Гъарун муаллимдин эхиримжи женг хъана...

Инвалид яз хурьуз ахъай хуьвур Гъарун муаллимдин вичин ислягъ зегъмет давамарна. Лака цийи мектебдин дарамат эцигна. Сифтегъан школа гъуьгъунлай ирид йисандаз, муьжуд йисандаз, тамам тушир юкъвандаз элкъвена. Ина виликан фронтвикди аялриз неинки хайи члалан ва литературадин сирер чирна, гъакл ватандашвилин, женгчилвин, уьткъемвилин тербияни гана. Ветерандин гъуьгъуниз адан женгинин наградаярни хтана: "Женгинин лайихлувилерай", "Кавказ оборона авунай", "Германиядал гъалиб хъунай" медалар, Ватандин дяведин орден, Чехи Гъалибвили юбилейрин медалар. Ибурал "Зегъметдин ветеран" медални алава хъхъана...

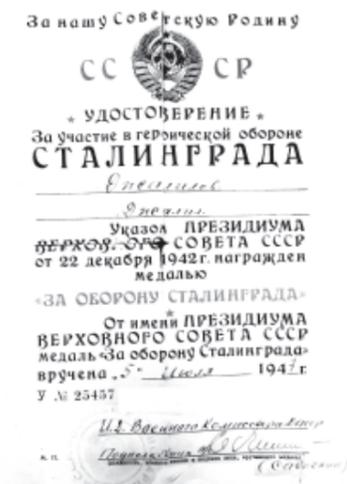
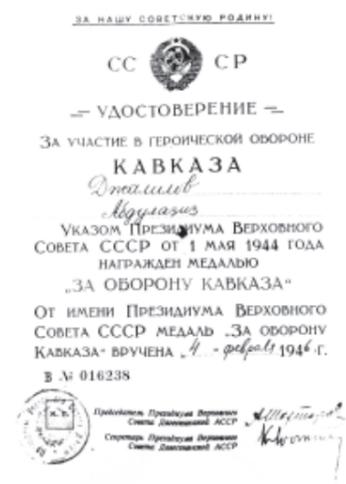
Гъарун муаллимдин тарсар гъихътинбур хъанатла, адан вичин хизандал вил вегъейлани чир жезва. Адан къве хчикай - Музафаракайни Къазанфаракай милициядин полковникар хъана. Законар хуьдай органриз къведалди абуру Советрин Армиядин жергейра къуллугъна, вузра къелна. Ахпа МВД-дин академиярин акъалтарна.

Пуд лагъай хва Зейнала бубадин - муаллимвилин рехъ давамарзава. Ам хейлин йисара Хив райондин образованидин управленидин къиле хъана.

Чехи бубадин ирс гила хтулрини птулри давамарзава.

Гъарун Гъабибов

Зи буба Абдулазизни, имидин хва Жалилни рагъметдиз фена гзаф йисар я. Абурун тварар хганвай рухвайрикай бубар хъхъанва. Гила, и шабагърин чарар агакъайла, аз ва зи хизандиз а рагъметлур къведни санал чехи суварин вилик уьзягъвилелди чи патав хтайди хъиз я.

Гъикл жедач! И чарарал гъа яргъал йисарин ранг, руг ала, абурухъ гъа вахтарин ни гала. 1942, 1944-йисарин указралди ганвай медалрин шагъадатнамайри бес гъа вахтара Кавказ, Сталинград, Москван Ленинград, маса шегъерар хуьн паталди къиле феи къизгъин женгер рикел гъизвачни!

Зи буба Абдулазиз вичин стхадин хцелай, чи гъилера амай чарари субутзавайвал, 22 йисан чехи тир. Им бубани хва санал дяведиз фена лагъай члал тушни. Кавказ оборона ийидай женгера абуру

къвалахзавай) 1977-йисуз Орловский областдин Крамской райондин, Высокое твар алай поселокдай чав Ватандин Чехи дяведин ветеран, урус халкъдин хва Павел Михайлович Долгачев лугъудай касдила чар агакъна. Вич лугъумир, амни зи буба дяведа санал хъана. Саки вири йисара абуру дуствилин алакъярни хуьзвай. Чаз, аялриз, и кардикай геж хабар хъана. Буба амачирла.

Павел Михайловичахъ галаз чарарин алакъа за хвена. Вичин са чарче ада хкъенвайвал, Абдулазизаз са взводда авайбуру буба лугъудай. Гъикл хъи, Павелан а члавуз (1943-йис) - 23, Абдулазизан 45 йис тир...

Гила чаз жагъанвай шабагъар-женгерин яцарин шагъидар генани важиблур я. Гъикл хъи, буба рагъметдиз фидайла, чав адан женгинин рекъерин шабагърин са чарни

Гьарун АГАЦАРСКИЙ

Мискискарин хуьре 16 сихил ава ("Три переписи населения Мискинджи XIX века". Махачкала, 2016). И ту-хумрин бинеяр иранвийрикай, арабрикай ва лезгийрикай арадал атана лугьуда. Чи йикъарин Мискискар адетдин лезги хуьр я. Чкадин агъалияр кьунши хуьрерин жемьт-рилай я члалал жигьетдай, я адетралди, я винел патан акунралди тафаватлу жезвач.

Хейлин йисара Мискискар 16-асирда арадал атай хуьр яз гьисабзавай. Амма Амри Шихсаидован, Замир Закарияеван ва са жерге маса алимирин ахтармишунар себеб яз, чаз хуьр 16-асирдал кьведалди хейлин йисарин вилик хьайиди тестикъарзавай делилрикай хабар хьана.

Хиналугъай тир Магьмудан "События в Дагестане и Ширване в XIV-XV вв." ктабда 15-16-асирдин Мискискарин хуьре беглук арадал атун ачухарзава. 1975-йисуз Цлудахар хуьре шаркь патан члехи шаир ва арифдар Саади Ширазидин араб члалал кхьенвай гьилин хатларин "Гюлистан" твар алай ктаб жагъана. Ам 1409-йисуз Мискискарин хуьре са ктабдай маса ктабдиз куьчар хьувунвай. Куьгьне Къаракуьредин (Крарин) мискинджин цларал алай куфи хатлуни кхьинри къаракуьревири (киривийрини) мискискарвийри VI-VIII асирра хазариз акси женгер тухвайдакай лугьузва.

"Дербенд-наме" ктабдин бязи сиягъра Мискискар ва Кур VIII асирда вилайатрин центраяр яз кьалурнава. Амма и хуьруьн уьмуьрдикай геьеншдиз чаз киле профессор Амри Шихсаидов аваз алимирин-тарихчийрин дестеди Мискискарин хуьре ахтармишунар киле тухудай члавуз жагъай тарихдин хроника чапдиз акъатайдалай кьулухъ чир жеда. Хроникадин таржума басмадиз вуганва ва алай йисуз адаз экв аквада.

Чкадин агъалийрикай бязибур хроникадин текстинихъ галаз таниш хьанва. И макъалада чун хуьр арадал атунин девирдилай гьейри, маса месэлайрикай рахадач. Шартлуналди "Тарих Мискинджа" твар ганвай хроникади хабар гузвайвал, Мискискарин хуьр сасанидрин пачагь-лугъдин киле Къубад-шагь (шах Ковад I) авай члавуз сасанидри арадал гъана. Тарихдай малум тирвал, и девир 488-531-йисарал ацалтзава. Анай мадни ашкара жезвайвал, кьелеяр авай хуьрер ва Дербентдин цлар эцигу-

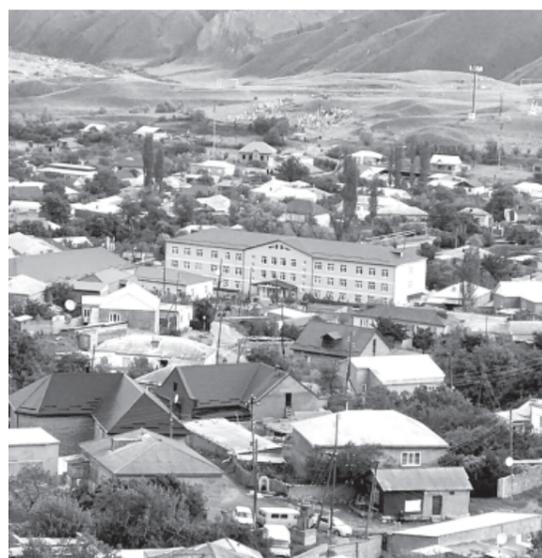
нин кваллахриз шагьдин хва I Хосров Ануширвана регьбервал гузвай (Хосров 501-йисуз дидедиз хьана). Къейд-навайвал, хва Дербентдиз туьркверин каганатдин ва сасанидрин пачагьлугъдин государствойрин часпардал цал эцигна акъалтларайдалай кьулухъ режъе тунвай. "Дербенд-наме" ктабдани и вакъиа ачухарнава ва ана ихтилал физвай цал эцигна куьтягъай йисни кьалурнава -510. Гьа икI, чаз Мискискар 510-531-йисара сасанидри арадал гъайиди якъин хьана.

Алим Аликбер Аликберовани Мискискариз "сасанидрин хуьр" лугьузва ("Эпоха классического ислама на Кавказе: Абу-Бакр ад-Дарбанди и его суфийская энциклопедия "Райхан ал-хакаик" (11-12 вв.). М., 2003). "Дербенд-намедин" са бязи сиягъра Мискискарин твар сасанидрин девирда Ирандин вилайатрин агъалияр яшамист жезвай шегьерин арада кьунва ("Дербенд-наме: историческая хроника / под редакцией М.Алиханова-Аварского". Махачкала, 2007).

Мискискар арадал гъайи девир чизвайвилляй лугьуз жеда: хуьр арадал гъайи йис и девирдин юкьванди, генани керчекдиз лагъайтIа, 520-йис яз гьисабиз жеда. Хуьр Къубад-шагьди регьбервал гузвай девирда (488-431) арадал атайди малум тиртIа, гьа дуьшуьшдани чна винидихъ къейд авур йис кьалурдай. ГьикI лагъайтIа, и дуьшуьшдани ам девирдин юкьваз мукьва йисарикай сад я.

Адет яз, 1000 ва адалай гзаф йисарин вилик арадал гъанвай шегьерар, хуьрер арадал атай дуьм-дуьз вахт лугьуз жедач. Мисал яз, Москвади вичин яшар шегьердин твар сифте яз кьунвай члавалай гьисабзава. Дербентдиз талукъ яз лагъайтIа, эгъунунрин кьадимвал фикирда кьазва.

Мумкин я Мискискар алай чкадал виликдай маса хуьр хьун. Амма, чи фикирдалди, Мискискар твар алай хуьр 520-йисуз арадал гъана. Яни 2020-йисуз и хуьруьн 1500 йис тамам жезва.

РЕДАКЦИЯДИН ПАТАЙ.

Гьелбетда, дегь заманадин тарихда хьайи крар якъиндиказ чирун регъят кваллах туш. Мискискар мус ва гьикI арадал атанатIа чирунни гьахьтин месэлайрикай сад я. И карда мукьвара пешекаррин гьиле гьатнавай шартлуналди "Тарих Мискинджа" твар ганвай куьгьне хроника важиблу чешме яз гьисабиз жеда. Адан таржума и йикъара чапдай акъатун лазим я. Ам, шакьуз, пешекаррин ахтармишунар герекзавай затI я. Адан кхьинра тарихдин вакъийрихъ галаз санал туькьурнавай махарни хьун мумкин я. Мисал патал, ана "Мугьаммад Пайгъамбардин (къуй Аллагьдин патай салават ва саламар хьурай вичиз) езне Али Пайгъамбар кьейи са йисалай Мискискарал акъатнай" лагъана кхьенва. Ихьтин делил, гьелбетда, тарихдин якъин крарихъ галаз къадай ихтилал туш. ЯтIани а хроника вичин бине хьанвай и макъала чна гузва, вучиз лагъайтIа, а хроника гилан девирда гьат хьувун чи культурадин ва тарихдин уьмуьрда еке вакъиа я. Ана вуч "дуьз", вуч "патахъ" я, чна фикирзава, пешекарри идалай кьулухъ тайнар хьийида...

Фазила АБАСОВА

И йикъара Мансур КУЬРЕВИДИН "Члалал гъиз тахъай гиливи" ва "Гиливи Мисрихан" макъалаяр келайла, зак са гьихьтин ятIани ажайиб кьалабулух акатунилай гьейри, абуру зи гьиссерин назик лепеяр юзурна. Себеб? Зунни - гиливи, идалайни гьейри, мукьва-кьилини я. Зи члехи диде Хадижатни Мисриханан хтул Муьгьуддинан уьмуьрдин юлдаш Шерибан - вахар, Агъа СтIалдал тIвар-ван авай Абдул-Фетягь эфендидин рушар я...

Гьасан эфендидин "Диван аль-Мамнун" ктаб икьван члавалди таржума тавуна амуькун - им лап тажуб жедай месэла я. Белки... Эгер са зур асирдин вилик кьванни таржума авунвайтIа, Мисриханан неве Жамалдинан куьгьне квалера са гьихьтин ятIани чарар-цIарар амуьк тавуна жедачир. Жамалдинан хизан гьа куьгьне хуьре геждади амайди тир. Алатай асирдин 70-йисара, адан хизан куьгьне хуьряй дуьзендиз эвчIай вяеда, Мисриханан яратмишунар Самур вацIун лепейрив вуганай...

Гилийрин хуьр куьгьнебурукай сад хьунилай гьейри, чилералди ва Кьади хьтин вилегь рухвайралдини машгьур я.

Суал кьезва: "Кьади вуч кас тир?" Ханарин девирда халкьди ханариз харж гузвай. Гьа икI са сеферда Мурсал хандин нуькерар, харж кватIиз, Гилидал атайла, Кьадиди харж тагунилай гьейри, хандин нуькерив гвай зирбани килеяр кукIварнай. И кар эхиз тахъай Мурсал ханди Кьадииз Кьурагьиз вичин патав эвернай. Са кIусни кичIе тахъана, гежелни вегин тавуна, Кьади вичин рухваярни галаз такабур-лудаказ балкIанраллаз Мурсал хандин кваллин вилик акъвазна. Ханди абуруз кваллиз атун теклифна. Амма Кьади балкIандилай эвчIнач ва хандивай ада чпиз эверунин себеб вуч ятIа хабар кьуна. КичIе хьайи Мурсал хан квалляйни экъьиначалдай. Гьа йикъалай неинки Гилияр, гьаки кьунши хуьрерни Мурсал хандин харжуникай хкатнай.

Шииратдал хтанвай гьед

Гьа ихьтин агъвалатдиз тешпигь кьисадикай авар халкьдиз "Хочбар" - тарихдин мани ава. Бес гиливи Кьадиди кьалурдай кьегьалвал Хочбаран кьегьалвиллиз барабар тушни мегер?! Амма чи лезги эдебиятда Кьадидин игитвиликай са цIарни авач.

Тахъана амуькьичI Гиливи Мисриханан вичин хуьруьнвидикай са затIни кхьенач гьикI лугьуда? (Кьади Мисриханалай вилик яшамист хьана). Гьайиф, гьа кхьинарни Самурдин лепейри тухвана жеде...

Гила зун Мисриханан шиирал акъвазда. Мисриханан шииррин кьадардиз килигайла, куьруьбур ятIани, мана-метлебдин, художественный жигьетдай тамамбур, сюжет авайбур ва келдайла таьсирдайбур я.

Гьасан эфенди суьргундиз акъуднава лагъай чулав хабар галуькьайла, Мисрихан хажалатдин хура гьатзава. Гьамлу хьанвай шаирди вич авай гьал адетдин гафаралди ваь, художественный такьатралди - эпитетралди, метафорайралди, обращенийралди, риторикадин суалралди, пейзаждади кьалурна. И кардини Мисрихан бажарагьлу шаир тирди субутзава.

*Зи варз квахьна вилерикай, циферик ква гьурбатда,
РикI кьурана кьах хьанва зи, мус и бед вахт алатда?
Ина зи кьыл хьанва лацу, кьевнава ам кьиравди,
Рехи хьанва зи чуруни - тир виликдай чулавди.*

"РикI кузва зи", "мусибатри авунва лал", "акъвазда рикI", "ранг дегьшар авунва цин" - ихьтин куьлуь-шуьлуь, амма виле акъадай хьтин ибарайри эсердин таьсирлувал деринарзава.

Хажалатди кьунвай шаирди вич авай гьал кьалурайдалай гуьгьуниз Гьасан эфендидин кьамат ачухарзава ва адаз кьиметни гузва. Гьасан - хци зигьиндин, илимирин режъевай, вири месэлайрикай хабардар, вацра хьиз экв гузвай инсан я. Чирвилер хьунилай гьейри, Гьасан гьакьван регимлу, мергьяматлу касни я. Мисриханан вичин уьмуьрдин четин декьикъайра тек са Гьасанак умуд кутаз жедайди тестикъарзава.

*Кьун кьван клани дуст авач аз, дава тир рикI кайла,
Келай эмин юлдаш авач, бедбахтвилер хьайила.*

Ихьтин камаллу касдиз Мисриханан сагьламвал хьун ялварзава. Ада Аллагьдивай неинки Гьасанан уьмуьр яргьи авун, ам жасаддик квай вири тIалрикай, азабрикай жудун, гьакIни ам, суьргундикай азад хьана, вичин хизандихъ галаз яшамист хьхьун тIалабзава.

*Халикь, вуна хуьх ви бенде, чаз чешне яз вич халкь авур.
Мад хуьх адахъ авай хизан, адан кардин юлдашар.
Гьабур я кьван чаз чешнеяр, ви ниятрин сирдашар.*

Гьа икI, Мисриханан эсерар художественный жигьетдай гуьзелбур тирди ашкара я. И кар Гьасан эфендиди вичини тестикъарзава.

Шииррай акъазвайвал, Мисриханан общественный уьмуьрдани иштиракзава. Гьасан эфендидин килел атай мусибатдикай лезги халкь шииралди хабардар авун - им халкьдиз кьуллугь авун лагъай чIал тушни мегер?!.

Кьвед лагъай паб хкана лугьуз, Мисриханан тахсир кутаз алахунни, аз чиз, дуьз кьезвач. Белки, садазни тийижир делил авай жеде?!

Эхирдай аз винидихъ тIвар кьунвай макъалайрин автор Мансур Куьревидиз Гилийрин жемьтдин патай рикIин сидкьидай чухсагьул лугьуз кланзава. Къуй вахъ чандин сагьвал ва яратмишунра мадни агалкьунар хьурай!

Тербиядин месэлайрай Къадагъайриказ куьрелди

Нариман МАМЕДОВ,
журналист-педагог

Аялдиз къадагъаяр эцигунин гереквал авани ва, аватга, и кар гьикл къилиз акъудна кянда? Чир хухъ, аялдиз гзаф къадагъаяр эцигунилай куьне ам тербияламишунин жуьре аслу жедда.

Аялдиз вуч ва гьикъван къадарда къадагъа ийидатла лугъуз фикирдалди, куьне куь вилик ихътин суал эциг: кез гьихътин инсан чехи ийиз кянда? Азадказ, масадалай аслу тушиз кьарарар къабулдай ва я патав гвай инсанар патал къулай, вичини гьамиша тахсир гьиссзавай инсан? Шаксуз, къвед лагъай жуьредин инсан тербияламишиз регъятни я, къулайни. Ам куь истемешунриз тлимил акси жезва, куь ихтияр авачиз, бажагъат са гьиниз ятлани фида. Амма, аялвал алатна, жаван хъайила, куь лувакъай хкатуникди ам гьасятда дегиш хъуник умуд кутун гъаваян кар я. Ваь, ихътин инсандиз вири уьмуьрда вичин итижар хуьз кичле ва адаз кьарар къабулун четин кар жедда. Вучиз лагъайтла, ам вичи вуч авун ва я тавун лазим ятла, куьне лугъуз вердиш хъанва.

Гъа икI, "къулай" аял амайбурулай гзаф бегенмиш ятла, квевай адаз вуч къачуртлани, "ийимир" лагъана, гьараяр ийиз, себегрин гъавурда тун тавуна, адан гьилер ягъиз жедда. Амма кез азад ва вичин фикир авай инсан чехи ийиз кяндаватла, икI авуна виже къведач. Им аялдиз вири ийидай ихтияр ава лагъай члал туш, бязи къадагъаярни хъана кянда. Амма - гьихътинбуру ва гьихътин къадарра?

"Ийимир" гафунин мана аялдиз гъеле 6-8 вацран яшда авайла чир жезва. И вахтунда аялдиз са вуч ятлани къадагъа авунин чарасузвал арадал къевезва. И девирда бицек масадалай аслу тушиз юзавза. Ада патав гвай шейэриз къвердавай еке итиж ийизва ва виликдай хъиз квевай адан вири гьерекатрал тамамвилелди гьузчивал ийиз жезвач. Гъа и яшдилай эгечина, кез кяндавлани, кяндачтлани, къадагъадин мана авай гафар ишлемишуниз мажбуру жезва. Ингъе гъавилай аялдиз "ваь" лугъунин къайдаяр чир хъун важиблу я. И къайдайри чпин метлебувал аялдин гъам са ийс, кве ийс ва гъамни пуд ийс тамам жедалди квадарзавач. Къадагъаяр жезмай къван тлимил эциг.

Аялдиз са вуч ятлани къадагъа ийидалди, и кардихъ чарасузвал авани ва я авачни фикир ая. Эгер аялди палчухдиз квач вегъейтла ва я ада гадарнавай къенфетдин чар чилелай вахчуртла, жедай са карни авач къван. Мад сеферда аялдин парталар чуьхун ва я адан гьилер ламу салфеткадалди михъун акъван четин кар туш эхир. Муькуь патахъай, чна аялдиз элкьурна кьунвай алем ахтармишунин кардани манийвал гудач.

"Ийимир" гафунин анжах виридалайни кьели къадагъаяр акатун лазим я. Имни, сифте нубатда, хатасузвилин месэлайриз талуьк я. ИкI, аялдиз розеткада туплар тун кьелелай къадагъа авуна кянда. Куьне куь хизандин уьмуьр акI тешкила хъи, къадагъаяр лап тлимил жедайвал. Эгер аялдин 1-1,5 ийс яш тамам хъанвачтла, ам патал хаталу ва къетлен кьимет авай шейэр адаз аквадай ва гьил агакъдай чкайрилай алуд. Агъада авай шкафра яшайишдин химиядин шейэр, багъа къаб-къажак, хци чукуллар тежен. Ихътин кьвале масадбурулай аслу тушиз къекъведайла, аялдиз са зиянни жедач.

Эгер аял чехи яшда аватла, адахъ галаз кьил акъудиз са къадар четин я. Жуван аялдихъ галаз меслятдал къевез чир хъана кянда. Эгер куь аялдиз къванер ва я чарар ахтармишиз кяндаватла, сейрдиз фидайла, ламу салфеткаяр къачу. Адаз пол чуьхун патал цив ацурнавай ведро ахтармишиз кяндаватла, патав михъи яд авай ведро эциг. И вахтунда сергьятламишзавай шартларни ишлемиша. Месела, аялди вичихъ галаз, энгелвал тавуна къугъугъ лагъай истемешуниз гьасятда "ваь" лугъумир. Идаз акси яз лагъ: са 15 декьикадилай за жуван крар бегьмарда, ахла чун къугъвада. Вахт атайла, хиве кьур кар чарасуз яз къилиз акъуд.

"Вуна вуч ийизва? Ийимир!" гафарин чкадал "Ваз вуч кяндава?" суал эциг. Жуван аялдин чешнедалди зун инанмиш хъайивал, и суал гзаф таьсирлуди я. Аялдин шандакъриз жаваб яз, и суал ганмазди, абур гьасятда акъвазавач ва фикирлу жезва. За гьисабзавайвал, и суалди аялдиз жуван гъавурда акъаз лап хъсандиз куьмекзавач. Адан куьмекдалди куьне адахъ галаз секин суьгьбет тешкилзавач. И вахтунда куьне аял яваш-яваш сергьятвилерин себегрин гъавурда твазавач, чна вирида жуван гьерекатар патав гвай инсанрин гьугъуьлар фикирда кьуна кьиле тухузвайдай куьмекзавач. Рикел хухъ, гьикъван чна "Ваь! Ийимир!" гафар кьериз-царуз ишлемишайтла, гьакъван гзаф куь аялди и гафариз яб гуда. Къадагъайрин патахъай дидединни бубадин истемешунар сад хътинбуру хъана кянда.

Хизанда "пис" бубади аялдиз вири къадагъа ийидай ва "мергьаматлу" дидеди вири крар ийидай ихтияр гудай хътин гьалар арадал гьимир. Сифте и карди аял геляй акъудзавач, амма ахла адаз якин жезва хъи, куь къадагъа къилиз акъудунин чарасузвал авач. Аял анжах шехъзава ва я ада гьарайзавач лагъана къадагъа алудмир. Гьелбетда, им регъят кар туш. Аял шехънамазди, гьасятда ам секин хъун патал адаз вири крар ийидай ихтияр гуз кянда жедда. Амма куьне аялдиз са вуч ятлани къадагъа авунватла (и карни фагъум-фикирна ва гьез-гьез авуна кянда), куьн гафунилай элячмиш.

Мобильникрал кьилди акъвазин. Яшайишда чун гзаф вахтара ихътин дуьшуьшрин шагьидар жезва. Гьевечи аял, мобильник кянд, шехъзава. Куьнени адав кисун патал аялриз талуьк, чебни къецепатан уьлквейрин муьлтфильмаяр кутуна, ам вуьгузва. Гзаф дуьшуьшра абурин тербиядин мана шаклуди я. Мисал патал, муьлтфильмда диде-бубади аялдиз цийи булушка къачузавач. Аялдини ам, кянтахъана, алукъзавач. Диде маса булушка къачунин гьугъуьна гьатзавач. Ихътин метлебдин муьлтфильмдиз килигай аялди, чешне къачуна, и гьерекатар давамарзавач. Шаксуз, чи вилик финин алай девирда интернет чав жуьреба-жуьре информация агакъарзавай важиблу такъат я. Амма анай гузвай вири малуматрин тербиядин метлеб сад хътинди туш.

Куьне рахадай дуьз къайда хъагъа. Бязи диде-бубайриз чеб аялдиз "пис" буба ва я "ажугълу" диде хъиз тахъун патал "ийимир" лагъай гаф багъишламишзавай ванцелди лугъуда. Идаз акси яз, масадбуру аялдиз зегъле ракъурдай сесиналди гьараярда. Гьелбетда, и кве жуьрени эсиллагъ дуьзбуру туш. Къадагъа ийизвай гафар кьетидакъ лагъана кянда. Герек и вахтунда сес секинди жен ва, лазимвал атайтла, сес кьелиди хъун лазим я. И вахтунда аялдин вилериз килигайтла хъсан я. Герек аял куь гафарихъ инанмиш жен. Куь гафара шаклувилер, артухан гьарай-звер хъана кяндач.

Аял чара инсанрин фикирдал амал ийиз вердишармир. Ам гьикъван чехи хъайитла, гьакъван общественный фикирдихъ галаз алакьалу къадагъаярни гзаф пайда жезвай; "Шехъмир, тахъайтла, халудиз вун кстах руш хъиз жедда", "Кьевиз гьараймир, тахъайтла, вун инай чукурда!". Гзаф дуьшуьшра чна и гафариз фикир гузвач. Амма гьакъикъатда абурин куьмекдалди аялди лап фад къецепатан алемдикай, инсанрин кьиметдикай даях къазва ва и кьиметриз еке метлеб гуз эгечзавач.

Гьелбетда, масадбурун фикиррикайни менфят къачун важиблу я. И кар галачиз жемьятдин арада яшамаш жедай мумкинвал авач. Амма гьамиша чара инсанрин фикиррикай даях къуналди, куьне аялдин вилера гъа и фикиррин важиблувал къадарсуз артухарда. Гележегда адакай ихътин хесет хъудиз четин жедда. Гъавилай аял са тлимил маса жуьреда гъавурда туна кянда: "Гьараярмир, тахъайтла, вуна духтурдиз маса аялар сагъариз манийвалда" (поликлиникада учирда авайла) ва я "ИкI ийимир, ида зун бизарзавач (гьелекзавач)". Ида аял маса инсанрилай акъван аслу ийидач. И кардихъ гьевечи инсандин бахтлу уьмуьр патал акъалтай важиблувал авач.

Вахт ва чка дегишарда

Амина МУСЛИМОВА

РФ-дин просвещенидин министерстводи Россиядин вири школайра келзавай аялдин олимпиадайрин календардик дегишвилер кухтада, хабар гузва идарадин информациядин къуллугъди.

Аялдин сагъламвал уьлкведив агакънавай коронавирусдикай хуьн патал къабулзавай серенжемрикай яз, Россиядин просвещенидин министерстводи уьлкведин школайра келзавай аялдин олимпиадайрин эхиримжи пай кьиле тухудай вахт ва чкаяр дегишарун фикирдик квайдакай вири регион хабардарнава. Гьакъни министерство, Олимпиада кьиле тухунин къайдадик кухтадай дегишвилер гъазурдайла, онлайн-технологийрикай менфят къачунин мумкинвилериз килигзавач. И дегишвилер Олимпиададин вахтунда къуватда гьатда. Талуьк тир малуматар, хабар гузайвал, гьар са субъектдиз рекъе тунва.

Олимпиада умуми образованидин 24 предметдай (математикадилай башламишна, ОБЖ-див агакъдалди) кьиле тухузвач. Ам кьуд паюникай ибарат я ва иштиракчийриз школайра, муниципалитетра, регионда кьиле фейи ва эхиримжи паюна хъянавай тарсарай чпин виниз тир алакьунар къалурдай мумкинвал гузва.

Алай ийсуз Олимпиада уьлкведин вири регионра кьиле тухвана ва адан 20-мартдиз кьиле фин лазим тир эхиримжи паюниз мектебра келзавай тахминан 5600 аял акъатна.

Олимпиада кьиле тухудай ийкьар ва чкаяр мукьвара малум жедда, хабар гузва РФ-дин образованидин ва илимдин министерстводи. Кьенкьевечи чкаяр кьурбуруз, хиве кьунвай вузрик

экечдайла, гудай къезилвилер вири къуватда амуькда.

"Заз виниз тир алакьунар нетижалу-даказ малумарай гьар са касдин лайихлувилер къейд ийиз кяндава. Чи школайра келзавай аялар чпин чирвилералди виниз тир дережайрив агакъарунин къастунал кьели хъун чна гьам уьлкведин къенепата, гьамни международный интеллектуальный акъажунра къейдзавач", - лагъана РФ-дин просвещенидин министр Сергей Кравцова.

Ада хабар гайивал, пешекаррин советдихъ галаз санал министерстводи мумкин тир рекьер кьве фикирдал кьеливал авуналди ахтармишнава - жезмай къван вини дережада аваз аялдин сагъламвал хуьн ва гъа са вахтунда, бажарагълу аялриз куьмек гудай рекъ яз. Вирироссиядин олимпиададин эхиримжи пай кьиле тухудайвал авун. "Мярекат кьиле тухудай вахт дегишарун ва милли "Образование" проект себеб яз кардик кутазвай онлайн-технологийрин мумкинвилерикай менфят къачун, - им вири терефар ахтармишна, алцумна, къабулнавай кьарар я. Месэла регионрихъ галаз тамамдаказ веревирд авурдалай къулухъ чна Олимпиададин иштиракчийриз ва абурин диде-бубайриз хабар гуда", - лагъана С.Кравцова.

Къейд ийин: Вирироссиядин олимпиадада школайра келзавай аялри 5-классдилай башламишна иштиракзавач. 2016-йисалай инихъ миллетдин интеллектуальный акъажунра урус члалай ва математикадай гьевечи классрин (4-классра келзавай) аялривайни иштиракиз жезва. Адет хъанвайвал, гьар ийсуз Олимпиадада мектебра келзавай са шумуд миллион аялди иштиракзавач. Школайра, муниципалитетра ва регионра жезвай паяр алатай ийсан сентябрдилай февралдалди кьиле тухванай.

Китайда кьвалахзава

Хазран КЪАСУМОВ

Курхуьруьн М. Рагъимован тварунихъ галай 1-нумрадин юкьван школадиз ери-бине и хуьррай тир, алай вахтунда Китайдин Халкъдин Республикада яшамаш жезвай ва кьвалахзавай Имран Фазилович РАГЪИМОВ мугъман хъана. Чехи бубадин тварунихъ галай школадин муаллимрихъ ва келзавайбурухъ галаз кьиле фейи гуьруьшдал ада вичин уьмуьрдин ре-

кьикай, Китайда тухузвай яшайишдикай, кьвалахдикай, гьакъни анин агъалирин адетрикай итижлу, метлеблу рахунар авуна. Гъа са вахтунда вичиз теклиф авунай муаллимриз чухсагъул лугъунихъ галаз санал Имран Рагъимова школьникриз хъсандиз кьелунуз, бубайрин баркаллу крариз вафалу хъуниз звер гана, келзавайбурун суалриз - жавабарни.

Имран Рагъимова Махачкъалада юкьван школа, Россиядин таможенный академия ва юриствилин пешедай магистратура акъалтарна. Им пуд лагъай ийс я ада Китайда (Пекин шегьерда) ингилис члалан муаллим яз кьвалахиз. Имраназ китай члални чизва.

Школадиз мугъман хъунай, метлеблу гуьруьш тешкилунай мектебдин кьиле авайбуру, муаллими ва келзавайбуру Имран Рагъимоваз чухсагъул лагъана.

Куругъли КЪАЛАЖУХВИ

Мукувара зи гъиле “Лезги зариятдин чалакай” твар алай кьелечі ктаб гьатна. Яхціурни кьуд чиникай ибарат яз, 200 экзеплярдин кьадарда аваз “Мавел” чапханада акъатнавай ктабдин автор Алмас АХЦАГЪВИ я.

Кьелзавайбуруз ктабдикай куруь малумат гайидалай кьулухъ “Лезги зариятдин чалакай” твар ганвай макъаладив эгечізава. Ана лезги эдебиятдин чалакай, ахцегъ ва маса нугъатрикой веревирдер, гафар гекъигнавай жуьреба-жуьре таблицаар ава. Ктабдин курулуш асул гьисабдай са макъаладикай (са фикридикай) ибарат я. Ам тамамвилелди кьелайдалай кьулухъ зи вилик ихътин суал акъвазна: вуч лугъуз кланзава гьуьрметлу автордиз? И суалдиз жаваб гуналди, за ктабдин метлебдикай, автордин макъсаддикай жуван фикрар лугъуда. Сифте нубатда кьейд ийин хьи, авторди лезги эдебиятдин (литературадин) чалани бязи нугъатрин, кьилди кьачуртла, ахцегъ нугъатрин арада авай тафаватлувилер, кьетленвилер ашкара авунин жигъетдай кьилиз акъудна-

Кьелечі ктабда яціу гафар

вай кваллах метлеблуди ва тариф авуниз лайихлуди яз гьисабиз жеда. Гьа са вахтунда ктабда гьатнавай деллар, адан кьурулуш, метлеб фикрда кьуртла, автордин макъсад лезги чалан эдебиятдин чалалай тамамвилелди наразивал авуникай ибарат я. Акъазвайвал, автордихъ и жигъетдай вичин хьуси зенд ава.

Литературадин чалан миллетдин вири векилри сад хьиз кьхин патал тайинарнавай, кьхинрин асул кьанунриз элкьвенвай умуми чал я. Гьар садаз, гьелбетда, вичин нугъат мукьва, хуш тирди сир туш. Амма вири халкьди фадлай кьабулнавай, ишлемишзавай, ктабра гьатнавай литературадин чалан бинед флан нугъат вучиз гьатнава лугъуз, наразивилер авун, жуван нугъат теклифун - им ватанпересвал кьалурин лишан я лугъуз жедач.

Алмас Ахцагъвидин бязи фикрар гьакьикъатдихъ галаз кьан тийизвайбуру, кьенин чи эдебиятдин чал, адан гележег патал менфят авачирбуру яз гьисабиз жеда. Эгер ахътин фикрар инкардай тайин деллар захъ авачиртла, и макъалани кьхьидачир.

Ктабдин жилдидал алай, чалан бязи алмирди цийи гаф (неологизм) яз гьисабзавай “зарият” гафни кьарриба акъваза. “Куь гъилевай улуб лезгийрин зариятдин чала дегшвилер кьиле тухунин рекъе кьачунвай сад лагъай кам я”, - кьхьизва авторди (2-чин). Акъазвайвал, эдебиятдин, литературадин чалаз “зариятдин чал”, ктабдиз “улуб” (ва ик мад) лугъуналди, авторди им дегшвилерин сифте кам яз тебрикзава жеди.

“...Зариятдин чала, адан бинедиз кьачунвай гуьне нугъатдилай хейлин миьхиз амай ахцагъ ва маса чехи нугъатрикой менфят кьачунвач...”, - кьхьизва чалан кьайгъудар А.Ахцагъвиди. И цитатади ва ктабда гуьгъуьнлай гьанвай гафар гекъигунин таблицаари успатзавайвал, автор нугъатрин (ва кьилдин ксаритуйкьурнавай) гафарин кьетленвилерин жигъетдайни ягъалмиш хьанва.

Адан фикрдалди, чи эдебиятдин чалан бине гуьне нугъатдихъ галаз алакьалу хьуни амай нугъатар кьерех авунва ва и карди хайи чалаз зиян ганва, ам кесибарнава.

Эгер кьелзавайбуру патал инкар ийиз тежедай хътин делларни гьанвайтла, и жуьредин тестикъарунар тажубардайбуруз элкьведачир.

Гекъигун патал таблицаари кьалурнавай гафарик нугъатра жедай гафунин жуьреяр, гьакьини лексикадинни семантикадин жигъетдай кьетленвилер авай нугъатдин гафар (синонимар) ква. Месела, вучиз ятлани, авторди “марвар” - ахцегъ нугъатдин, “кьизилгуьл” - эдебиятдин чалан гаф яз гьисабзава. Гьакьикъатда абур кьведни синонимар хьиз чи чала малум гафар я. “Марвар” гаф чал Къ. Межидован “Дагларин деринрин булахар”, А.Кьардашан “Нехирбанни лекъ”, З.Эфендиеван “Уртах цаз тадани?”, Гь.Кьурбанан “Зуьгьре гьед”, А.Мирзебегован “Марвардин цуьк” ва маса писателрин эсерра гьалтзава, абур гьакь лезги гафарганрани чпин чка кьунва. И жуьредин мисалар гьевар (хемир), гьен (гьаят), кьеркь (хьцикьдин клус) ва ктабдин авторди кьалурнавай хейлин маса гафариз талукъ язни гьиз жеда. Мукьва-кьиливилерин терминрикой (месела, **девах**) рахайтла, абурни чи хуьрера жуьреба-жуьре я. Гьа са вахтунда и ва я маса нугъатдин векилдивай ви-

торди гьанвай мисалар-гекъигунар са тайин нугъатдин кьетленвилер кьалурзавай лишанрилай гьейри, маса маналу, цийи, хийирлу фикрар яз гьисабиз жедач. Мисал яз, литературадин чалан **вил** гафунихъ ахцегъ нугъатда **ул** жуьре аватла, маса нугъатда **уьл** хьунни мумкин я. Ахцегъ нугъатда **ах** (кьаргьиш) ятла, литературадин чала ам **агъ** яз тестикъ хьанва. Мукьуь са кьадар гафарин гьакьиндайни и жуьреда мисалар гьун давамариз жеда, амма чарасузвал авач. Ихътин дуьшуьшра гьар нугъатдин векилди, “зи гафар, зи нугъат гьисаба кьазвач” лугъуз, нугъатпересвилелди бейкефвилер кьалурайтла, чавай чи умуми литературадин чалан битаввал хуьз ва мягкемариз жедач.

“...Ахцагъ ва бязи маса нугъатра авай “ы” гьарф зариятдин чалак кутунвач”, - кьхьизва макъалада. Ихътин теклифар кьабулдайбуру **хун, чун, тун, тагъун, кьатлун, акун, гьарфарган (алфавит) школа (мектеб)** ва хейлин маса гафар кьенин ийкьалай **хьин, чьин, тын, тагъын, кьатлын, акьин, гьарфалаг, уьшкьуьл** хьиз кьхьена кландани бес? (25 ва 43-чинар).

А.Ахцагъвиди Я.Яралиеван ктабра гьатнавай гафар деллар яз кьалурзава. Са кьадарбурун арада вичин твар машгьур хьанвай, гуь кьадим гафар я лугъуз, са деллини авачиз, халкьдин арада бязи гафар чукьурнавай Я.Яралиеван нуфузлувал себеб яз, адан веревирдер, теклифар хушвилелди кьабулзавай бязи ксарни авачиз туш. Я.Яралиеван бязи веревирдерихъ хьиз, ихтилат физвай ктабда авай деллирихъ галазни, эгер кьуд пад фагьум тавуртла, бязибур чалахъни хьун мумкин я. Гьа ихътин гьакьикъатдихъ галаз кьан тийизвай деллирихъ дуьзенавилелди чалахъ хьуни чи чалаз зияндилай гьейри хийир гудач.

Кьейд тавуна жедач, ктабдин эхирда авторди хайи чал вилик тухун патал кьабулна клани важиблу серенжемрин патахъай бязи хьсан теклифарни ганва.

Дагъустандин халкьдин шайр, лезги чалани урус чалан гафаргандин автор Майрудин Бабаханова лагъайвал, хайи чал са нин ятлани гьиле авай кьугьунаг туш. Гзаф ийисара кьайдада, тартибда гьатнавай, кьез-кьез вичин сергьятар гьенш жезвай эдебиятдин чала гила авторди теклифзавай жуьредин дегшвилер тунин лазимвал авани? А дегшвилер гьикь, мус ва нивай тваз жезвайди ятла яраб? “Дегшвилерихъ” ялзавай бязи ксар интернетдани авачиз туш. Амма менфятлу дегшвилер са касдин патайни гьеллеги теклифнавай кар авач.

Фагьум-фикр тавуна кьхьизвай шудургъа макъалайри дуьз фикрарал алай ксаризни чурукьла таьсир авун мумкин я. Хайи чалариз са акъван фикр тагузвай, абур кьуд патай басрухдик акатзавай макъамра ихътин табигъат ва гьерекатар хаталу, зарарлу тирди аннамшина кланда.

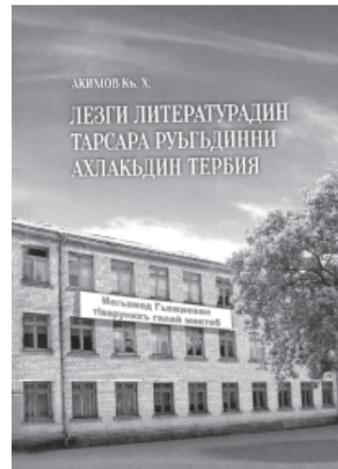
“Чи хуьруьн нугъатдин гафар лезги эдебиятдин чала, гафарганра гьатнавач” лугъуз, наразивалзавай бязи ватангьлийриз за Етим Эминан, Стлал Сулейманан ва маса машгьур писателрин эсерар, гьакьини алим У.Мейлановади кьхьенвай “Очерки лезгинской диалектологии” метлебу ктаб мад сеферда мукьфдивди клелун, чи эдебиятдин дуьзгъун чалак герек авачиз хуькуьр тавун теклифзава.

Цийи ктабар
Руьгъдинни
ахлакьдин тербия

Сегьерханум ОСМАНОВА

Чи вилик квай ктаб алим, муаллим, зари, литературадин критик, фольклорист, общественно-политический деятель **Кьурбан Халикович АКИМОВА** мектебра, колледжра, вузра хайи чал ва литература чирунин, акъалтзавай несилар халисан ватандашар яз тербияламышунин карда менфят кьачун патал кьхьенва, чапдай акъуднава.

2013-йисан эхирра лезги халкьдин медениятдин тарихда сифте яз, “Лезги литературадин методика” твар алаз Къ.Х.Акимован кьиметлу, важиблу месэлайриз талукъарнавай чехи ахтармишун чапдай акъатнай.

Гь.Кьурбанан “Яшайишда агалкьунар гьикь кьазанмишда?” ктабдани ватанпересвилерин, инсанпересвилерин, кьагьриманвилерин, зегьметдин, марифатдин, гуьзелвилерин тербия гунин гьакьиндай лезги халкьдин камаллу гафар, насигъатар, мисалар ва агъзур ийсарин тежриба ава.

Зун муаллимрин хизандай я. Заз Гьаким Кьурбан хьсандиз чида. Ихътин дурумлу ибараяр: “бубайрин рехъ”, “намуслу рехъ”, “Ватандиз вафалувал” - ибуру эвелни-эвел кваллиз,

хуьруьз, жемьатдиз, хайи чилиз вафалувал кьалурун я. Ибурукай сад галагиз масад жедач. Гьар гьина инсан хьайитлани, адаз инсанвилерин пак буржи чир хьун лазим я.

Жувавай жув дуьз тухуз алакьдай, эдеблу инсан вич-вичелай арадал кьведач. Са бязи диде-бубайри лугъудайвал, хьсан ахлакь авай инсанар арадал атун патал муаллимрини диде-бубайри, лап устларри, пешекарри хьиз, санал кваллахна кланда.

“Перестройкадин” вахтунда неинки советрин 70 йисан девирда арадал атай хьсан адатар дибдай чурна, гьакь асирралди чи халкьдиз хас яз хьайи адатарни тергна. Дашбашчярни тарашчяр гзаф хьанва. Ягь-намус квадарна тапарралди кьил хуьзвайбуру гьикьван ава? И какахьнавай девирда Кьурбан муаллимдин ктабрикой гьар са касдиз кумек жеда.

Сир туш, лезги чалани литературадин тарсар кьенин аялриз са акъван виле акъазвач. Инал заз чехи пай тахсир диде-бубайрин хиве аваз акъваза. Хайи чал клан хьун ва ам хуьн эвелни-эвел чехибурун неинки мецел, гьакь риклени хьун лазим я.

Милли дувулар, милли руьгь авачтла, инсандин рикь буш я. Дувулар авачтла, вуч амукьзава? А бушлух квелди ацурин? Дувулар галагиз тар экъеч тийидайвал, аялдикий тамам инсан хьун патал гужлу дувулар, халкьдин чал, культура, адатар, тарих чир хьун герек я.

Гьаким Кьурбанан эсерар - гьикаяяр, повестар ва романар программадик кватлани, квачтлани, за абур 5-11-классра кьелзавай аялриз, методикадин жуьреба-жуьре кьайдаярни амалар ишлемишиз, хайи литературадиз сиягъат ийидай хьиз, чирзава.

“Ракьинин муг” романдай чукар кьелун ва чирун патал 3 сят чара авунвай. Им гьам эсеррин кьадардал, гьам серфзавай вахтунин жигъетдайни лап тлмил я. Амма гила лезги литературадин сятерин кьадар генани тлмил хьанва. Ихътин чехи эсеррин манадин гьавурдиз гьатун муаллимриз ва аялриз четин жезва. Заридин гьи эсер кьачуртлани, ам халкьдин яшайишдин шиклприв, жегьилприн месэлайрив, гьуьрметдинни мергьяматдин гьиссерив ацланва. Методикадин цийи ктаб писателдин ва алимдин тербиядин рекъай авунвай ахтармишунин мадни кьакьан куьлх хьиз я.

Литературадин тарсар гьар са муаллимди урус литературадихъ галаз сих алакьада аваз тухвана кланда, лугъузва авторди. Чехрин муаллим, алим Ян Амос Коменскийди, класда тарс тухунин бине эцигай касди, гьеле XVII асирда мектебдиз гьахьдалди аялрин вилик чал гьеншарунин месэла эцигнай. Вичин “Дидедин мектеб” ктабда ада аялрин чал гьи тегьерда устаддаказ гьеншардатла, гьадаз талукъ суалдиз жаваб гузва: “Инсан ва гьайван сад-садавай кьве кьетленвилелди, шаксуз, чара жезва: акьулдалди ва чалалди. Акьул инсандиз вич паталди герек я, чал - патав гвайбуру патал”. Гьавилар кьве терефни вилик хьена, гьам акьул, гьамни чал гьеншарунин кьайгьу члугуна кланда. Кьурбан Халиковича гьа и рехъ хьенва.

Ктабда авторди гьеншдиз ФГОС-дин истемешунрикой менфят кьачудай литературани ганва, тарсуна тербия гудай кьайдаярни кьалурнава.

Муаллимди лугъузвай гьар са гаф дуьздаказ ишлемишна кланда. Гаф луьледа авай гуьлле хьиз я, ам гьикь галуькьдатла, чалай аслу жезва. Тербия гун - гьамиша герек, важиблу, эхир авачир гьерекат, суьгьбет-насигъат, чешне-тарс, гаф-чал я.

Чи ватандашри жуьреба-жуьре рекьерай агалкьунар къазанмишуникай хабарар агакьайла, чун, гьелбетда, шад жеда. ИкI, и мукьвара чак хайи халкьдин мад са векилдин агалкьунри дамах кутуна: январдин эхирра Москвада яшайишдин технологийрин илимрин ва чкадин самоуправленидин Академиядин Президиумдин заседанидал КЪАЗИЕВ Азим Мегьамедалиевичаз, яшайишдин хиле агалийрин ихтиярар хуьдай пешекардиз, академиквилини гьурметдин тIвар гунир къарар къабулна.

Академиквилини гьурметдин тIвар

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

ИСЛАМДИН бизнесдин Международной Ассоциациядин (МАИБ) Президент ва Форумдин попечительский Советдин Председатель М.В.Кабаеванни ЮНЕСКО-дин къени ниятрин посол (посол Доброй воли) ва Форумдин центральный Советдин председатель А.В.Очировадин къулар алаз Россиядин Пенсийрин Фондунин (ПФР) Дагьустан Республикада авай отделенидин управляющий М.И.Исаеван тIварцихъ рекье тунвай чарче ихътин гафар кхьенва:

"Гьурметлу Мегьамед Исаевич!

МАИБ-ди ва "Россиядинни къецепатан уьлквейрин халкьар сад хьун: "Инсан-Общество-Государство" тIвар алаз Ахцегьа кьиле фидай международный форумдин (инлай кьулухъ - Форум) Центральный Советди Россиядинни къецепатан уьлквейрин государственной ва общественной тешкилатрихъ галаз санал Чилел ислягьвал, миллетрин арада дуствал хуьн ва гьар са диндин азадевал къабулун, гьакI инлай кьулухъни вири инсаниятдин руьгьдинни ахлакьдин ивирар сад-садаз мукьва авун, мягькемарун ва абур хуьн патал еке кIвалах кьиле тухузва. И кардик еке пай кутазвай ксарин арада куь кьуллуьгъчи - ПФР-дин Мегьарамдхуьруьн районда авай отделенидин управленидин реьгбер, асул кIвалахдивай азад вахтунда Ахцегьа Форум тешкилуни ва кьиле тухунин карда Мегьарамдхуьруьн райондин патай кIвалахдин дестедин кьил Къазиев Азим Мегьамедалиевични ава.

Гьурметлу Мегьамед Исаевич! Коллективдин реьгбер яз, Кез ва Къазиев Азим Мегьамедалиевичаз Дагьустан Республикадин, чи уьлкведин ва дуьньядин абадвал патал гьакьисагьвилелди зегьмет чIугунай сагьрай лугьгуз кланзава".

Чарче мадни кхьенвайвал, МАИБ-дин Президент ва Форумдин попечительский Советдин председатель М.Кабаеван, ЮНЕСКО-дин къени ниятрин посол, ЮНЕСКО-дин "Ипекдин рехъ" Онлайн-Платформадин проектдин РФ-дин патай куратор, Форумдин центральный Советдин председатель А.В.Очировадин тапшуругьдалди, Форумдин центральный Советдин сопредседатель, яшайишдин технологийрин илимрин ва чкадин самоуправленидин Академиядин вице-президент Р.З.Магьмудов кьиле аваз 2019-йисан декабрдиз Дагьустан Республикадиз фин патал кIвалахдин десте арадал гъана. Делегациядик лагьайтIа, РФ-дин Федеральный Собранидин Госдумадин образованидин ва илимдин рекьяй Комитетдин патав гвай Экспертрин советдин председателдин заместитель, Форумдин экспертрин Советдин председатель, профессор В.И.Патрушев, РФ-дин милли хатасузвилини Агентстводин реьгбер, Форумдин ахтармишунинни ревизиядин рекьяй комиссиядин председатель, Советрин Союздин Игит, генерал-лейтенант В.Н.Очиров, Форумдин правовой месэлайрай пешекар-консультант, РФ-дин Силисдин Комитетдин председателдин патав гвай лап важиблу крайи старший силисчи, генерал-майор М.В.Туманов, "Российский газетдин" обозреватель, Форумдин пресс-кьуллуьгъдин реьгбер И.А.Егоров, Форумдин IT-технологийрин рекьяй пешекар А.Б.Токарев квай. Абур къабулзавай патан еринда - Форум тешкилуна ва кьиле тухуна Мегьарамдхуьруьн райондин патай кьиле Азим Къазиев авай кIвалахдин десте.

Мугьман хьанвай делегациядин членри элкьвей столдин (тема: "Технологии правовой защиты населения в социальной сфере

КЪЕЙД.

Азим КЪАЗИЕВ 1970-йисуз Мегьарамдхуьруьн райондин Къуйсуьрин хуьре дидедиз хьана. Мектеб акьалтIарай жегьилди юриствилини пеше кьачуна. Зегьметдин рехъ районда къанун-къайда хуьдай органра зегьмет чIугунаилай башиламишна. 2011-йисалай ам ПФР-дин Мегьарамдхуьре авай отделенидин Управленидин реьгбервиле тайинарна. А.Къазиев юстициядин II класдин советник, женгинин гьерекатрин ветеран я.

как основа социально-экономического развития Республики Дагестан") иштиракчяр патал заседание тешкилуна А.М.Къазиеван пешекарвал ва атанвай ксарихъ галаз къекъуьнин, абур дагьлух чкадихъ галаз танишарунин жигьетдай виниз тир дережа кьейдна. Элкьвей столдихъ республикадин тарихдинни медениятдин ирсинин памятникар хуьниз, абур ЮНЕСКО-дин ирсинин сиягьдик кутуниз ва "Ипекдин ЧIехи рехъ ва Ахцегьрин чкадин агалийри кутунвай Посолрин Рекьер" международный программдиз талукь месэлаярни веревирдна.

Са шумуд югь идалай вилик чаз яшайишдин технологийрин илимрин ва чкадин самоуправленидин Академиядин вице-президент Рамидин Магьмудовахъ ва академиквилини тIварциз лайихлу хьанвай Азим Къазиевахъ галаз суьгьбетдай мумкинвални хьана. Абурун суьгьбетрай малум хьайивал, Форумдиз гьазурвилер 2015-йисалай аквазва. Ам цIи зулухъ кьиле тухун пландик ква. Аниз дуьньядин 75 уьлкведай саки 1000-дав агакьна иштиракчяр атун гуьзлелишзава.

- Алатнавай йисара жуьреба-жуьре темайрай элкьвей столар кьиле тухванва. Исятда лагьайтIа, дуьньядин 75 уьлкведихъ галаз и Форумда иштиракуниз ва санал кIвалахуниз талукь месэлаяр гьалзава. Кьилди къачуртIа, Форум кьиле тухун патал РФ-дин къецепатан крарин, гьакIни культурадин министерствойривай, Президентдин Аппаратдивай разивал кьачунава.

Форумдин кьилин макьсад чи республикадин тIвар хьсан патяхъай раижун, культурадин ирсинин къайгьударвал авун, ам хуьн, чи милли культурадихъ, халкьдин ацукьун-къарагьунихъ галаз танишарун (ва икI мад) я. Гьелелиг кьве объект - Ахцегьрин кьеле ва мискIин ЮНЕСКО-дин ирсинин сиягьдик кутаз чалишмишвалзава, - кьейдна чпин рахунра А.Къазиева ва Р.Магьмудова.

Азим Мегьамедалиевичаз чна академиквилини гьурметдин тIвар тебрик авунихъ галаз сад хьиз, гьиле кьунвай кIвалахда еке агалкьунар хуьн - Форум вичин мана-метлебдихъ агакьун алхишзава.

Гурлудаказ кьейдна

Хазран КЪАСУМОВ

кьилин тIвар кхьенвай гьилин сятер вахкана.

Къасумхуьрел "Там-там" ресторанда Виридуьньядин дишегьлийрин йикъаз талукьарнавай гурлу мярекат кьиле тухвана. Ам ачухай райондин кьил Нариман Абдулмуталибова кIватI хьанвайбуруз сувар мубаракна, район яшайишдин, экономикадин ва маса рекьерай вилик финик дишегьлийри еке пай кутазвайди кьейдна.

Тебрикдин келимайрилай гуьгьуьниз Н.Абдулмуталибова кIвалахда агалкьунрай ЦРБ-дин фельдшер Айисат Аминовадив, Кьулан СтIалприн юкьван школадин директордин заместитель Зоя Гьабибулаевадив, Къасумхуьруьн администрациядин пешекар Фатима Гьайвазовадив, аялрин "Чубарук" бахчадин музыкальный руководитель Индира Рашидовадив гьурметдин грамотаяр, райондин музыкадин хордин солистка Бесханум Абдулазизовадив, Къасумхуьруьн майдандал михьвилерзавай Нарима Гьасанагьаевадив, Кварчагьрин юкьван школадин муаллим Гьуьруьят Къадималиевадив ва районда кардик квай МФЦ-дин директордин заместитель Анфиса Шагьмирзоевадив райондин

Мярекатда иштиракзавай дишегьлийри алхишдин, тебрикдин келимаяр Цмуррин хуьруьн кьил Раида Алибеговади, райондин образованидин управленидин начальниқдин заместитель Къачабег Аминова, Дагьустандин халкьдин шайр, культурадин отделдин начальник Майрудин Бабаханова, ЦРБ-дин кьилин духтур Жафер Кьурбанисмаилова, Цийи Макьарин хуьруьн администрациядин кьилин пешекар Абидат Рагьимхановади ва масабурни лагьана.

Суварин мярекатдал жуьреба-жуьре конкурсар тухвана, анра гьалиб хьайибуруз пишкешар гана.

Дагьустан Республикадин лайихлу артист Омар Меликова, мандарар Азим Ризаева, Эрзиман Османова, Тофик Мегьамедова, Бесханум Абдулазизовади, Роберт Абакарова, Замир Гьажиева лагьай манийри, "Чубарук" бахчадин аялрин, "Куьре" ансамблдин кьуьлери мярекат мадни гурлу авуна.

Виридуьньядин дишегьлийрин йикъаз талукьарнавай шадвилини мярекат райондин саки вири хуьрера - культурадин маканра, школайра, аялрин бахчайрани кьиле тухвана.

Кунз (рекьуьн)

Нарима АГЪМЕДОВА

- пуд тIур чIемни какаяр хъивегьна хуькуьрда. Тинидикай кIвалакIар кьуна, элкьвей са къайдадин чкалар кутада. Гьазурнавай якни ниси кьене туна, кьерехар кьуна, винелай къатух квай са кап яд элкьуьрна, цIакулар яда. Хьраз вегьена, цIай са къадар секинарна, вахт-вахтунилай вил ягьиз, чрада. Кунз чрайла, кьурай якIун ни гьатда, нисиди кьез гуда. Гила ам кьулунал акьудна, са тIимил кьван рекьидалди тада. Ахпа винелай чими

И фу, адет яз, дагьдин хуьрера руш тухудайла, сусан патай чамраз савкъат яз чрада. Руш рекье твадайла чрадай фаз "рекьин фу" лугьуда.

Са кунз чурун патал кьурай як, хипен нисидин кьил, 2 кака, 4-5 тIур чIем, са сукIра иситIа герек кьведа. Тини гьвар (кемир) кваз ишинда. Кьурай як чими цик

чухьвена, жезмай кьван куьлуь ийида. Хипен нисидилай яд илчина, са къайдада шуькIуь кIусар атIуда. Якни ниси какадарна, кьел шит яни, тушни килигда, лазим хьайитIа, са тупIари кьур кьел, кьвед

авунвай иситIа элкьуьрда. ИситIа са кьве тIуб кьван яцIуьвал аваз, гьайиф татана элкьуьрна, винел пад цIалцIамарда. Кунзар, иер синийра эцигна, сусан сандухрин винеллаз цийи хизандиз рекье твада.

Сувар мубаракрай, азизбур!

Мерд АЛИ

Лезгийрин къадим вахтарилай къейдзавай Яран суварихъ дерин тарих хъиз, гъакъван еке метлебни ава. А метлебрин мана халкъдин фольклорда - мифра, махара, манийра, мисалра, мажарайра гъатнава. Абурукай кхъинарни чи алимри, писателри, этнографри, шаирри тиммил авунвач.

Лезгийрин госмуздрамтеатрди "Яран сувар" пьеса сегънеламишна, къалурзава. Бакуда "Сувар" тивар алай музыкадинни манидин ансамбль арадал гъанва...

Писатель ва алим Фейруз Беделова, лезгийрин мифология ахтармишдайла, Яран суварин метлебдиз, тарихдиз, адетриз, лишанриз къетген фикир ганва...

Ихътин къетген кхъинар чи машгур алимрихъ - С.Агъашириновадихъ, А.Гъажиевахъ, Гъ.Садыкъидихъ, Гъ.Абдурагимоввахъ, М.Меликмамедоввахъ, масабурухъни хейлин ава.

Лезги ханум Эфруз Регъимовади «Яран сувар» тивар алаз Бакуда драмайрикайни манийрикай ибарат гуьзел ктаб акъудна гъаф йисар я.

Чнани гъар йисуз Яран суварин къетневилер чи аямдин къелдайбуруз раижзава. Ингъе, чи фикирдалди, адан асул метлебар:

Яракай гаф

Рагъ хкъеда хуьрериз,
Жив авахъда хуьлериз,
Регъят жеда чилериз,
Нур хъичеда вилериз,
Къвалах жеда гъилериз,
Вири чилин эллериз...

Мад идалай гуьзел, жанлу метлебар жедани!

Яракай мад са шиирда ихътин цъарар гъалтзава:

Алугаяр - Яранбур,
Цъайни целехем - хъранбур.
Хъран иес Серес я -
Халис мугъманперес я!
Тлунут, шуьре дуьзмшда,
Безетмишна кишмишдал.
Афарарда хъач къалинз,
Хуьда къвалет тлач къалин...
Къурай зурар, клерецар,
Кватлап жеда миресар,
Ачух жеда суфраяр, -
Ачух жеда араяр...

Дагъустандин халкъдин шаир Юсуп Хаппалаева Яракай "Сифте хвал" поэма кхъенва. Имни и суварин къилин адетрикай я. Цанин сифте хвал, сифтегъан тумар чилик кутун, ахпа цъайрилай, ялаврилай хкадариз, къугъун, катун-калтугун, сада-садаз кланвиллин сирер ачухун, сагъламвиллиз къуллугъ авун... - ибур вири Яран суварин чаз багъишзавай мярекатар тушни!

Дагъустандин халкъдин шаир Арбен Къардаша "Пешепай" поэма кхъена, аял-

риз бахшна, гъаф йисар я. Гъамни гуьзел сегънейралди девлетлу я.

Куьрелди, чна квез и гуьзел, адлу сувар риклин сидкъидай мубаракзава. Къуй дуьньяда ислягъвал, гатфар, шадвилер, сагъламвал артух хъурай!

Квахърай вири "коронавирусар" ва амай бедлемвилер!

Агъадихъ чна Яран сувариз талуку материалрикай гузва.

* * *

Нурудин НАСРУЛЛАЕВ

Сувар къвезва!

Сувар къвезва - Яран сувар,
Экъеч къежел, ахъай варар,
Югъни йиф къе барабар я,
И шадвал гвай чун санбар я!

Гъар са къвалин вилик ква цъай,
Хкадариз, пагъ, тади квай,
Гъвечи-чехи - къиямат я,
Баде-къуьзек аламат я.

Экуь хъанва куьче, къуд пад,
Бици-цици къадарсуз шад,
Къвалба-къвал чеб чанта гъаз физ,
Ракларни къаз, "ну-ну" ийиз.

Лезги хуьре сувар я къе,
Тебрик я квез, фад гъат рекъе,
Къажгъандик цъай - ифин кумаз,
Яран хинкар чимизамаз...

* * *

Абдул АШУРАГЪАЕВ

Гъар гатфариз

Тебиат са хуш шикилдиз
Элкъвез жеда гъар гатфариз.
Халкъни, чуьлни къушар - вири
Хуььрез жеда гъар гатфариз.

Экуь, яргъи жеда йикъар,
Тавазар гъаз къведа ракъар,
Хвеш акатай цъару цавар
Ишез жеда гъар гатфариз.

Тебиатди къацу либас
Хкъяда вич патал атлас,
Вахт, тлулара алванар гъаз,
Къекъвез жеда гъар гатфариз.

Къвез-къвез къалин жеда векъ, пеш,
Булахрикни акатда хвеш,
Халкъ чуьлперихъ, тавуна геж,
Гелкъвез жеда гъар гатфариз.

Къветрен сесни жеда гурлу,
Цавун гъетер - пара нурлу,
Самурдивни такабурлу
Терез жеда гъар гатфариз.

* * *

Саид-Агъмед АБДУРАШИДОВ

Атана чаз

Мубаракрай квез и сувар,
Эй зи азиз жуван халкъар,
Агакъардай квев и паяр
Яран сувар атана чаз.

Халкъдин гуьгъул шад ийидай,
Мал-къарани чуьлдиз фидай,
Тебиатдал чан хкидай
Яран сувар атана чаз.

Югъни, йифни сад ийидай,
Муркладикай яд ийидай,
Цуьквер хунча чаз гъаз къведай
Яран сувар атана чаз.

Йифиз - марфар, юкъуз - ракъар,
Циф алачир миъи цавар,
Яргъи ийиз куьруь йикъар,
Яран сувар атана чаз.

Агъзур нямет алай суфра
Экъяда къе халкъдин юкъва,
Гуььрмет-хатур ийир пара
Яран сувар атана чаз.

Сенем дидедин куьгъне ништлер

Яран мажара

Мегъамед ШАРИФ

Йифен сятдин цусад. Къе йифиз хъайитлани зун секиндиз ксуда лагъай фикир рикляй фейивалди, сада къвалин рак гатана. Адет тирвал, рак ахъа авур кайваниди лугъуза: "Сенем диде я. Ам куз-куз шехъзава. Суса гъилер къуна, хци вич тукъвазвай лугъуза..."

Зун тади гъалда, жув хуьруьн гъакимни тирвилляй, электричестводин эквери ишиглаваннавай хуьруьн куьчейрай Сенем дидедин гуьгъуна аваз вини магъледиз физва. Гъеле зал гъакимвиллин тивар къведалди адан велед Гъамза пуд сеферда эвленмиш хъанвай. Дидедихъ галаз тукълуьн тавуна, сусар, сифтеди къе вацралай, къвед лагъайди къе йикъалай къвалляй катнай. Пуд лагъай суса, вич хъфидач лагъана, дидедивай разивал къабулна. Яраб абурун арада къе вуч хъанватла?!

...Еъ! Жув къилел акъвазна, экв тур Гъамзадин къвале пис кузва. Гъамза къвачел акъвазнава, суса, къепинал алгъана, бицкеказ хур гузва. Къе аял месик къатканва. За тади гъалда экв тукълуьр хъувуна, Гъамзадивай ина вуч хъанвайди я лагъана хабар къуна.

- Чан стха, вуна зи веледриз экв хгана, ви уьмуьр нурлуди хъурай! - лугъуза Гъамзадин суса. Бицке, дидедин хур ахъайна, назик плузарал некледин гел алаз, дидедиз, вири дуьньядиз хуььрезва. Яраб идалай къешенг шикил мад ава жал?!

Гъамзади зун гъавурда турвал, ам вичин постунал-фермадал хъфиз гъазур хъанвайла, къулан патавай адаз куьгъне ништлер жагъана. И ништлер аялрин гъиле гъатда лагъана, свас хабардар авурла, ахварикай кватай дидеди, Гъамзадин гил къуна, гъарайзава: "Вуч я, гурцлулар хазвайда гъилер къуна, диде тукъваз кланзавани?!" Я стха, давамарзава Гъамзади, и залумдин руш алай чкадилай юзунни авурди туш...

Гила вичик хъел акатнавай Сенем дидеди, ажугъдив мес гуььрерин къвализ галчурна, лугъуза: "Къуй зун ина къиферини пепейри тлуьрай, аз къилел алай и личек гъарам хъуй, диде тукъвазвай хва къазаматда тун тавуртла?!"

Белки, са гъафтени арадай фенач жеде. Нубатдин къайгуьяр аваз, райондиз физвай зи вилик Сенем дидени ква. Акъваз тавуна, адан мез рахазва: "Килигда зун, вуна ви чехидан вилик гъикъ жаваб гудатла..."

Райисполкомдин гъаким Рамидин Жалаловичаз салам гана, зун рахадалди, Сенем дидеди вич тукъваз кланзавайди, хва гурцлулар хазвайдан патал алайди, зани адаз стха лугъузвайди раижзава. Секин къилихрин Рамидин Жалаловича эхирни завай жузада: "Гъабиб, чан хва, и дишегъли вуж я, адаз вуч кланзаватла аз таржума ая ман..."

За и дишегъли района машгур малдар Гъамзадин диде тирди, сусахъ галаз тукълуьн тийизвайди лагъана. Абур чара авунин серенжамарни къабулзавайдахъ райондин гъаким инанмишарна...

Са шумуд югъ мадни алат тавунмаз, гила Сенем диде райондин прокурор Исаков Кериман патав акъатна. Вичив вугай куьгъне ништлер гъиле элкъуьриз, зарафатчи прокурорди лугъуза: "Я руш, идак ивидин гелерни кума хъи, халис вешдок!..." Сенем дидеди жаваб гузва: "Вуна закай рахшандар ийизвани, пуркор? Вешдокни вун я..."

Сенем дидедин гъавурда къур Исаков милициядиз зенг ийизва.

- Жавабдар дежурный, милициядин капитан Явер Мирзоев, - жаваб гузва трубкадай.

- Куь патав за ракъурзавай дишегълидин месэладиз килиг тавуртла, зун квехъ галаз масакла рахада, - эмир гана прокурорди.

Инал къе келима хъайитлани далдам алачир мехъер хътин милициядин капитан Явер Мирзоевакди талгъана жедач. Адан асул вецифа района цъаярин вилик пад къун тир. Ада къвалахзавай йисара неинки цъаяр къунриз рехъ ганач, гъакъ Яран ялаварни тешкиллудаказ къиле фена, йифиз месел планпус члугъвазвай 11 касдини чпин и члуру кардал эхир эцигна...

Чин ргаз-ргаз милициядин идарадиз акъатай Сенем диде Явера, хуьчуьлкай къуна, къабулзава, адаз диде лугъуза, ацуькдай чка къалурзава. Сенем дидеди лагъайтла, тади гъалда хва дустагъ авун, эгер ам гъахъ ятла, вич къазаматдиз гадарун истемиззава. Ийир-тийир квахъана, къеве гъатай Явера начальник Арабхановаз дежурныйдин къвализ атун теклифзава. Сенем дидедин гъавурда гъат тавур Арабханова вичихъ галаз хъсан дуствиллин алакъаяр авай аз зенг ийизва: "Я стха, вуна ракъурна, чал гъалдарнавай и дишегъли вуж я? Ада ийизвай истемизшунар гъихтинбур ятла зи къил акъатзавач?"

Абдурашид стха, а дишегълиди квелай гъил къачудайди туш. Меслят икъ хуьрай: "Вуна тади гъалда машинни къе милиционер чи хуьруьз рекъе тур. Герек абуру, гъилерни далудал кутлуьнна, Сенем дидедин хва дустагъдиз тухурай. За Гъамза гъавурдик кутада. Анжах ам йифиз хуьруьз хкуруай, фермадал вичин постунал жедайвал..."

- Ибур жедай крар яни, я Гъабиб?! - теспача хъана Арабханов.

- Ятла жуваз чидайвал ая...

Дугъриданни, са зур сятдилай вири хуьруьнвиар тажуб хъана. Гъамза милицияри къуна, хутахна. Гъилерни далудал кутлуьнна, вичин виликай дустагъ авур велед Гъамзадин гуьгъуьниз тфуни вегъена, Сенем диде рази яз хайи хуьруьз хтана.

Бахтунай хъиз, пакадин юкъуз колхоздин мал-къара яйлахда авай фермадал хъфенай. Сенем дидени, хва дустагъда ава лугъуз, секин хъанвай.

Ингъе, гатун къе варз акъатайла, августдин вацра хуьруьз райондай чехи векилар мугъман жеда. Абуру, яйлахда авай фермадал фена, Гъамзадин хурудал Зегъметдин Яру Пайдахдин орден алкларда, ахпа ачух машинда аваз, Гъамза хуьруьзни хкида. Къаварал, куьчейра, кимерал хейлин инсанар кватл хъанвай. Вирида мехъерик хъиз шадвал ийизвай. Уях хъайи Сенем дидеди къуншидин руш Перидивай хабар къада: "Ибур вуч мехъерар, вуч шадвилер я?"

- Бахтавар диде Сенем, ви хва Гъамзадикай герой хъанва!...

Зурз акатай Сенем диде, куьгъне-куьруьшни алукина, вичин ништлерни гъиле къуна, хуьруьн идарадиз рекъе гъатда. Дегълиздиз агакъайла, ам, вич-вичикай квахъана (идаз чна "сят уьтмиш хъун" лугъуда), ярх жеда. Гъа и арада Узун булахдилай гъанвай мурк хътин къайи яд уборщицади Сенем диде уях хуьвун патал иличда.

Идарадай дегълиздиз экъечлай Гъамзади диде, тади гъалда хуьчуьлкай къуна, къарагъар хъувуна, куьгъне ништлер чилелай вахчуна, "инсафсуз инсанар, куьне идаз вуч авуна" лагъана, къежел экъечлиз башламишна. Куьнедал дидеди лугъуда: "Зал гъеле чан алама! Им къасухдин кар я! Им къасухдин кар я! Зун ахъая кван!..."

Гъамзадиз орден гайи шадвилер хуьруьн клубда нянизни давам хъана. Гъа югъ - къеннин югъ, зи къилни Сенем дидедин арза-ферзедикай азад хъана.

Гуььрметлу къарияр! Гъеле камалду чехи шаир Етим Эмина квез, куьн чандивай хуьрай лагъана, къаргъиш авунай. Гъахъни нагъахъ сусарин хатур хамир куьне. Узун булахдин яд къайиди яз ама гъа!...

21-март - Шииратдин международный югъ

Шиирдин гаф сад хьурай!

ЮНЕСКО-дин къаюмвилек кваз тайинарнай Шииратдин международный йикъак алай аялда къетен метлеб кутунва: гуьзелвили дуьнья хуьзва лугъузвайди хьиз, шииратдини руьгъдин майданар экуь ва мадни гегеншарзава. Шиирриз садаз-садан ван фад жеда лугъузва. Дугьриданни, 1934-йисуз Агъа Стлалдал шаир Сулейманан патав Москвадай урус шаирин десте атайла, лезгидал шиирар клелзавай Сулейманан гъавурда абур (Н.Тихонов, В.Луговской, П.Павленко, Р.Фатуев, Э.Капиев ва масабур) вири акъазвай. Сулеймана вични атанвайбурун шиирин гъавурда акъазвайди къалурнай. Шиирдин твар вири дуьньядиз "XX асирдин Гомер" яз чир хъана...

"Кавказдин таж" твар алаз са 30 йис идалай вилик Москвада чапдай акъуднавай таржумайрикай ибарат ктабдин сифте гафуна таржумачи, шаир В.Бояринова шаирар гъакъикъи дилмажар, дипломатар, пачагъарни санал са рекъе тваз жедайбур тирди къейднава.

Амма шаирар чебни и чи чалкечир девирда акъалтай четинвилера тунва. Абуруз гузвай дикъет, куьмекар, ийизвай гуьрметар къадарсуз тимил хъанва. Шаирри гъакъисуздаказ чпин зегъмет пайзавайди садазни сир туш. Амма датлана акл къвалахизни жедач эхир...

Гъавилай дуьньядин халкъарин Шииратдин югъ-сувар арадал гъанва. Чна квез а йикъаз талукъ махсус чин теклифзава.

Стлал МИСЛИМАТ

За вуч лугъун...

Писни хъсан фагъумдайди жедач ягъалмиш. Инсан женни гъавурда тваз тежедай къалмиш?

* * *

Рагъ акъурла, хуьрез жеда никеллай аюх...
Акл жеда хьи, вичинди хьиз хуьрни къвал,
къурух.

* * *

Сад гъалтна зал, вуч ятла течирди намус,
Хуьзвай ада къвалин пипле ашна квай тапус.

* * *

Мад гъалтна зал са япалух, вичиз муьгъ тежер:
Къазвай ада гафаралди мискиндай къуьрер.

* * *

Мад сад хъана, лугъур вичин керекулдиз къвед,
Аквар гъалда, гъа са пехърен шарагар тир къвед.

* * *

Са члавузни залан гьулдан жерид туш къезил.
Вучда на, ви аватайла кепекдиз къизил?

* * *

Фидай хьи зун, чидайтла заз къуьд тежер уьлкве,
Са члавузни тежедайвал бахтунал леке.

* * *

Къанихрикай жедач, гъелбет, садазни дустар...
Агъуз жер туш ви твар, къимет, чаларин устлар.

Мерд АЛИ

Жегъилрин тлалабуналди къве мани

Мектебдин дустар!

Аял йисар, къайгъу тушиз, санал фейибур,
Багърибуруз хуш умудар, гъалал гайибур,
Хуьруьн кимел ширин суьгъбет, амал гъайибур,
Къванерни кваз, рекъе гъалтай, чалал гъайибур,
Куьн гъинава, куьн гъинава, мектебдин дустар?
Куьн гъинава, куьн гъинава, чи дебдин дустар?

Вуч эквери эвериз, куьн акъатна яргъаз?
Аматла куь риклера шад авазар рахаз?
Гъамиша чи раklarар тир виридаз ахъаз,
Аматла куьн михивилин гъавурда акъаз?
Куьн гъинава, куьн гъинава, мектебдин дустар?
Куьн гъинава, куьн гъинава, чи дебдин дустар?

Жезватла куьн, сад такурла, масадахъ гъарик?
Алатла куь рикел даим ерияр хайи?
Жезватла куьн дарихбурун дердериз шерик?
Църазватла, куьн акурла, риклерин чуьруьк?
Куьн гъинава, куьн гъинава, мектебдин дустар?
Куьн гъинава, куьн гъинава, чи дебдин дустар?
Дустар, дустар,
Санал клелай зи азиз дустар,
Ачух хуьрай, артух хуьрай квез вири бахтар!
Экуьбур яз, михьибур яз метлебар, къастар!
Такурай гъич са члавузни квез ичли вахтар!
Куьн гъинава, куьн гъинава, мектебдин дустар?
Куьн гъинава, куьн гъинава, чи дебдин дустар?

Бекер духтур

Лацу халат, лацу шапка тажирдин
Къунвачни вав ажеб сарас-магъирдиз!
Тлал атлуда, дерт алудда факъирдин,
Илгъам хьиз я вун хуравай шаирдин.

ПРИПЕВ:

Сагълавилин сердер вун я!
Алуддайди дердер вун я!
Чи цуькверин энбер вун я!
Чи руьгъни рикл, жигер вун я,
Бекер духтур,
Мецел алай
Шекер духтур!
Яшамшрай
Ви хъвер, духтур!

Ви гъил къезил къелем ятла, хьел ятла!
Лукъманалай агъакънавай тел ятла!
Ризкъи ятла, рузи ятла, къел ятла!
Сад Аллагъди чилел ракъай свел ятла!

ПРИПЕВ:

Вун акъатай бинедал мерд рагъ ала.
Къилел даим пак Шалбуздин дагъ ала.
Ният михь, къуллугъ гъакъисагъ ала.
Гъавилайни анал уьмуьр сагъ ала.

ПРИПЕВ:

Шагъабудин ШАБАТОВ

Келледал

(А.ИСМАИЛОВАЗ)

Абдуселим хана, члехи хъанатлани Келледал,
Ам гъалибчи хьиз алазва къакъан зурба келледал.
Гъич са карни авур кас туш гъеле-меле гъилледал,
Бажарагъдин пай ганвай инсанрикай сад я ам.

Куьреви яз, акъатнавай чи Ярklarин кламарай.
Къил акъудиз алахъзавай шадвилерай, гъамарай.
Аял члавуз тимил кицик, чумал къватлнач тамарай,
Зегъметдихъ вердишбурукай, за лугъун квез, сад я ам.

Гъа зегъметди ялна а кас бажарагъдин куклушрихъ,
Хкаж хъанва ам куклушдал инсанвилин члехи тир.
Ам а касдин алакун яз, агалкун яз аквазва.
Субутзава къуьнераллай чаз къилини рехи тир.

Алад вилик, анжах вилик, кагъулвалмир, алад вун,
Ваз хуш хъанвай шегъре рекъе тахуьрай гъич галат вун.
Ви тупларин риклериз къий къелем къунвай мягъкемдиз,
Уьзгъгъдиз мадни къекъуьгъ, къекъвейди хьиз уьткъемдиз.

Эминахъ ви рикл кузвай къван, якъин я, заз акуна,
Бейтера тваз адахъ галаз суьгъбетар на авуна.

Гъар са шаир вичин гел тур заманайрин, девирдин,
Квайди заз аквазва, дуст, гъамиша ви эмирдик.

Шаир ятлан, вун вуж ятлан, "халкъдин" лугъур твар ала,
Гъакъикъат я, лугъун за ваз, анал зурба кар ала!

Яла, яла, муьтлуьгъ жемир, клула авай вун парциз,
Вафалу яз амуькрай вун эбеди яз а тварциз.

Мурад я зи, мадни гъакъван яшар хуьн вахъ рикливай,
Тахуьрай вун гъич легъзени авай гъахълу рекъивай!

Азиз МИРЗЕБЕГОВ

* * *

Са тапан ватанпересдиз

"Халкъ-халкъ" - лугъуз, адан къиле на серкер цана,
Багъ-бахчада и миллетдин на серквер цана.
Къвач галукъай чкада ви экъечина къалгъан,
Никлерани къуьлуьн эвез на вергер цана.

15.09.2016

* * *

Са къуьзуь фитнечидиз

Ви яшдаваз къуллугъ авун куьз я шейтандиз?!

Фитнечивал кутугнавай кар туш инсандиз.
Вун себеб яз гъикъван къвалер чклана михъиз,
Элкъуьрнава эллер вуна жуван душмандиз.

12.08.2016

* * *

Са хаиндиз

Самарикай яд ракъуриз хъана вун, иблис,
Вад кепекдихъ маса гана вуна чун, иблис.
Къазанмишай пулар несиб жезва дарманриз,
Чизвачирни эхирдай ваз гъа икл хуьн, иблис?!

12.08.2016

* * *

Са кламайдаз

Нуькердиз на нуькервалмир, эй ахмакъ инсан!
Душмандиз на аскервалмир, эй ахмакъ инсан!
Гъавурда чун акъазва ви усал амалрин,
Элдин вилик гъашервалмир, эй ахмакъ инсан!

12.08.2016

* * *

Кламаши алирмай гъисабзава чеб,
Ялтахри гъакимрай гъисабзава чеб.
Гъар сад майдандалла - "зун хан я" лугъуз,
Сарсахри муаллимрай гъисабзава чеб.

31.07.2017

Дуьньяда

Са дустуниз

Эбеди туш гъич садазни жегъилвал,
Гуьгуьнаваз къведа адан агъилвал.
Ийимир, дуст, гъич садазни пехилвал,
Гъар садахъ са дерт ава и дуьньяда.

Къуран тийир цуьквер женни чуьллера?
Телеф тежер гъетер женни гуьйлера?
Гъамунин хъен гъатда гагъ шад вилера,
Гъар садахъ са дерт ава и дуьньяда.

Гъакимарни авайди туш течиз дерт,
Алимарни авайди туш тахъай перт,
Вуж я такурди уьмуьрдин бед сифет?
Гъар садахъ са дерт ава и дуьньяда...

27.09.2017

Къве таржума

А.Пушкин

Гъилерилай алакъ тийир эцигна за гуьмбет заз,
Халкъ акъваздач, - адан патав физ гъамиша рекъева.
Табий тежер, такабурлу къил хкажна аршдиз,
Пачагъдин гуьмбетдилаини къакъан я ам, винава.

Ваъ, рекъидач зун, - руьгъ шиирри хуьда зи;
Сад амай къван шаиррикай чилин винел, - жеда зун!

Зи баркаллу твар гъамиша хуьда риклел халкъди,
Гележегдин несилризни мугъман хъана къведа зун!

Россиядин къуд патани, гегенш тир, зун аквада,
Мецел къведа зун анавай гъар жуьредин эллерин;
Славянин, дамах гвай, тунгус закай рахада,
Гъам финви ва калмыкни, дуст хъанвай чуьллерин.

Гзаф сара жеда зун, азиз жеда халкъариз,
Куьз лагъайтла, залан члавуз хуш майилар гъана за;
Кесибривди регъимлу жез эвернай за шиирра,
Куьз лагъайтла, азадвиллин манириз

Им Аллагъдин эмир хуьрай, - яб це, мани, эркиндиз:
Я дамахдиз, еке тварциз гъич садрани хифетмир;
Гъам тарифар, гъамни фитне къабул ая секиндиз.
Лавгъачи ахмакъдихъ галаз гъич садрани гъуьжетмир!

Т.Шевченко

Веси

Сур эгъуьнна гегенш чуьлда,
Кучука зун, къейила, -
Украинада зи играми,
Эхир рекъиз фейила...

Кучука зун тик чкадал,
Вацун къилел, ван къведай;
Аквадайвал Днепрдин
Гатфарин яд, чан къведай...

Украинадин чилерай
Душман чукур хуьвурла,
Абурун иви лап яргъариз,
Михъна, гуьлуьхъ члугурла.

Къарагъда зун ва икрамда
Аллагъдин алааматдиз.
А члавалди зун килигдач
Са диндинни къааматдиз.

Кучукна зун, къарагъ виниз,
Зунжурар къатл вирида!
Азадвиллин рекъер чуьхуьх
Душманрин ивидай!

Ахпа зунни риклел хкваш
Куьне цийи Ватанда,
Лайихлу тир гафаралди
Азад, члехи хизанда...

(Урус ва украин члаларай)

Таржумачи - Малик ГЪАЖИЕВ.

Соня ИБРАМХАЛИЛОВА

Муаллимриз

Муаллимар, чан зи хизан!
Илимдин таж гъиле авай.
Арадал «багъ» гъиз гъар йисан,
Дерин акъул къиле авай.
Муаллимар, чан зи хизан!
Мидаим яз сегънедавай.
Галукъайла куь шад тир ван,
Сирер чирда дегънедавай.
Муаллимар, чан зи хизан!
Шири тир мез сиве авай.
Чи аялрин писни хъсан
Чирун даим хиве авай.
Муаллимар, чан зи хизан!
Тербиядин къиле авай.
Виридалай пак тир масан,
Гъар са пеше гъиле авай.

Эйваз ГУЬЛАЛИЕВ

Бахтунни гъайи члав

Лекърез лекърен кака жеда,
Нуькрез нуькрен чуьква жеда.
Гъардаз вичин чка жеда
Ацакъардай вахтунни.
Зи аламдин чарад я къин,
Са гаф, са рехъ, ава са чин.
Хуьрез-хуьрез ахъайда гин
Заз гъиссерин тахтунни.
Верци-верци элдив рахун,
Хуьрез-хуьрез шиир лугъун,
Багърийривай алхиш акун
Гъайи члав я бахтунни.

Дарманрин набататар

Успагъан

Урусатдин агъалийри чичекдикай, шивитдикай менфят къачузвай хъиз, европавийри успагъан (шпинат) ишлемишзава. И набатат абуруз гзаф менфят квайди тирвилляй кланзава. Успагъан Россиядани эхиримжи вахтара геъеншдиз ишлемишзавай набататрикой сад я. Гъакъикъатдани, пешекарри ам витаминралди девлетлу ва маса хийирлу затлар квай дармандин набатат тирди тестикъарнава.

Успагъан саларбанри геъеншдиз гъасилзавай набатат туштлани, базарра ва чехи туьквенра адан пешер жагууриз жеда. Асул гъисабдай набататдин пешерикой хийир къачузва, эгер ада цукъ акъудайтла, а чавуз адахъ эвелан хътин тлям, таъсир амукъдич.

Халкъдин медицинада адакай геъеншдиз менфят къачузва. Адахъ вилерин экв хъсанардай, иммунитет, иштягъ хкаждай, ратар михъи ийидай, килин тлал (мазула) атлудай, рифунин, хуквадин ва хейлин маса уьзуррихъ галаз жегъ члугвадай къуват ава.

Дармандин такъатар адахъ мадни ава. Къилди

къачуртла, таб акъалтай (судорога) дуьшуьшра успагъандин пешер бадамдин чемеда ргана, адак дуьдгъвер какадарна, гъар юкъуз ам тлун менфятлу яз гъисабзава. Иви тлмил хъайила, успагъандин пешер куьлуь авуна, са тлуруна авайбур истикандиз веъена, кузвай яд иличун, са сятдилай ам гъар фу недалди вилик 50 миллилитр хъун меслят къалурзава. Атеросклероз (дамаррин тлалдин са жуьре) авайлани, успагъандин куьлуь авунвай са тлуруна авай пешер истикандиз веъена, рганвай яд илична ва къве сятда туна, арадал атай гъалима хътинди хъун теклифзава. Къен клеви хъайи ва геморройди тади гайи дуьшуьшрани успагъандин мижедин 50 мл ва бадамдин чемедин 100 мл сад-садак какадарна, арадал атай дармандикой 2 тлуруна авайди гъар юкъуз 3-4 сеферда хъвайитла, хъсан я.

Успагъандикой тлуьр затлар иливардай гъерекартар хъсанарунин, яхунарунин кардани, гъашаратри класай дуьшуьшрани хийир къачуз жеда. Адахъ авай дармандин такъатрикой, абур ишлемишдай къайдайрикой геъенш малуматар пешекаррикой хабар къун хъсан я.

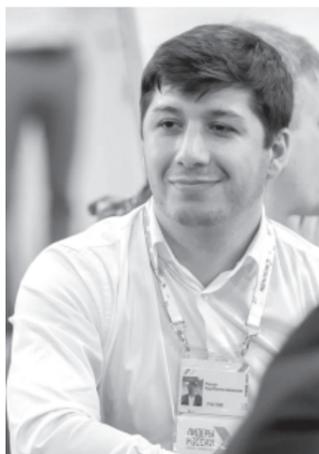
Чи ватанэгълияр - гъар сана

Жегъил пешекар - къилин духтур

Чна виликдайни къейд авурвал, чи гзаф жегъилри Урусатдин жуьреба-жуьре шегъерра чпин алакьунар, пешекарвиллин виниз тир ерияр къалурзава, жавабдар къуллугърал гъакъисагъвилелди къвалахзава. Красноярскда яшамаш жезвай ва ана медицинадин чехи центрадин къилин духтурвиле къвалахзавай Ренат Бадрудинович КЪУРБАНИСМАИЛОВНИ чехи алакьунар авай жегъил пешекар я.

Ам 1991-йисан 31-октябрдиз Меъгарамдуьруьн райондин Гилийрин хуьре дидедиз хъана. Диде-бубадихъ галаз Красноярскдиз куьч хъайи чавуз Ренатан къуд йис тир. Сибирдин меркез яз гъисабзавай Красноярскда Рената мектеб агалкъунралди куьтягна. Мектебда ада вири жуьредин мярекатра активнидаказ иштиракдай. 2008-йисуз Красноярскдин медицинадин университетдин сагъардай факультетди экечина. Низамлувални савадлувал къалуррай жегъил, 3-курсуниз акъатайла, факультетдин студентрин советдин председателвиле тайинарна. Са йисан вахтунда и къвалахда вичин алакьунар къалуррай Ренатакай гуьгъуьнлай вири вуздин студентрин советдин председател хъана. Ик, ам университетдин алимрин советдик квай анжах тек студент. Студентвиллин йисара ада "Тади куьмекда" духтурвиле ва массажиствиле къвалахна.

2015-йисуз университет куьтягна ва шегъердин 4-нумрадин азарханада духтур-хирургвиле, акушер-гинекологвиле къвалахал акъвазна. Ренат вичин пешедиз рикивай вафалу, чирвилер, тежри-

ба артухарунихъ ялзавай жегъил пешекар я. Гъа ихътин ерийри къуллугъдин жигъетдай виликди финизни хъсан таъсирзава. 2017-йисуз чи ватанэгъли азарханадин йикъан стационардин отделенидин заведующийвиле тайинарна. 2018-йисалай Красноярскда авай гзаф хилерикой ибарат медицинадин чехи Лорри центрадин къилин духтурвиле къвалахзава.

Малум хъайивал, Красноярскдин крайда Ренат Къурбанисмаилов къилин духтуррикой виридалайни жегъилди я. Духтурдихъ агалкъунар гзаф ава. 2013-йисуз ада бизнесдин проектрин рекъай Россиядин "Enactus", профессор В. Сологубан тлварунихъ галай, студентрин ва жегъил алимрин "Здравоохраненидин жегъил тешкилатчи" конкурсра 1-чкаяр къуна. 2015-йисуз адакай Красноярскдин Кировский райондин администрациядин руководителди тешкилай "Бажарагълувал" премиядин гъалибчи хъана.

2017-йисуз Россиядин илимрин академиядин Сибирдин отделенидин Красноярскдин илимдин центрада ординатурада клелна. Гъа и йисуз ада профсоюздин жегъил регъбердин школа куьтягна ва диплом къачуна. 2018-йисуз Ренат Къурбанисмаилов Россиядин лап хъсан гинекологрикой сад яз гъисабна. Илимдин журналра ада вичин пешедин рекъай важиблу макъалаярни чапнава. Алай йисан гатуз ада аспирантура куьтягда ва диссертация хуьда.

Ци ада "Россиядин регъберар" машгъур конкурсда иштиракна ва виридалайни гзаф баллар къазанмишуналди гъалиб хъана. Къейдна кланда хъи, и конкурсдиз 10 агъурдалай гзаф пешекарри арзаяр рактурнавай. Абурун жергеда здравоохраненидин хиле къвалахзавай тежрибалу духтурар, регионрин министрар, азарханайрин, клиникайрин къилин духтурар, абурун заместителар, заведующийар авай. Конкурсдиз Президент В. Путинани къеттен фикир гузва. Гъалиб хъайи Ренат Бадрудиновичаз 1 миллион манат пул гана. И такъатар адаз гележегда вичин образование мадни виниз хкажунин рекъе серфдай мумкинвал ава.

Жегъил духтурдин хизанда йисни зур хъанвай бицек чехи жезва. Гележегдин фикиррикой ихтилат кватайла, Ренат Къурбанисмаилов вичиз Дагъустандиз хкедай ва пешедин рекъай идара ийидай къилин къуллугъдал акъваздай ниятар авайдакай лагъана. Къуй чи бажарагълу пешекардин мурадар къилиз акъатрай, ам мадни къакъан дережайрив агакърай!

- Виридалайни екеди тир девекъушдин къакъанвал 2 метрдилайни артух жеда.
- Чпин шарагриз тлун гун патал къемкъерри гъар юкъуз гзаф къадарда гъашаратар тергзава. Тлун жагурун патал абуру гъар юкъуз 200-далайни гзаф сеферра лув гузва.
- Жуьреба-жуьре халкъарин мисалра, мягкем ибарайра, искусствондин эсерра тлавус къушари геъенш чка къазва.
- Сирнавай къушарикой тир чайка ем гзаф недай, гъамиша къаних къуш я. Абуру шуькьунтар авай хъипреплар чавуз акъудда ва къванцел гадарда. Къеняй шуькьунт акъатайла, ам неда.
- Девекъушар текдиз ваъ, дестейралди яшамаш жеда. Недай затл жагъурдай чавуз абурукай сад къаравулда акъвазда, душман вахтунда акун патал къуд патаз килигда. Адет яз, абурал лекъенри, асланри гъужумда.
- Рагъэкъечдай пата тлавусар такабурувиллин, иервиллин ва эбеди сагъвиллин ярж яз гъисабзава.

Дуьньяда

Коронавирус - дуьньядин тлал

Дуьньядин гзаф уьлквейра чкланвай коронавиреус себеб яз, Россиядин илимдин ва къилин образованидин министрстводи чирвилер гунин идарайриз студентар патал арада мензил аваз тарсар тешкилувал теклифнава. Идакай "Новости" РИА-ди хабар гузва.

Къейдзавайвал, министрствондин къил В. Фалькова 16-мартдилай электронный жуьреда ва арада мензил аваз студентриз чирвилер гудай технологияр кардик кутунин гъакъиндай къарар акъуднава. Адал асаслу яз, студентрин арада сих алакъа тахъун патал, технологиядин мумкинвилерикой менфят къачуналди, абуру чирвилер къвалера къачуда. Студентрикой азаддаказ ва пулсуздаказ менфят къачуз жедай онлайн-курсарин сиягъ ведомствондин сайтда чапда.

18-мартдин делилралди, дуьньяда алай вахтунда 200 агъзурдалайни гзаф ксарик коронавиреус акатнава. Адакди 7933 кас къенва, 81772 кас сагъар хъувунва. Коронавиреусдикди начагъбур 153 уьлкведа малум хъанва.

Россияда и вирусдикди начагъ хъанвайбурун къадар 147 касдив агакънава. Абурукай эхиримжи пуд кас - Москвадин областда, къуд лагъайди Тюмендин областда дуьздак акъуднава. Чешмеди тестикъарзавайвал, эхиримжи йикъара коронавиреус акатнавай россиявийр къве гъафтеда идалай вилик Италияда, Францияда, Испанияда ва Швейцарияда хъайибур я.

Вирусдикди начагъ хъанвайбурун къадар артух тир сифтегъан 10 уьлкведин сиягъдик Европадак вад уьлквени акатнава: Италия, Испания, Германия, Франция ва ЕС-дик квачир Швейцария. Эхиримжи йикъара Гондурасда, Боливияда, Панамада, Монголияда, Туркияда ва Ямайкадани коронавиреусдикди начагъ хъанвай сифте ксар дуьздак акъуднава.

И йикъара малум хъайивал, пуд россиявидик коронавиреус уьлкведин къене акатна. Абуру пудни азар акатайбурухъ галаз алакъада хъайибур я.

Малум тирвал, цийи коронавиреусдик акси вакцина гъелелиг авач. Сагъар хъувур вирибуру азардихъ галаз иммунитетдин куьмекдалди жегъ члугуна. Начагъбуруз духтурри тлал секинардай дарманарни гузва, къилди къачуртла, ифин акъалтун, уьгъуьр акатуни ва нефес дар хъуни гъелекзавайбуруз талуьк яз регъят жедай серенжемар къабулзава.

Алай вахтунда гзаф уьлквейри ахтармишунар къиле тухузва ва пешекарар коронавиреусдик акси вакцинаяр арадал гъунал машгъул я. Россияда гъисабзавайвал, цийи жуьредин тлегуьндиз аксивалдай вакцина 2020-йисан пуд лагъай кварталда пайда хъун мумкин я.

Президент В. Путина коронавиреус чуькуниз аксивалунин рекъай Госсоветдин рабочий десте арадал гъунин гъакъиндай къарар акъудна. "ТАСС" чешмеди хабар гайивал, а дестедин къиле Москвадин мэр С. Собянин акъвазнава. Дестедик са жерге министрар ва маса чиновникар ква. В. Путина коронавиреус чуькунин къурхулувал авай регионрин къилеризни рабочий дестедин къвалахда иштиракун теклифна.

Суварик къведайвал я

США-дин вилик-къилик квай гъакимриз Чехи Гъалибвиллин 75 йисан юбилейдин суварик иштиракун патал Москвадиз къвез кланзава. Идакай Россияда авай Америкадин вилик Д. Салливан "Коммерсантъ" газетдиз гайи интервьюда малумарнава.

Ада гъакимрин дестедик вужар кватла тестикъарнавач. Адан гафарадди, 75 йис идалай вилик къазанмишай Гъалибвиллин суварив США жавабдарвилелди гечизава. Гъа са вахтунда америкави векилди къейд авурвал, коронавиреус себеб яз, 9-майдиз вуч жеда тла виликамаз лугъузи жедач.

Идалай вилик, мартдин сифте къилера США-дин президент Д. Трамп вич Москвада къиле фидай Гъалибвиллин суварик къведач лагъанай. И хабар гуьгъуьнлай Кремлдини тестикъарнай.

Къейд ийин, Гъалибвиллин 75 йисан юбилейдихъ галаз алакъалу яз, алай йис чи уьлкведа В. Путинан къарардалди рикел хуьнин ва баркаллувиллин йис яз малумарнава. Президентди къейд авурвал, шадвиллин мярекатар вини дережада аваз тешкилда.

Европадиз хъайи зиянрикой

Россиядин Президент В. Путина Европадак уьлквейриз абуру 2014-йисуз Россиядиз акси яз кардик кутур санкцийри гайи зиянрикой "ТАСС" чешмедиз гайи интервьюда ихтилатна.

Уьлкведин регъбердин гафарадди, санкцийри гзафни-гзаф Россиядин ваъ, Европадак экономикадиз пис таъсирна. Къилди къачуртла, Президентди Россиядихъ галаз авай алишверишдин алакъаяр зайифаруникди Европадак уьлквейра бейкарвал артух хъайи делил чешне яз гъана. Алава хъувурвал, алатай девирив гекъигайла, Россияда алай вахтунда бейкарвал агъуз аватнава. Ада инанмишвилелди тестикъарзавайвал, Москвадивай санкцийри гайи вири зиянрин звез арадал хкиз хъана. Санлай къачурла, адан къадар 50 миллиард доллардикой ибарат я.

Евросоюздин ва США-дин патай Россиядиз талуьк яз сифте санкцияр 2014-йисуз, Крым Россиядик ахкахъайдалай ва Украинада къал-къиж гъатайдалай къулухъ кардик кутунай. Гуьгъуьнлай сергъят эцигунин серенжемрин муддат са шумудра артухарни хъувунай, мягъкемарни.

Тлалилар артухарда

"Новости" РИА-ди хабар гузвайвал, коронавиреусдихъ галаз алакъалу яз Россиядин гъукуматди школьникрин гатфарин тлалилар артухарда. Къейдзавайвал, гатфарин тлалиларин йикъар ци адетдинбурулай яргъи жеда: 23-мартдилай 13-апрелдалди.

Къез чидани?

Къушарикой делилар

- Девекъуш, киви, пингвин, казуар ва додо лув гуз тежедай къушар я.
- Хур туракъ нуклериыхъ (малиновка) тахминан 3 агъзур цлакул ава.
- Цлакулар лепейриз ушар жуьредин туьтукъушар виридалайни гзаф йигинвал авайбур яз гъисабзава. Абуру 20 йисуз къван яшамаш жезва.
- Маса къушарин мукара какаяр хунилай гъейри, кукупиди анра сифтедай аваз хъайи какаярни тергзава.
- Къемкъер жуьрэтлу, амма гзаф игътиятлу къуш я. Эгер, алцурар хъана, са сеферда хаталу-вилик акатайтла, мад сеферда абур ахътин чкайрив ерли агат хъийидач.
- Гъар са къушран клуф ада тлебиатда недай затларихъ галаз къазва.

понеделник, 23 марта

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.05 «Заряжайся!» 0+
08.15 «Здравствуй, мир!» 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Испанские города XXI века»
09.30 Х/ф «Дон Кихот» 0+
11.15 «Годекан» 6+
11.45 «Служа Родине»
12.05 «Парламентский вестник»
12.30 Новости Дагестана
12.55 «Человек и право»
14.05 «Арт-клуб» 0+
14.30 Новости Дагестана
14.55 Х/ф «Осетинская легенда» 0+
16.30 Новости Дагестана
16.55 Х/ф «Дом, в котором я живу» 6+
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30 Новости Дагестана

19.55 «Черным по белому»
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Здоровье»
21.10 «Экологический вестник»
21.30 «Учимся побеждать»
21.50 «Дагестанский календарь» 0+
21.55 «На виду»
22.30 Новости Дагестана
22.55 «Черным по белому»
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Угол зрения»
23.50 Д/ф «Сказка таинственных узоров» 0+
00.30 Новости Дагестана
00.55 «Черным по белому»
01.00 Время новостей. Махачкала
01.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.50 «Здоровье»
02.35 «Дагестан туристический» 6+

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал «Доброе утро»
09.00 Новости.
09.25 Телеканал «Доброе утро»
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет» (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженемся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское» (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.30 «На самом деле» (16+).
19.40 «Пусть говорят».
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Заступники».
22.30 «Док-ток» (16+).
23.30 «Вечерний Ургант».
00.10 «Познер» (16+).
01.10 «На самом деле».
02.10 «Время покажет».
03.00 Новости.
03.05 «Время покажет».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
09.00 Канал «Магудере»
18.30 К 75-лет. Победы
19.05 Парламентский вестник
19.25 Акценты.
05.00 «Утро России».
09.00 «Вести».
09.25 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.25 Местное время.
11.45 «Судьба человека» «60 минут».
14.00 «Вести».
14.25 Местное время.
14.45 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Местное время.
17.25 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов».
20.00 «Вести».
20.45 Местное время.
21.00 Т/с «В шаге от рая».
23.10 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Шаманка».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Центральный округ».
06.00 «Самое лучшее».
08.00 Сегодня.
08.20 Т/с «Москва. Три вокзала».
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
13.00 Сегодня.
13.25 Обзор. Чрезвычайное происшествие.
14.00 «Место встречи».
16.00 Сегодня.
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.15 «ДНК».
18.15 Т/с «Пес».
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Перспектив обороны».
23.10 Т/с «В клетке».
00.10 Сегодня.
00.20 «Поздняков».
00.30 «Мы и наука. Наука и мы» (12+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров» (16+).
07.00 «По делам несовершеннолетних» (16+).
08.00 «Давай разведемся!» (16+).
09.00 «Тест на отцовство» (16+).
11.00 «Реальная мистика» (16+).
12.05 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
13.55 Д/ф «Порча» (16+).
14.30 Комедия «Мама будет против» (16+).
19.00 Мелодрама «Лабиринт» (Украина) (16+).
23.05 Т/с «Самара», 1-3 с. (16+).
01.55 Д/ф «Порча» (16+).
02.25 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
03.50 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
04.45 «Тест на отцовство» (16+).
06.20 «6 кадров» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 Х/ф «Максим Перепелица».
10.00 Д/ф «Петр Алейников. Жестокая жестокая любовь».
10.55 «Городское собрание».
11.30 «События».
11.50 Т/с «Она написала убийство» (США).
13.40 «Мой герой. Анна Ковальчук».
14.30 «События».
14.50 «Город новостей».
15.05 Т/с «Отец Браун» (Великобритания).
16.55 «Естественный отбор» (16+).
17.50 «События».
18.15 Детектив «Вскрытие покажет».
22.00 «События».
22.35 «Мир на карантине».
23.05 «Знак качества».
00.00 «События. 25-й час».
00.35 «Петровка, 38».
00.55 «Прошание. Япончик».

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.00 Новости дня.
08.20 «Сделано в СССР».
08.35 Д/ф «Совершенно секретно».
09.35 Х/ф «В зоне особого внимания».
10.00 Военные новости.
10.05 Х/ф «В зоне особого внимания».
11.50 Х/ф «Берем все на себя».
13.15 Х/ф «Берем все на себя».
13.40 Т/с «Объявлены в розыск», 1-4 с.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Объявлены в розыск», 1-4 с.
18.00 Новости дня.
18.30 «Спец/репортаж».
18.50 Д/с «История военного альпинизма», 1 с.
19.40 «Скрытые угрозы».
20.25 Д/с «Загадки века».
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем».
23.40 Х/ф «Лекарство против страха».

вторник, 24 марта

РГВК

06.50 «Заряжайся!»
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.30 Время новостей Дагестана
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Испанские города XXI века»
09.30 Х/ф «Ричард Львиное сердце»
11.35 «Дагестан туристический» 6+
11.55 «На виду»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 «Здоровье»
13.45 «Экологический вестник»
14.05 «Учимся побеждать»
14.30 Новости Дагестана

14.55 Х/ф «Рыжик» 6+
16.30 Новости Дагестана
16.55 Х/ф «Я встретил девушку»
18.35 «Дагестанский календарь» 0+
18.45 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
19.30 Новости Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности»
20.45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
21.35 «Молодежный микс»
21.55 «Человек и вера»
22.30 Время новостей Дагестана
22.55 «Черным по белому»
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Память поколений. Высота 102,0»
00.05 Д/ф «Махачкала» 6+
00.20 «Дагестанский календарь» 0+
00.30 Новости Дагестана

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал «Доброе утро»
09.00 Новости.
09.25 Телеканал «Доброе утро»
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет» (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженемся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское» (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.30 «На самом деле» (16+).
19.40 «Пусть говорят».
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Заступники».
22.30 «Док-ток» (16+).
23.30 «Вечерний Ургант».
00.10 «Право на справедливость» (16+).
01.10 «На самом деле».
02.10 «Время покажет».
03.00 Новости.

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
09.00 Канал «Турчидаг на лакском языке»
18.30 Неформальный разговор
19.05 К 75-лет. Победы.
19.20 Республика.
19.35 Здоровье и жизнь
05.00 «Утро России».
09.00 «Вести».
09.25 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.25 Местное время.
11.45 «Судьба человека» «60 минут».
14.00 «Вести».
14.25 Местное время.
14.45 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Местное время.
17.25 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов».
20.00 «Вести».
20.45 Местное время.
21.00 Т/с «В шаге от рая».
23.10 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Шаманка».

НТВ

05.15 Т/с «Москва. Центральный округ».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 Сегодня.
08.20 Т/с «Москва. Три вокзала».
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
13.00 Сегодня.
13.25 Обзор. Чрезвычайное происшествие.
14.00 «Место встречи».
16.00 Сегодня.
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.15 «ДНК».
18.15 Т/с «Пес».
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Пес».
21.00 «Перспектив обороны».
23.10 Т/с «В клетке».
00.10 Сегодня.
00.20 «Крутая история».
01.15 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров (16+).
7.05 По делам несовершеннолетних (16+).
8.05 Давай разведемся! (16+).
9.10 Тест на отцовство (16+).
11.15 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
12.20 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
14.15 Д/ф «Порча» (16+).
14.45 Мелодрама «Люблю отца и сына» (16+).
19.00 Мелодрама «Опекун» (Украина) (16+).
23.05 Мелодрама «Ласточкино гнездо» (16+).
1.55 Д/ф «Порча» (16+).
2.25 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
3.50 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
4.45 Тест на отцовство (16+).
6.20 6 кадров (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение (16+).
8.10 Доктор И... (16+).
8.45 Х/ф «Баламут» (12+).
10.35 Д/ф «Ю.Борисова. Молчание Турандот».
11.30 События (16+).
11.50 Т/с «Она написала убийство» (США) (12+).
13.40 Мой герой. Клим Шипенко (12+).
14.30 События (16+).
14.50 Город новостей (16+).
15.05 Т/с «Отец Браун» (Великобритания) (16+).
16.55 Естественный отбор (16+).
17.50 События (16+).
18.15 Детектив «Вскрытие покажет» (16+).
22.00 События (16+).
22.35 Осторожно, мошенники! Серийный жиголо (16+).
23.05 Д/ф «Валентина Толкунова. Соломенная вдова» (16+).
00.00 События. 25-й час.
00.35 Петровка, 38 (16+).
00.55 Женщины Михаила Козакова (16+).
1.35 Д/ф «Валентина Толкунова. Соломенная вдова»

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.00 Новости дня.
08.25 «Не факт!»
09.00 Т/с «Брат за брата 2», 1-4 с.
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Брат за брата 2», 1-4 с.
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Брат за брата 2», 1-4 с.
13.35 Т/с «Брат за брата 2», 5-8 с.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Брат за брата 2», 5-8 с.
18.00 Новости дня.
18.30 «Спец/репортаж».
18.50 Д/с «История военного альпинизма», 2 с.
19.40 «Легенды армии».
20.25 «Улика из прошлого».
21.15 Новости дня.
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем».
23.40 Х/ф «Достоинство республиканца».
02.15 Х/ф «Дом, в котором я живу».

среда, 25 марта

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Испанские города XXI века»
09.30 Х/ф «Синдбад – мореход» 0+
11.35 «Человек и вера»
12.05 «Подробности»
12.30 Новости Дагестана
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
13.45 «Память поколений. Высота 102,0»
14.30 Новости Дагестана
14.55 «Черноморочка»
16.30 Новости Дагестана
16.55 Х/ф «Мать и мачеха» 0+

18.20 «Арт-клуб» 0+
18.45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
19.30 Новости Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Здоровье» в прямом эфире
21.40 «Дагестан туристический» 6+
22.00 «Городская среда»
22.30 Время новостей Дагестана
22.55 «Черным по белому»
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Аутодафе»
00.00 Ф/к «Букет Дагестана» 6+
00.30 Новости Дагестана
00.55 «Черным по белому»
01.00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал «Доброе утро»
09.00 Новости.
09.25 Телеканал «Доброе утро»
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет» (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженемся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское» (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.30 «На самом деле» (16+).
19.40 «Пусть говорят» (16+).
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Заступники» (16+).
22.30 «Док-ток» (16+).
23.30 «Вечерний Ургант» (16+).
00.10 «На самом деле» (16+).
01.20 «Время покажет» (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Время покажет».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
09.00 Канал «Шолом»
18.30 К 75-лет Победы.
19.05 Планета культуры
05.00 «Утро России».
09.00 «Вести».
09.25 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.25 «Вести». Местное время.
11.45 «Судьба человека» «60 минут».
14.00 «Вести».
14.25 Местное время.
14.45 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Местное время.
17.25 «60 минут».
18.30 Андрей Малахов.
20.00 «Вести».
20.45 Местное время.
21.00 «В шаге от рая».
23.10 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Шаманка».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Центральный округ».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 Сегодня.
08.20 Т/с «Москва. Три вокзала».
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
13.00 Сегодня.
13.25 Обзор. Чрезвычайное происшествие.
14.00 «Место встречи».
16.00 Сегодня.
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.15 «ДНК».
18.15 Т/с «Пес».
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Перспектив обороны».
23.10 Т/с «В клетке».
00.10 Сегодня.
00.20 «Последние 24 часа».
01.15 «Морские дьяволы».

ДОМАШНИЙ

06.30 «Знать будущее. Жизнь после Ванги».
07.30 «По делам несовершеннолетних» (16+).
08.30 «Давай разведемся!» (16+).
09.35 «Тест на отцовство» (16+).
11.35 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
12.35 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
14.30 Д/ф «Порча» (16+).
15.00 Мелодрама «Будь что будет» (16+).
19.00 Мелодрама «Соленая карамель» (Украина) (16+).
23.00 Т/с «Самара», 7-10 с (16+).
02.35 Д/ф «Порча» (16+).
03.00 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
04.25 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
05.10 «Тест на отцовство» (16+).
06.00 «Домашняя кухня».
06.25 «6 кадров» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.15 «Доктор И...»
08.45 Х/ф «Дело Румянцев»
10.55 «Актерские судьбы. Тамара Макарова и Сергей Герасимов».
11.30 «События».
11.50 Т/с «Она написала убийство» (США).
13.40 «Мой герой. Анна Легчилова».
14.30 «События».
14.50 «Город новостей».
15.05 Т/с «Отец Браун» (16+).
16.55 «Естественный отбор» (16+).
17.50 «События».
18.10 Детектив «Вскрытие покажет».
20.00 Наш город.
22.00 «События».
22.35 «Линия защиты».
23.05 «Прощание. Александр Барыкин».
00.00 «События. 25-й час».
00.35 «Петровка, 38».
00.55 Д/ф «Женщины Евгения Евстигнеева».

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.00 Новости дня.
08.25 «Не факт!»
09.00 Т/с «Брат за брата 2», 9-12 с.
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Брат за брата 2», 9-12 с.
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Брат за брата 2», 9-12 с.
13.35 Т/с «Брат за брата 2», 13-16 с.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Брат за брата 2», 13-16 с.
18.00 Новости дня.
18.30 «Спец/репортаж».
18.50 Д/с «Война и мир»
19.40 «Последний день».
Нина Сазонова.
20.25 «Секрет.материалы».
21.15 Новости дня.
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем»
23.40 Х/ф «Пропавшие среди живых».
01.20 «Отряд особого назначения».

четверг, 26 марта

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Испанские города XXI века»
09.30 Х/ф «Учитель танцев» 6+
11.50 «Аутодафе»
12.30 Новости Дагестана
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 «Здоровье»
13.55 «Городская среда»
14.30 Новости Дагестана
14.55 Х/ф «Эти невинные забавы» 0+
16.10 Мультфильм 0+
16.30 Новости Дагестана
16.55 «За скобками»

17.00 Х/ф «Здравствуйте, я ваша титя!» 0+
18.45 Передача на аварском языке «Паданги галамги заманги»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «За скобками»
20.25 «Кунцак»
21.10 «Галерея искусств»
21.30 «Агросектор»
21.55 «Крулый стол»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «За скобками»
23.25 Документальный фильм М. Сулейманова «Земля моя - кормилица»
00.30 Новости Дагестана
00.55 «За скобками»
01.00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал «Доброе утро»
09.00 Новости.
09.25 Телеканал «Доброе утро»
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет» (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженемся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское» (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.30 «На самом деле» (16+).
19.40 «Пусть говорят» (16+).
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Заступники» (16+).
22.30 «Док-ток» (16+).
23.30 «Вечерний Ургант» (16+).
00.10 «На самом деле» (16+).
01.20 «Время покажет» (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Время покажет».
03.35 «Ноедине со всеми».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
09.00 Канал «Шолтавыси» На гогай.яз.
18.30 Акт. интервью.
19.05 К Дню театра
19.30 Республика
19.45 К 45-лет. Победы
05.00 «Утро России».
09.00 «Вести».
09.25 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.25 Местное время.
11.45 «Судьба человека» «60 минут».
14.00 «Вести».
14.25 Местное время.
14.45 «Тайны следствия».
17.00 Местное время.
17.25 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов».
20.00 «Вести».
20.45 Местное время.
21.00 Т/с «В шаге от рая».
23.10 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Шаманка».

НТВ

05.15 «Центральный округ».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 Сегодня.
08.20 Т/с «Москва. Три вокзала».
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
13.00 Сегодня.
13.25 Обзор. Чрезвычайное происшествие.
14.00 «Место встречи».
16.00 Сегодня.
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.15 «ДНК».
18.15 Т/с «Пес».
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Перспектив обороны».
23.10 «Критическая масса».
00.00 «Уроки русского».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров» (16+).
06.35 «Знать будущее. Жизнь после Ванги» (16+).
07.35 «По делам несовершеннолетних» (16+).
08.35 «Давай разведемся!» (16+).
09.40 «Тест на отцовство» (16+).
11.40 Д/ф «Реальная мистика» (16+).
12.40 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
14.35 Д/ф «Порча» (16+).
15.05 Мелодрама «Соленая карамель» (16+).
19.00 Мелодрама «Клевер желаний» (Украина).
23.05 Т/с «Самара», 11-14 с (16+).
02.40 Д/ф «Порча» (16+).
03.05 Д/ф «Понять. Простить» (16+).
04.30 Д/ф «

пятница, 27 марта

РГВК

06.45 «Заряжайся!» 0+
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на аварском языке
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.10 Мультфильм 0+
08.30 Новости Дагестана
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Х/ф «Благочестивая Марта» 0+
12.00 «Пятничная проповедь»
12.30 Новости Дагестана
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 «Крулый стол»
13.35 «Аросектор»
14.05 «Галерея искусств»
14.55 Х/ф «Отарова вдова»
16.55 Х/ф «Три с половиной дня из жизни Ивана Семенова, второклассника и второгодника» 0+

18.30 Мультфильм 0+

18.45 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
19.30 Новости Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подобности»
20.45 «На виду. Спорт»
21.25 «Молодежный микс»
21.50 «Дагестанский календарь» 0+
21.55 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+
22.30 Новости Дагестана
22.55 «Черным по белому»
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 «Глобальная сеть»
23.55 Д/с «Кавказская история» «Наследники»
00.30 Новости Дагестана
00.55 «Черным по белому»
01.00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ

05.00 Телеканал «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 Телеканал «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!»
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет».
15.00 Новости.
15.15 «Давой поженимся!»
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.35 «Человек и закон». (16+).
19.40 «Поле чудес». (16+).
21.00 «Время».
21.30 «Голос. Дети».
23.20 «Вечерний Ургант». (16+).
00.15 Д/ф «Майлз Дэвис: Рождение нового джаза». (16+).
02.15 «Мужское/Женское». (16+).
03.45 «Про любовь». (16+).
04.30 «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
09.00 Канал «Очар»
18.30 Мир Вашему дому
19.05 Репортаж с сессии НС РД
05.00 «Утро России».
09.00 «Вести».
09.25 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.25 Местное время.
11.45 «Судьба человека 60 минут».
14.00 «Вести».
14.25 Местное время.
14.45 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Местное время.
17.25 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов. Вести».
20.00 Местное время.
20.45 «Измайловский парк». (16+).
23.35 Х/ф «Анютинно счастье».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Центральный округ».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 Сегодня.
08.20 Т/с «Москва. Три вокзала».
09.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы».
13.00 Сегодня.
13.25 Обзор. Чрезвычайное происшествие.
14.00 «Место встречи».
16.00 Сегодня.
16.25 «Следствие вели...»
17.10 «Жди меня». (12+).
18.10 Т/с «Пес».
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Проспект обороны».
23.10 «ЧП. Расследование».
23.45 Юбилейный концерт.
01.15 «Исповедь».

ДОМАШНИЙ

06.30 «Знать будущее. Жизнь после Ванги».
07.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.30 «Давай разведемся!»
09.35 «Тест на отцовство». (16+).
11.35 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.35 Д/ф «Порча». (16+).
15.05 Мелодрама «Клевер желаний». (16+).
19.00 Мелодрама «Чужой ребенок». (16+).
23.30 «Про здоровье». (16+).
23.45 Мелодрама «Здравствуйтесь Вам!» (Россия - Украина). (16+).
01.50 Комедия «Синьор Робинзон». (Италия). (16+).
03.45 Д/ф «Порча». (16+).
04.10 Д/ф «Знать будущее. Жизнь после Ванги».
05.50 «Домашняя кухня».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».
08.10 «Смех с доставкой на дом».
08.45 Детектив «Женщина наводит порядок».
11.30 «События».
11.50 Детектив «Женщина наводит порядок».
13.00 Н. Джигурда «Он и Она».
14.30 «События».
14.50 «Город новостей».
15.10 «Петровка, 38».
15.25 Х/ф «Помощница».
17.50 «События».
18.10 Детектив «Вскрытие покажет».
20.00 Детектив «Нож в сердце».
22.00 «В центре событий».
23.10 «Приют комедиантов».
01.05 Д/ф «Дворожки. На руду написано...»
01.55 Д/ф «Актерские драмы. Отравленные любовью».
02.35 «В центре событий».

ЗВЕЗДА

08.00 Новости дня.
08.20 Х/ф «Сокровища Ермака».
08.45 Х/ф «Ошибка резидента».
10.00 Военные новости.
10.05 Х/ф «Ошибка резидента».
12.00 Х/ф «Судьба резидента».
13.00 Новости дня.
13.20 Х/ф «Судьба резидента».
14.00 Военные новости.
14.05 Х/ф «Судьба резидента».
16.00 Х/ф «Возвращение резидента».
18.00 Новости дня.
18.45 Х/ф «Возвращение резидента».
19.50 Х/ф «Конец операции «Резидент»».
21.15 Новости дня.
21.30 Х/ф «Конец операции «Резидент»».
23.10 «Десять фотографий».
00.00 «Рябиновый вальс».

суббота, 28 марта

РГВК

07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
08.00 Мультфильм 0+
08.30 Новости Дагестана
08.55 Х/ф «Строгая женщина»
10.35 «Дагестанский календарь» 0+
10.45 «Молодежный микс»
11.05 Киножурнал «Хочу все знать» 0+
11.20 «Мой малыш» в прямом эфире
11.50 Мультфильм 0+
12.05 «Подобности»
12.30 «На виду. Спорт»
13.10 Концерт «Мир сквозь танец ансамбля танца «Лезгинка» и «Донбасс» 0+
15.30 Мультфильм 0+
15.45 «Дагестанский календарь» 0+
15.50 «Здравствуй, мир!» 0+

16.30 Новости Дагестана

16.55 Дагестанское кино. Х/ф «Так рождается песня»
18.25 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Сокровища Дагестана»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
19.30 Новости Дагестана
19.55 «Парламентский вестник»
20.20 Проект «Мы - народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Первая студия»
21.40 Документальный проект Елены Ескиной и Фериде Алипулатовой «Выжившая»
21.55 «Годекан» 6+
22.30 Новости Дагестана
23.00 «Наука Дагестана»
23.50 «История Дагестана в лицах. Князь Григорий Гагарин»

ПЕРВЫЙ

06.00 Телеканал «Доброе утро. Суббота».
09.00 Умницы и умники. (12+).
09.45 «Слово пастыря».
10.00 Новости.
10.15 «Александр Михайлов. Кино, любовь и голуби». (12+).
11.15 «Видели видео?»
12.00 Новости.
12.15 «Видели видео?»
13.55 «Теория заговора». (16+).
14.45 Х/ф «Берегись автомобиля». (12+).
16.35 «Кто хочет стать миллионером?» с Д. Дибровым. (12+).
17.50 «Сегодня вечером».
21.00 «Время».
21.20 «Dance Революция».
23.00 «Большая игра». (16+).
00.10 Х/ф «Цена успеха».
01.45 «Мужское/Женское». (16+).
02.30 «Про любовь». (16+).
03.15 «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

08.40 Местное время.
11.20 Местное время. Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». Суббота».
08.00 «Вести». Местное время.
08.20 Местное время. Суббота.
08.35 «По секрету всему свету».
09.30 «Пятеро на одного».
10.20 «Сто к одному».
11.10 «Смеяться разрешается».
13.40 Х/ф «Она сбילה летчика».
18.00 «Привет, Андрей!»
20.00 «Вести в субботу».
20.40 Х/ф «Выражи судьбу».
00.40 «Конец прекрасной эпохи». (16+).
02.30 Х/ф «Золотые небеса».

НТВ

05.35 Х/ф «Свой среди чужих, чужой среди своих».
07.25 Смотри.
08.00 Сегодня.
08.20 «Готовим с Алексеем Зиминим».
08.45 «Доктор Свет».
09.25 Едим дома.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога.
11.00 «Живая еда с Сергеем Малоземовым».
12.00 Квартальный вопрос.
13.00 «НашПотребНадзор».
14.00 «Поедем, поедим!»
15.00 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 «Следствие вели...»
17.50 Ты не поверишь!
19.00 «Центральное телевидение» с В. Такменевым.
21.00 «Секрет на миллион». Н. Гулькина.
23.00 «Международная пирамида» с Т. Кеосаяном.
23.50 «Своя правда» с Р. Бабаяном.

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
07.20 Мелодрама «Удиви меня». (Украина). (16+).
09.10 Мелодрама «Здравствуйтесь Вам!» (16+).
11.15 Мелодрама «Худшая подруга», 1-8 с. (Украина). (16+).
19.00 Т/с «Великолепный век», 51 и 52 с. (16+).
23.45 Мелодрама «Тебе, настоящему. История одного отпуска». (Россия - Украина). (16+).
02.35 Мелодрама «Худшая подруга», 1-3 с. (16+).
04.50 Д/ф «Знать будущее. Жизнь после Ванги». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

7.15 Православная энциклопедия.
7.45 Х/ф «Охотница». (12+).
9.40 Д/ф «Георг Отс. Публика ждет...» (12+).
10.45 Х/ф «Максим Перелыца».
11.30 События. (16+).
11.45 Х/ф «Максим Перелыца».
12.55 Детектив «Призраки Замоскворечья». (12+).
14.30 События. (16+).
14.45 Детектив «Призраки Замоскворечья». (12+).
17.05 Х/ф «Женщина наводит порядок». (12+).
21.00 Постскриптум. (16+).
22.15 Право знать! (16+).
23.45 События. (16+).
23.55 Дикие деньги. Бадри Патаркашвили.
0.50 Прощание. Япончик.
1.35 Советские мафи. Мать всех воров. (16+).
2.15 Крым. Курс на мечту.
2.45 Постскриптум. (16+).
3.50 Право знать! (16+).
5.05 Петровка, 38. (16+).

ЗВЕЗДА

06.55 Х/ф «Двенадцатая ночь».
08.00 Новости дня.
08.15 Х/ф «Двенадцатая ночь».
09.00 «Легенды музыки».
09.30 «Легенды кино».
10.15 Д/с «Загадки века»
11.05 «Улика из прошлого».
11.55 «Не факт!»
12.30 «Круиз-Контроль». «Москва - Тверь».
13.00 «Морской бой».
13.30 «Оружие Победы».
16.00 «Солдат И. Бровкин».
18.00 Новости дня.
18.10 «Задано!»
18.25 Х/ф «Иван Бровкин на целине». (1958).
20.30 Д/ф «Легенды государственности».
21.15 Т/с «Россия молодая», 1-7 с.
05.40 Т/с «Россия молодая»

воскресенье, 29 марта

РГВК

07.00 Новости Дагестана
07.20 «Вахтар ва инсанар»
08.00 «Мой малыш»
08.30 Новости Дагестана
08.50 Мультфильм 0+
09.05 Концерт «Мир сквозь танец»
11.25 «Городская среда»
11.55 «Здравствуй, мир!» 0+
12.30 «Молодежный digest»
12.45 «Арт-клуб» 0+
13.10 «Мастер спорта»
13.30 «Интервью с Хамис Шамиловой» 6+
14.00 «Аросектор»
14.30 Проект Елены Ескиной и Фериде Алипулатовой «Выжившая»
14.50 «Память поколений. Высота 102, 0»
15.30 «Галерея искусств»

15.55 Музыкальный спектакль «Чипполино» 0+

17.25 «Человек и право»
18.30 «Молодежный digest»
18.50 «Экологический вестник»
19.10 «Учимся побеждать»
19.30 Время новостей Дагестана
20.35 «Служа Родине»
20.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
21.55 «Годекан» 6+
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.30 «Парламентский вестник»
23.55 Х/ф «Солдат Иван Бровкин» 0+
01.30 «Годекан» 6+
01.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
02.40 Х/ф «Леди исчезает»

ПЕРВЫЙ

06.00 Новости.
06.10 Т/с «Комиссарша».
07.00 «Игрой, гормонь любимая!» (12+).
07.45 «Часовой». (12+).
08.15 «Здоровье». (16+).
09.20 «Непутевые заметки». (12+).
10.00 Новости.
10.15 «Жизнь других».
11.15 «Видели видео?»
12.00 Новости.
12.15 «Видели видео?»
13.55 «Теория заговора».
14.55 Х/ф «Верные друзья».
16.50 «Точь-точь». (16+).
19.25 «Лучше всех!»
21.00 «Время».
22.00 «Что? Где? Когда?» Весенняя серия игр.
23.10 Х/ф «Лукас». (18+).
00.45 «Мужское/Женское». (16+).
02.20 «Про любовь». (16+).
03.05 «Наедине со всеми».

РОССИЯ 1

04.15 Х/ф «Анютинно счастье».
08.00 Местное время. Воскресенье.
08.35 «Когда все дома с Тимуром Кизяковым».
09.30 «Устами младенца».
10.20 «Сто к одному».
11.10 Всероссийский потребительский проект «Тест».
12.10 «Осторожно: мошенники». Расследование Л. Закошанского.
13.10 Х/ф «Любовь по найму».
17.00 «Ну-ка, все вместе!»
20.00 «Вести недели».
22.00 Россия. Кремль. Путин.
«Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым».
01.30 Х/ф «Подруги».

НТВ

05.20 «Большие родители». (12+).
06.00 «Центральное телевидение».
08.00 Сегодня.
08.20 «У нас выигрывают!»
10.00 Сегодня.
10.20 «Первая передача».
11.00 «Чудо техники».
11.55 «Дачный ответ».
13.00 «НашПотребНадзор».
14.00 «Однажды...»
15.00 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 «Следствие вели...»
18.00 «Новые русские сенсации».
19.00 «Итоги недели»
20.10 «Маска». (12+).
22.50 «Звезды сошлись».
00.25 «Основано на реальных событиях».
03.40 Т/с «Москва. Центральный округ».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.55 Мелодрама «Тебе, настоящему. История одного отпуска». (16+).
09.55 «Пять ужинов». (16+).
10.10 Мелодрама «Чужой ребенок». (16+).
14.30 Т/с «Великолепный век», 51 и 52 с. (16+).
19.00 Телесериал «Великолепный век», 53 и 54 с. (16+).
23.50 «Про здоровье». (16+).
00.05 Мелодрама «Удиви меня». (16+).
01.55 Мелодрама «Худшая подруга», 4-8 с. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

05.55 Х/ф «Случай в квадрате 36-80».
07.20 «Фактор жизни».
07.45 «Полезная покупка».
08.10 Д/ф «Трагедия смешного человека».
08.50 Х/ф «Суета сует».
10.40 «Спасите, я не умею готовить!»
11.30 «События».
11.45 Х/ф «Артистка».
13.55 «Смех с доставкой на дом».
14.30 «Московская неделя».
15.05 «Хроники московского быта. Градус таланта».
15.55 «Прощание».
16.55 Д/ф «Звезды легкого поведения».
17.40 Детектив «Разоблачение единорога».
21.30 Детектив «Темная сторона души».
00.15 «События».

ЗВЕЗДА

09.00 Новости недели
09.25 «Служу России».
09.55 «Военная приемка».
10.45 «Скрытые угрозы»
11.30 Д/с «Секретные материалы».
12.20 «Код доступа». «Операция «Грета». Убийственная экология».
13.15 «Спец/репортаж».
13.55 Т/с «Операция «Тайфун»
18.00 Главное с О. Беловой.
19.25 Д/с «Легенды советского сыска».
21.05 Д/с «Легенды советского сыска. Годы войны».
22.45 Д/с «Сделано в СССР».
23.00 «Фетисов».
23.45 Х/ф «Гараж».
01.40 Х/ф «Сокровища Ермака».

КУЛЬТУРА 23 по 29 МАРТА

ПОНЕДЕЛЬНИК

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
06.35 «Пешком...»
07.05 «Правила жизни».
07.35 Д/с «Русская Атлантида».
08.05 Цвет времени.
08.15 «Другие Романовы».
08.45 Х/ф «Михайло Ломоносов». Фильм 1.
10.15 «Наблюдатель».
11.10 ХХ век.
11.55 Д/ф «Мальта».
12.25 Власть факта.
13.10 Линия жизни.
14.05 Цвет времени.
14.15 Д/ф «Фургон комедиантов».
15.25 «Дело ц. Справедливость Н. Первого».
15.55 «Агора».
17.00 Исторические концерты.
18.45 Власть факта.
19.45 Главная роль.
20.00 «Правила жизни».
20.30 «Спокойной ночи»
20.45 Д/с «Вселенная Стивена Хокинга».

ВТОРНИК

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
06.35 «Пешком...»
07.05 «Правила жизни».
07.35 Д/с «Инопланетяне».
08.20 «Монолог Александр Прощкин», ч. 1.
08.45 Х/ф «От недр своих». Фильм 1.
10.15 «Наблюдатель».
11.10 ХХ век.
12.25 «Тем временем».
13.15 Д/ф «Человек без маски. Георг Отс».
14.05 Цвет времени.
14.10 «Меж двух кулис».
15.25 Пятое измерение.
15.55 «Белая студия».
16.40 Фильм-спектакль «Красивая планета».
17.40 Красивая планета.
17.55 Исторические концерты. И. Козловский.
18.40 «Тем временем»
19.45 Главная роль.
20.00 «Правила жизни».
20.30 «Спокойной ночи»
20.45 Д/с «Путешествия во времени».
21.30 Искусств/ отбор.
22.10 Х/ф «От недр своих». Фильм 1.

СРЕДА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
06.30 Новости культуры.
06.35 «Пешком...»
07.05 «Правила жизни».
07.35 Д/с «Рассказ обо всем».
08.20 «Александр Прощкин», ч. 2.
08.45 Х/ф «От недр своих». Фильм 1.
10.15 «Наблюдатель».
11.10 ХХ век.
12.25 Цвет времени.
12.55 «Что делать?»
13.15 Искусств/ отбор.
13.55 Д/с «Первые в мире». «Синяя птица»
14.10 «Меж двух кулис».
15.25 «Я исповедуюсь».
15.55 «Сати».
16.40 Фильм-спектакль
17.45 Цвет времени.
17.55 Исторические концерты. Н. Петров.
18.40 «Что делать?»
19.45 Главная роль.
20.00 «Правила жизни».
20.30 «Спокойной ночи»
20.45 Д/с «Рассказ обо всем».
21.30 Абсолютный слух.
22.10 Х/ф «От недр своих». Фильм 1.

ЧЕТВЕРГ

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
06.35 «Пешком...»
07.05 «Правила жизни».
07.35 Д/с «Рассказ обо всем».
08.20 «Александр Прощкин», ч. 3.
08.45 Х/ф «Врата учености». Фильм 2.
10.15 «Наблюдатель».
11.10 ХХ век.
12.25 «Игра в бисер»
13.10 Абсолютный слух.
13.55 Красивая планета.
14.10 «Меж двух кулис».
15.25 «Ямское дело».
16.40 «Не такой, как все».
17.45 Цвет времени.
17.55 Исторические концерты. С. Рихтер.
18.45 «Игра в бисер»
19.45 Главная роль.
20.00 «Правила жизни».
20.30 «Спокойной ночи»
20.45 Д/с «Вселенная Стивена Хокинга». «Рассказ обо всем».
21.30 «Энигма».
22.10 Х/ф «Врата учености». Фильм 2.
23.20 «Александр Прощкин», ч. 4.

ПЯТНИЦА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40
06.35 «Пешком...»
07.05 «Правила жизни».
07.35 Д/с «Рассказ обо всем».
08.20 «Александр Прощкин», ч. 4.
08.45 Х/ф «Врата учености». Фильм 2.
10.20 Х/ф «Девушка спешит на свидание».
11.25 Открытая книга.
11.55 Д/ф «Альбатрос». Выстоять в бурю».
12.35 Черные дыры.
13.15 Д/ф «Жизнь - спажок непарный 2».
14.10 «Меж двух кулис».
15.10 Письма из провинции.
15.40 «Энигма».
16.20 «Эта пиковая дама».
17.15 Исторические концерты.
18.45 «Билет в Большой».
19.45 «Смехоностальгия».
20.15 Искатели.
21.00 Линия жизни.
21.55 Х/ф «Врата учености». Фильм 2.
23.30 «2 Верник 2».
00.20 Х/ф «Надо мною солнце не садится».

СУББОТА

06.30 Альфред Хичкок «Я исповедуюсь».
07.05 М/ф «Бюро находок». «В стране невыученных уроков».
08.00 Х/ф «Анонимка».
09.10 Телескоп.
09.40 Д/с. «Село Ярополец»
10.10 Х/ф «Человек родился».
11.40 «Диалог без грима».
11.55 «Праотцы». Иаков.
12.25 Пятое измерение.
12.55 Д/ф «Дикие Анды».
13.45 «Диалог без грима».
14.00 Д/с «Максим Горький».
14.30 Х/ф «Сватовство гусара».
15.40 «Диалог без грима».
15.55 Д/ф «Жизнь ради музыки». (Германия).
17.00 Острова.
18.15 Х/ф «Поздняя любовь».
20.45 «Диалог без грима».
21.00 «Агора».
22.00 Х/ф «Одиночество бегуна на длинные дистанции». (Великобритания).

ВОСКРЕСЕНЬЕ

06.30 М/фильмы
07.55 Х/ф «Сватовство гусара».
09.05 «Обыкновенный концерт».
09.35 «Мы - грамотеи!»
10.15 Х/ф «Идеальный муж».
11.45 «Диалог без грима». «Традиция. Театр».
12.00 Юбилей Л. Лядовой.
12.35 Диалоги о животных.
13.20 «Другие Романовы».
13.50 «Диалог без грима».
14.05 Х/ф «Мелочи жизни».
15.30 «Диалог без грима».
15.45 Д/ф «Битва за Москву».
16.30 «Картина мира».
17.15 «Пешком...»
17.45 «Диалог без грима». «Пьеса. Новая жизнь».
18.00 Х/ф «Баллада о солдате».
19.30 Новости культуры.
20.10 Х/ф «Weekend».
21.50 Шедевры мирового музыкального театра. Гамбургский балет. «Нижинский».

РАДИО

ПОНЕДЕЛЬНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Литературные чтения
ВТОРНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. «Актуально».
СРЕДА
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Год памяти и славы. 75 лет Победы В.В..
ЧЕТВЕРГ
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Время и молодежь.
ПЯТНИЦА
11.10. Вести «Дагестан»
11.25. Голос Ислама
11.45. Концерт.
СУББОТА
13.10. Субботный концерт
ВОСКРЕСЕНЬЕ
10.10. Соколенок.

Программа гъзаурайди - Н.РАШИДОВА

Чи ерияр

Цийихуьруьн тарих

Агьмедия МАГЬАДОВ, тарихчи

ЦИЙИХУЬРУ (Ново-аул) Мегьарамдхуьруьвай (райцентрадивай) 7 км-дин яргъа, кефердинни рагъэкъечдай патахъ гала. Кеферпата ам - Къурагь райондин Къуьчхуьррихъ, къиблепата - Бут-Къазмайрихъ, рагъакидай пата - Сенгеррихъ (Захит), рагъэкъечдай патани Хважа-Къазмайрихъ галаз сергъятламиш жезва. Хуьруь 2500 га (райондин вири мулкарин 3,8 %) майдан къазва. Абурукай 1220 га хуьруьн майишатдин чилеря. Цийихуьр Самур ва Гуьлгери вацарин дугунра экля хъанва.

Переписдин делиралди, 2019-йисуз ина 2760 агъали яшамыш жезвай. Ам райондин инсанар гзаф авай хуьрерикай сад я. Цийихуьр "Сельсовет Новоаульский" АСП-дик (къил - В.Г. Якубов) акатзава. Къенин юкьуз хуьре 930 хизан ва 600 къвал ("Сельсовет Новоаульский" АСП-дин ктабда къалурнавай делиралди) ава. Иник Храх-Уба ва Грар (Къилчхан) хуьрерни акатзава. Хуьруьн мулкарилай "Кавказ" - М 29 шегъре рехъ физва. Хуьр гъуьлуьн дережадилай 200 метрдин вине ава. Ина лезгиар-55,3 %, туьрк чалалди рахазвай азербайжанвиар - 33,6 %, рутулар - 7,2 %, масабур - 3,9 % яшамыш жезва. Авай малуматрал асалуь яз, Цийихуьр 1940-йисуз Рутул ва Ахцегь районрай агъалияр куьчаруниз талуьк РД-дин программадин пландин бинедаллаз арадал атана. 1939-йисан зулуз 105 хизан (абурукай 90 хизанди алай вахтунин хуьруьн бине кутуна) куьч хъана. Сифтедай чиликай атанвай къазмайра яшамыш жезвай, лап четин тир. Дяве башламиш хъана. Инсанар каша гъелекзавай. Къиздирмадикди рекъизвай, гъар юкьуз са вуж ятлани кучукавай. Гзафбур, кичле хъана, элкьвена дагълариз куьч хъана. Хуьре бине кутурбур иниз Рутул райондин Катрух хуьрай куьч хъанвайбур тир: Айдемироврин, Магьадоврин, Нуьгьоврин, Гьасановрин, Вагьидоврин, Исмаиловрин, Ибаеврин, Жамаловрин, Межидоврин, Мегьамедоврин, Исаеврин ва

масабурун хизанар. Гуьгъуьнлай иниз Ахцегь райондин Ухул, Храх, Къаька, Грар, Мацар хуьрерай ва Худат посёлокадай (Азербайжан республика) агъалияр куьч хъана. Агъа Катрухай куьч хъанвай агъалийри хуьре сифте колхоз ("ДАССР-дин 20 йис" твар алаз, председатель - Агьмедхан Гьабибов) тешкилна. Ахпа колхоз Кагановичан тиварунихъ яна. Председателвиле Гьажиомар Магьадов тайинарна. Адан регъбервилек кваз колхоздихъ еке агалкуьнар хъана. Абурай Гь.Н.Магьадоваз ДАССР-дин Верховный Советдин Гуььрметдин грамота гана. Гуьгъуьнлай колхоздин твар мад дегишарна, "Комсомолец" хъана. Ам асул гьисабдай хуьруьн майишатдал, ципицар битмишарунал машгъул тир. Дяведин йисара колхозди республика, уьлкве суьсетдалди таъминаруник вичин пай кутуна. Ватандин Чехи дяведа и хуьрряй гзаф ксари чпин чанар гана. Хайи ерийрал хтун къисмет хъайибур лагъайтла, Баркалладин, Яру Гъетрен орденрин, гзаф къадар медалрин сагъибар тир.

1966-йисуз совхоз "Комсомольский" (и твар гунихъ себеб авай - зегъмет члугазвайбурун члехи пай комсомолар тир) арадал атайла, хуьруьн калубар дегиш хъана. Сифтегъан директор Абас Саркаров Гъепецгьерилай тир. Гуьгъуьнлай совхоздиз Бут-Къазмайрилай тир Абди Аливердиева регъбервал гана. Адан девирда совхоз неинки ДАССР-да, гъаки адалай къецени вилик жергейра авай. Ам КПСС-дин ЦК-дин, СССР-дин Министррин Советдин, ВЛКСМ-дин, ВЦСПС-дин гъилляй-гъилиз къведай Яру пайдахриз лайихлу хъана.

Гуьгъуьнлай Цийихуьрряй тир Осман Аслалиеван девирда совхоздикай миллионер хъана, далу пата зегъмет члугур гзафбурукай - орденрин ва медалрин кавалерар. Абурун жергеда авай: Агьмедия Магьадов, Сефтер Сафаралиев, Гуьсейин Межидов, Рагъимат Магьадова, Гьажира-сул Магьадов ва масабур. Уьзюьмлухрин бригададин звеньевой Г.Нуруллаев Ленинан ордендиз лайихлу хъанай.

1966-йисалай Цийихуьре юкван школа кардик ква. Алай вахтунда ина вири куьнейра къирцанва. Газ, экв, яд ва ЛЭП, саки вири къвалериз интернет тухванва. "Комсомольский" совхоз чкайдалай къулухъ хуьре гъа ихътин твар алаз МУСП арадал атана. Ам салан майваяр ва емишар гьасилунал машгъул я. Мадни ина "Землястрой" ва "Прометей" ООО-яр, аялрин "Ромашка" твар алай бахча кардик ква.

Гъар йисан 21-мартдиз ина Яран сувар, гъакини мусурманрин суварар къейдзава.

Спорт

Куьрелди...

Арина СЕЛИМОВА

14-мартдиз Сулейман-Стальский райондин Цийихуьруьн СОШ-да гиряяр хкажунин рекъай спортдай райондин кьенкьечивал къазанмишун патал акъажунар киле фена. Райондин образованидин управленидихъ (РУО) галаз санал и серенжем тешкилнавайди район администрациядин физический культурадин, спортдин, туризмдин ва жегъилрин крарин рекъай комитет тир.

Акъажунар ачухуниз талуькярнавай мярекатда РУО-дин начальник Гуьсейин Шихбабаева, Цийихуьруьн СОШ-дин директор Бег Ягъибегова, Дагъустандин гиряйрин спортдай федерациядин президент Магелан Саидова ва масабуру иштиракна.

Итижлудаказ ва хъсан гъазурвал аваз киле феий акъажунра кьенкьечивал чкаяр кьур спортсменриз пулдин премияр, медалар ва грамотаяр гана.

Дин

Исламдин эдебар ва ахлакьбар

Ямин МЕГЬАМЕДОВ, диндин рекъай алим

(Эвел - 6-7, 9-11-нумрайра)

Аллагъ-Тааладин Каламдихъ - пак Къуръандихъ галаз алакьалу эдебар

Аллагъдин гафар пакбур, амай вири гафарилай абурун дережа вине тирдахъ мусурман кас инанмиш я. Ни и гафарин кумекдалди лагъайтла, ада дуьзвал авунва ва ни, абурукай даях къуна, дуван авуртла, ада адалатлувал авунва. Къуръан келзавай инсанар Аллагъдин вилик къетлен ксар я. Къуръан киле тухузвайбур къутармиш жедайбур ва агалкуьнар авайбур я. Адалай элкьвейбур лагъайтла, гъелек ва зиянвиле жедайбур я. Мусурман касдиз иман артух хъунин карда Къуръандин жигъетдай атанвай делипри еке таъсир ийизва. Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) гьадисда лагъанва (мана): "Къела куьне Къуръан, гъакьикъатда, ам Къияматдин Юкьуз шафаатчи жеда ам келайдаз" (Муслим). Къуръан келзавай касдин дережа гьихътинди ятла и гьадисдай акъазва: "Виридалайни хъсанди квекай, вичиз Къуръан чирна, ам масадаз чирайди я" (Бухарий).

Мад са гьадисда лагъанва: "Къуръан-эгълияр - Аллагъдин эгълияр ва Адан къетлен ксар я" (Агьмад). "Гъакьикъатда, риклер муьрхъуь къазва, ракъ муьрхъуь къазвайвал". Адавай хабар къуна: "Я Аллагъдин Расул, ам гьикъ алудда?". Ада лагъанва (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз): "Къуръан келуналди ва кьиникъ рикел гъуналди" (Байгъакъий).

Са сеферда Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) мушрикрин башчийрикай садаз Къуръандин аятрикай келайла, ам гзаф тажуб хъана ва ада ажеб гафар лагъанва: "Къин къазва Аллагъдал, гъакьикъатда, Къуръандиз ширинвал ава, ва гъакьикъатда адаз нурдин царцилар ава, ва гъакьикъатда ам вичин кьанкай гзаф пешер квай ва емишар алай тарциз ухшар я, ва а гафар инсанди лугъуч" (Байгъакъий).

Гъавилай мусурманди, Къуръандин гьалал гьалал яз, гъарам гъарам яз къуна, ана къалурнавай эдебар ва ахлакьбар киле тухунилай алава яз, ам келдайла ихътин эдебар хвена кьанда:

1. Ам келун лап тамам гьалда хъун герек я: дастамаз гваз, Къибледихъ элкьвена ва эдеблудаказ ацукьна;
2. Тади къачун тавуна, астадаказ келна кьанда. Ам пуд йикъалай фад келна куьтягъун виче къведач. Гьадисда лагъанвайвал (мана): "Ни Къуръан пуд йикъалай фад келна куьтягъайтла, ам адан гъавурда гъатдач" (Тирмизий). Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) Абдуллагъ бин Умараз (Аллагъ рази хуьрай вичелай) Къуръан хатму авун (яни сифте кьилляй эхирдалди келна куьтягъун) эмирна, гъар гъафтеда (гъар ирид юкьуз). И кар Абдуллагъ бин Масъуда (Аллагъ рази хуьрай вичелай), Усман бин Афъана (Аллагъ рази хуьрай вичелай), Зайд бин Сабита (Аллагъ рази хуьрай вичелай) ирид йикъан къене кьилиз акъудзавай.
3. Къуръан хъсан сесиналди келун герек я. Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) лагъанва (мана): "Куьне (келдайла) гуьрчегара Къуръан куь сесиналди" (Агьмад).
4. Къуръан, фикир-фагъум гуз, анай ибретар къачуз келна кьанда.

Къуръан келзавай кас вичиз Къуръан-эгълийрин сифетар, лишанар арадал гъиз алахъна кьанда. Ибн Масъуда (Аллагъ рази хуьрай вичелай) лагъанва (мана): "Лазим я Къуръан келзавай касдиз вичин йиферин къадир чир хъун, амай инсанар ксанвайла, вичин йикъан къадир чир хъун, амай инсанри север хуьн тийизвайла, вичин шехъунин къадир чир хъун, амай инсанар хуьррезвайла, вичин къурхулувлин къадир чир хъун, амай инсанри (гъалалди, гъалал туширди) акадарзавайла, вичин кисунин къадир чир хъун, амай инсанри гзаф рахунарзавайла, вичин умунвиллин, секинвиллин къадир чир хъун, амай инсанри лавгъавалзавайла, вичин пашманвиллин къадир чир хъун, амай инсанри еке шадвилерзавайла".

Аллагъдин Расулдихъ (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) галаз алакьалу эдебар:

Пайгъамбардихъ (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) галаз алакьалу тамам эдебар хвена кьанзавайди мусурман касди риклин дериндай гьиссзава. И кардихъ гзаф себебар ава.

1. Аллагъ-Таалади гъар са мусурман касдиз Пайгъамбардихъ (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) галаз алакьалу эдеб хуьн важиблу авунва. Къуръанда лагъанва: (49-сура, 1,2,3-аят, мана): "Эй, иман гъанвайбур! Куьн Аллагъдилай ва Адан Расулдилай вилик акатмир (са кар къетли ийидайла куьне) ва кичле хуьхъ кез Аллагъдихъай! Гъакьикъатда, Аллагъ вири ванер къведайдиди, вири чидайдиди!" - (1). "Эй иман гъанвайбур! Хкажмир куьне куь сесер Пайгъамбардин сесинин виле ва кевиз (лап ван алаз) лугъумир куьне адаз гафар, куьне - садбуру муькуьбуруз (лап) ван алаз лугъузвайвал, члур (файдасуз) тахъун патал куь крар, куьне гич гьиссини тавуна" - (2). "Гъакьикъатда, Аллагъдин Расулдин вилик чпин сесер агъуз ийизвайбур абурчпин риклер Аллагъди синагъламишнавайбур я, "Аллагъдихъай кичевал" хъун патал. Абуруз - (гунагъар) багъишламмишда ва члехи суваб (Женнет) жеда" - (3).

2. Аллагъ-Таалади муьминриз адаз (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) муьтуьгъ хъун ва ам гзаф кьан хъун ферзнава. Къуръанда лагъанва (47-сура, 33-аят, мана): "Эй иман гъанвайбур! Аллагъдиз муьтуьгъ хуьхъ (куьн) ва муьтуьгъ хуьхъ Расулдиз, ва куьне куь амалар члурмир (муртадална ва я масабуруз къалурун патал (показуха) крар ийиз)!".

Къуръанда мадни лагъанва (3-сура, 31-аят, мана): "Лагъ (эй Пайгъамбар): "Эгер кез Аллагъ кьан ятла, аз табий хуьхъ (куьн) ва куьн Аллагъдиз кьан жеда, (Ада) куь гунагърилайни гъил къачуда. Аллагъ гъил къачудайди, регъимлуди я!"

Низ муьтуьгъ хъун важиблу ятла ва адаз муьтуьгъсузвалун къадагъа авунватла, ахътиндахъ галаз вири гьалара ва крара эдеб хвена кьанда.

3. Аллагъ-Таалади ам, Пайгъамбар (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз), имам, гъаким, дуванчи яз авунва. Къуръанда лагъанва: (33-сура, 21-аят, мана): "Дугъриданни, кез (эй муьминар) Аллагъдин Расулда хъсан чешене ава. Чпи Аллагъдихъ ва Эхиримжи Йикъахъ умудзавайбур ва (чеп) Аллагъ гзаф рикел ва мецел гъизвайбур тирбуруз".

Имамдихъ, эмирдихъ, пачагъдихъ галаз эдеб хуьн вири кьанунри важиблу ийизва, виридан акъулри тестикъарзава.

(КъатI ама)

Диндин месэлайриз талуьк суалар пайда хъайитла, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министрество

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Р. РАМАЛДАНОВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникациярин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральный кьул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация
авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькуьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гуьзвач ва абур эл-
къвена вахузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делирлин дуьзвиллин ва керчек-
виллин пататхай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин квал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 17.00

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6432

И лишандик квай материалар

гъакъидихъ чапзавайбуур я.

Икъван яшар хъанвайбууру келрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БНК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Гь Мубаракрай!

Махачкъалада яшаминш жезвай кьурагъви баде,
дяведин ва зегъметдин ветеран
Сефижат Гъамидовна НАЗАРАЛИЕВАДИЗ:

Дуьньядин дердер кужумна
гъикъван!

Ятлани таъсиб ари хъиз я
къакъан!

Балайриз хъана гъамиша
чеине,

Адлу авуна картарин бине!

Акьулдиз дерин, рахуниз
ширин,

Гъар са патай къвез анъах
аферин!

Ви къаиларал чун ашуьк я
вири,

Акурай гъа икI гъамиша
дириз!

ВИ 90 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ ХВА ШАКИР,
РУШАР РОЗА ВА ГУЪЛНАРА, ХТУЛАР, ПТУЛАР,
ВИРИ БАГЪРИЯР.

* * *

Девлетарни бахтар галай
Яран сувар мубаракрай!

Зи Лезгистан, акала яб,
Гатфарив гва ракъин запаб:

Квадра чиркер -
беден михъи!

Чанар жседа мягъкем, дири.
Жувни клан хъухъ,

клан хъухъ вири!

Шаксуз, уьмуьр жседа
къени.

Хуьре - квалек хуьх куь
садвал,

Яшаминш хъухъ, ийиз
шадвал!

Пак фикирив хъухъ куьн
вердиш -

Яшар жседа тамам са виш.

ЗУН МИРИМ Я - ЛЕЗГИ ИВИ, АТА-БУБА ТИР КЪЕЛПИРВИ.

Малумат

Коронавирус себеб яз Дагъустандин мулкарал гзаф къадар
инсанрин иштираквал аваз кыле физвай мярекатар тухун вахтун-
налди акъвазарнава. И кардихъ галаз алакьалу яз, **20-мартдиз**
Махачкъалада кыле тухун фикирдиз къачунвай лезги меденият-
дин фестиваль ва **24-мартдиз** Сулейман-Стальский райондин
Эминхуьруьн юкъван мектебда лезги члалай тешкилзавай олим-
пиада акъвазарнава. Абур мус кыле фидатла, чна виликамаз
хабар хгуда.

ТЕШКИЛЛУВИЛИН КОМИТЕТ.

Цийи ктаб

“Зи руьгъ, зи тан - ватан”

А.ЭМИРСУЛТАНОВ

И мукъвара Дагъустандин
кьабрин издательствода лезгий-
рин алай девирдин бажарагълу
шаир, члалан устад **Шагъбала**
ШАГЪБАЛАЕВАН “Зи руьгъ, зи
тан - ватан” твар алай иердиказ
члагурнавай, хкъагъай шииррикай
ва поэмайрикай ибарат ктаб чап-
дай акъатна.

Рикел хкин, ам жуьреба-
жуьре йисара басмадай акъат-
навай “Карвандихъ рехъ”, “Зен-
гер”, “Гъакъикъатдин целхемар”,
“Регимдин тумар”, “Марфадин
раб” ктабрин автор я. Шаирдин
“Сноп стихов” шииррин кватлал
урус члалалдини акъатна. “Тава-

зи рагъ”, “Къуьлуьн кылер” ур-
тах кватлалрикни шаирдин чла-
лар акатнава.

Къелемдин устадди дуьнья-
яда твар-ван авай персерин
классик Абдулкасам Фирдоу-
сидин “Рустам ва Зугъраб” по-
эма лезги члалаз таржума аву-
на, кылдин ктаб яз акъудна.

Винидихъ твар кьунвай
цийи ктабда хкъагъай шиирар,
поэмаяр, таржумаяр гъатнава.
Шаирди илгъам авай царарал-
ди ватан клан хъунихъ, халкъ-
диз вафалу хъунихъ, инсанви-
лихъни регимдихъ, гъахъу-
нихъни адалатлувилыхъ эвер
гузва.

Ктаб автордин 60 йис тамам
хъуниз талукъ яз акъуднава.

Лампадин

ЭКВ

Юсиф САРКАРОВ

Къечле авай лампадин экв,
Къулай квалин тушни абур!

Хуьзва ада зи риклин эрк,
Хъун паталди руьгъ

такабур!

Къула ава целхемдин сес,
Кавалдал кац - ажеб секин.

Завай секин жезвач гъевес,
Живед маргъал - къежел

квалин...

Кысас

Азедин ЭСЕТОВ

Им дагълух са районда
хъайи кар я. Партиядин райком-
дин секретардинни милициядин
начаникдин араяр къанвай.
Абур, винел акъуд тийиз, сада
муькуьдаз чинеба са фенд къу-
нал, лугъудайвал, фур эгъуьнал
машгул тир.

...Са нязиз, лап геж вахтун-
да, старший лейтенант Хатибан
квалек телефондин зенгинин ван
гъатна. Трубка къачуна, вердиш
хъанвай саягъда, “яб гузва” ла-
гъай адаз вичин начаникдин сес
чир хъана. “Вун геж тавуна, мутI-
лакь (им адан рикI алай гаф тир),
зи квалек атуна герек хъанва”, -
лагъана, трубка эхцигна.

Атана агакьай Хатиб ада
саки кужахламишна. Чехидан
кефияр кумбар тир. Вичи-вичик
мурмурар ийиз, ада йифен мугъ-
ман тавханадиз тухвана. Суф-
радал са къушран некни къуь-
рен карч алачир жеди. Квалени
маса касни авачир.

Мажаликди ацукъна, къве
стхани йифен тлуьнив эгечна.
Начаникдин иштагъ акурла, Ха-
тиб мягътел хъанвай. Къведани
са лацу кыл алайдазни къастна.
Хъфидай вахтни мукъва хъан-
вай. Амма йифен кьулариз ви-

чиз ихътин къулайвилер авунин
гъавурда старший лейтенант
акъунвачир, ам хиялри тухван-
вай.

Адан фикир къатIайда хъиз,
и арада начаникди, вилер-виле-
ра туна, вичин суал эцигна:

- Ваз чи райкомдин секретар-
дин куьмекчи дишегъли С. чи-
дани?

- Чида, члехиди. ГьикI хъа-
на?

- Вуна заз чин такъуна лагъ:
эгер за адакай са “зарафат”
авуртIа, ам секретардиз вичиз
авур мисал жезвани, авачни?

- Эхъ, чан начаник, эхъ! Са
шакни алачиз! - тестиькарна Ха-
тиба. Адаз чпин члехидан хесе-
тар хъсандиз чидай.

Ихътин жаваб агакьайла, на-
чаникдин шадвилехъ къадар
амачир. На лугъуда, ам ирид ца-
варал хкажнава, гъакъван гъе-
веслу хъанвай.

И сагълугъдай са-са тIанкъа-
яр мадни чанариз хъияна, члехи
гъалибвал къазанмишнавайда
хъиз, квалени иесиди вичин офи-
цер рекеь хтуна.

...Ихътин ширин ахвар атай
йиф вичихъ икъван члалалди
хъайиди туш, хиве кьунай лугъу-
да милициядин начаникди, пака
вичин гъвечли юлдаш дуьшуьш
хъхъайла.

Кроссворд

Туькгуьрайди - Салигъ ИБРАГЪИМОВ

1. Шикилдай акъазвай, Дагъустандин МВД-дин ОБХСС-дин на-
чальник хъайиди (фамилия). 2. Клеви куьлуь къенфетар. 3.
СНГ-дин са гьукумат. 4. Гъуьлуьз физвай рушав вугудай затIар. 5.
Дунбуькул. 6. Къекъверег. 7. Чечен Республикадин сифтегъан
тIвар. 8. КIвачин къапар.

Мезелияр

Нурудин НАСУЛЛАЕВ

* * *

Са кам вичелай вилик квай, еке руфун алайда, гьилер руфунал
къуна, духтурдиз лугъузва: - Вакай са чара! Такур алакат хъанва,
гьикъван тлуьртлани, тух жезвач.

- Ам чараданди незвайвилляй я, - дуьз диагноз эцигна духтурди.

* * *

Жанавур сефил я. Патав атай пепени акунвач.

- Ана гьикана, хванахва, ви чина ранг авач хьи?

- Къуллугъдилай алудна зун Севре.

- ГьикIа?! Вучиз?!

- Хийир авачалда закай вичиз.

- Нефсиниз даIар ядай ман.

- Нин нефсиниз? Зи, тахъайтIа, - гъадан?!